

8. ULUSLARARASI ASRİKA İSLAM BİRLİĞİ MODELİ KRİZLERE ÇÖZÜM ARAYIŞI • ULUSLARARASI KONGRESİ

Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgesi Krizlerine Çözüm Arayışı

2-3 KASIM 2024



Tel : +90 555 000 58 00

E-mail: info@assam.org.tr

Web : www.assam.org.tr
www.assamcongress.com

ASSAM | ADALETİ SAVUNANLAR
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

SONUÇ
BİLDİRGESİ



ASSAM | ADALETİ SAVUNANLAR
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

ASSAM İSLAM BİRLİĞİ MODELİ KONGRELERİ



ISBN

978-605-72569-5-9



HAKKINDA

ASSAM HAKKINDA

- ASSAM: Adaleti Savunanlar Stratejik Araştırmalar Merkezi
- ASSAM'ın Kuruluş Yılı: 2013
- ASSAM'ın Amacı: Müslüman Milletlerin refahı, kurdukları devletlerin bekası, Dünyada barışın tesisi ve adaletin hâkimiyetinin, İslam Ülkelerinin bir süper güç olarak Dünya siyaset sahnesine çıkması ile mümkün olabileceği düşüncesinden hareketle; Müslüman Devletlerin; her biri milli güç unsurları ile ilgili veri tabanının oluşturulmasını, münferit ve müşterek iç ve dış tehdit değerlendirmelerinin yapılmasını, iç ve dış güvenlik plan esaslarının tespit edilmesini ve ortak irade altında toplanması için ihtiyaç duyulan müesseseler ve bu müesseselerin teşkilatlanma esas ve prensiplerinin oluşup gelişmesini sağlayacak fikri çalışmaları yapmaktır.
- ASSAM'ın Faaliyet Alanları: Stratejik Araştırma Merkezi (SAM) olarak akademik ve bilimsel alanlarda faaliyetlerde bulunmaktadır. Senelik olarak «Uluslararası ASSAM İslam Birliği Modeli Kongreleri» düzenlemektedir. Seminer, eğitim gibi çeşitli sosyal faaliyetleri bulunmaktadır.

SEKİZİNCİ ULUSLARARASI ASRİKA İSLAM BİRLİĞİ MODELİ "ORTADOĞU – ODBİF VE KUZAY
AFRIKA – KABİF BÖLGESİ KRİZLERİNE ÇÖZÜM ARAYIŞI" KONGRESİ (2-3 KASIM 2024)
HAKKINDA



- Kongre Türkçe, İngilizce ve Arapça dillerinde gerçekleştirilmiştir. Bildirilerin sunumunda simültane (anında) tercüme yapılmıştır. Bildiriler kitap haline getirilerek ASSAM Kongre WEB Sitesinde yayınlanmıştır. Bildiriler ayrıca ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi'de (ASSAM-UHAD), elektronik ortamda yayınlanabilmektedir. Kongremize bildiri gönderen bildiri sahiplerinden bildirilerini ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi (UHAD) bünyesinde yayınlamak isteyenler hakemli dergimizin bildiri hazırlama formatına uygun olarak bildirilerini hazırlamaları ve sisteme yüklemeleri gerekmektedir. Hakemli dergide bildiriler/makaleler hakem sürecinden geçtikten sonra yayınlanacaktır.
- İcraya dönük olarak hazırlanacak Kongre Sonuç Raporları da karar verici mekanizmalara ve İslâm dünyasından davetli ve katılımcılara gönderilecek ve ASSAM Kongre WEB Sitesinde yayınlanacaktır.



KONGRE BİLGİLERİ

KONGRE BAŞLIĞI

8'NCİ ULUSLARARASI ASRİKA İSLAM BİRLİĞİ MODELİ

“Ortadoğu – ODBİF ve Kuzey Afrika – KABİF Bölgesi Krizlerine Çözüm Arayışı”
Kongresi

KONGRE GÜNÜ VE YERİ

2-3 Kasım 2024

Online, Zoom

BİLDİRİ ÜLKE BİLGİLERİ

Türkiye-8, ABD-1, Çad-3, Filistin-3, Fransa-1,
Keşmir-1, Gambia-1, Malezya-1, Mısır-2, Pakistan-2,
Singapur-1, Tunus-1, Fas-1, Suriye-1, Yemen-1

Toplam: 15 Ülke / 28 Bildiri

ORGANİZASYON

ASSAM | Adaleti Savunanlar Stratejik Araştırmalar Merkezi

IUMS | Uluslararası Müslüman Alimler Birliği

İDSB | İslam Dünyası Sivil Toplum Kuruluşları Birliği

ASDER | Adaleti Savunanlar Derneği

ORGANİZASYON KURULU

ASSAM Yönetim Kurulu

EDİTÖR & TASARIM

Emre ÇOMAKLI | ASSAM Dijital Mecralar Sorumlusu

2. İÇİNDEKİLER

1. HAKKINDA.....	i
2. İÇİNDEKİLER.....	2
3. ÖNSÖZ.....	5
4. AMAÇ	8
5. KAPSAM.....	8
6. TESPİTLER.....	9
6.1. ODBİF – Orta Doğu Bölgesel İslam Devletleri Federasyonu Bölgesinin Değerlendirilmesi	9
6.1.1. Orta Doğu’nun Jeopolitik Önemi	9
6.1.2. Orta Doğu’nun Siyasi Yapısı ve Yönetim Özellikleri	11
6.1.3. Ortadoğu’nun Demografik Yapısı	27
6.1.4. Orta Doğu’nun Ekonomik Durumu	31
6.1.5. Orta Doğu’nun Askeri Durumu	34
6.1.6. Orta Doğu’daki Çatışmaların Sebepleri	37
6.2. KABİF – Kuzey Afrika Bölgesel İslam Devletleri Federasyonu Bölgesinin Değerlendirilmesi	49
6.2.1. Kuzey Afrika’nın Jeopolitik Önemi	50
6.2.2. Kuzey Afrika’nın Siyasi Yapısı ve Yönetim Şekilleri ...	52
6.2.3. Kuzey Afrika’nın Demografik Yapısı	63
6.2.4. Kuzey Afrika’nın Ekonomik Yapısı.....	65
6.2.5. Kuzey Afrika’nın Askeri Durumu	67
6.2.6. Kuzey Afrika’daki Çatışmaların Sebepleri.....	68
6.2.7. Bağımsızlıklarını Kazanan Afrika Ülkelerinde Durum..	70

6.2.8.	Afrika’da Diğer Askeri Güçlerin Rekabeti.....	76
7.	ORTA DOĞU – KUZEY AFRİKA’DAKİ KRİZLERDEN ÇIKIŞ YOLLARI.....	80
7.1.	Emperyalizme Karşı İslam Birliği (2.0) Şarttır	80
7.2.	Anti Siyonist Yahudilerle İş Birliği Yapılmalıdır	82
7.3.	Siyonist Devlet ile Mücadelede Düğüm Stratejisi Uygulanmalıdır.....	83
7.4.	Filistin’in ya Kendi Ordusu Olmalı yada İslam Ülkeleri Tarafından Korunmalıdır.....	84
7.5.	Lübnan, Suriye, Irak ve Libya’da Otorite İğdiş Edildi, Türkiye Bölgede Etkisini Artırarak Emperyalizmin Önünü Kesebilir.....	84
8.	MODEL ASRİKA KONFEDERASYONU – YOL HARİTASI ...	86
8.1.	Model ASRİKA KONFEDERASYONU – Orta Doğu (ODBİF) ve Kuzey Afrika (KABİF) Bölgesel İslam Federasyonları Önerimiz	92
8.2.	Model ASRİKA KONFEDERASYONU – Konfederasyon, Federasyon ve Milli Devletlerin İdari Teşkilatlanması	94
8.3.	Model ASRİKA KONFEDERASYONU – Konfederasyon, Federasyon ve Milli Devletlerin Faaliyet Alanları	96
8.4.	Model ASRİKA KONFEDERASYONU – Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesel İslam Federasyonları (ODBİF-KABİF) Ekonomi Tasavvuru	97
8.5.	Model ASRİKA KONFEDERASYONU – Ortak Savunma Sanayi Üretimi Tasavvuru	99
8.6.	Model ASRİKA KONFEDERASYONU – Ortak Savunma Tasavvuru	101
8.7.	Model ASRİKA KONFEDERASYONU – İç Güvenlik Tasavvuru	105

8.8.	Model ASRİKA KONFEDERASYONU – Dışışleri Tasavvuru	107
8.9.	Model ASRİKA KONFEDERASYONU – Adalet Tasavvuru	115
8.9.1.	Adalet Sisteminin Ana Organları	118
8.9.2.	Adalet Sisteminin Diğer Organları	126
9.	DİZİNLER.....	131
9.1.	ŞEKİLLER LİSTESİ.....	131
9.2.	TABLOLAR LİSTESİ	132
9.3.	HARİTALAR LİSTESİ.....	133
9.4.	RESİMLER LİSTESİ.....	134
9.5.	KAYNAKÇA	134

3. ÖNSÖZ

200 yılı aşkın bir zamandır dünya, Batı medeniyeti tarafından sömürülmektedir. Aralarında Hegel'in, Marx'ın ve W.W. Rostow'un da bulunduğu batılı fikir insanlarının tamamı, her ülke için izlenebilecek tek yolun Batılı ülkelerin izlediği yol olduğuna inanmaktaydı. Bu nazariye Batının coğrafyamız üzerindeki işgal ve tahakkümünün asıl sebebidir.

Batı, bir medeniyet krizi yaşamakta ve bu krizi hegemonyası altındaki coğrafyalara bir vahşet olarak taşımaktadır. Bundan en çok etkilenenlerin başında İslam coğrafyası bulunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun tarih sahnesinden çekilmesinden sonra sömürgeci İngilizler, Fransızlar ve İtalyanlar Orta Doğu ve Kuzey Afrika coğrafyasını kendi aralarında pay ettiler. Sürüyle suni makam ihdas edip, bunları işbirlikçilerine dağıttılar. Kurulan siyasi sistemler halklara zulümden başka bir şey getirmedi.

Bugün, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da yaşanan sorunların temelinde iki faktör bulunmaktadır. İlki siyasi, ikincisi ise iktisadidir.

Siyasi boyutta, dahilde gayri meşru despotik siyasi sistemler, hariçte ise Bilad'üş Şam ve Mağrib'in tam kalbinde İsrail'in bir çıban başı olarak mevcudiyetidir.

İslam coğrafyası iç siyasi krizlerle boğuşmaktadır. Bu istikrarsızlık hali kendisini işgallere karşı zayıflatmaktadır. Esasen bir politik sistem, şu iki soruya verilen cevaplarla belirginleşir: "Otorite kimin elindedir ve bu otoriteyi ele geçirme hakkı nereden gelmektedir?" İslam Hukuku devlet başkanında aranan vasıfları belirlemiş ve yine bu vasıflara sahip kişilerden oluşan bir şura meclisi (أهل الحلّ و العقد / Ehlül-Hal ve'l-Akd) (el-ENSÂRÎ, 1994) tarafından seçimle Devlet Başkanına görev tevdi edilmesini ön görmüştür. İslam coğrafyasının günümüzdeki siyasi sistemleri genel olarak İslam Hukukunun bu kaidelerine uymamaktadır.

Ekonomik boyutta ise bu iki bölgenin sahip olduğu yeraltı ve yer üstü kaynakları Batı'nın refahına sorunsuz ve kesintisiz olarak can suyu kılınmak istenmektedir. 1nci Dünya savaşından sonra kurulan Dünya

Düzeni bu kaotik durumun devamlılığı içindir. 2nci Dünya savaşından sonra kurulan Birleşmiş Milletler rejiminde ise Müslümanların temsil ve tesir hakkı yoktur. Mevcut uluslararası sistem, hukukun üstünlüğünü değil, üstünlerin yani ikinci dünya savaşının galiplerinin hukukunu esas almaktadır.

Dünyadaki hali hazırdaki sistemin sahibi ise, Luise Marschalko'nun ifadesiyle “*Cihanı yutmaya çalışan sinsi canavar Yahudi Nazizmi Siyasal Siyonizm*”dir. Sömürülen katledilenler ise çoğunlukla Müslümanlardır. Yahudi Nazizmi Siyasal Siyonizm, dünya hâkimiyetini hedeflemektedir. Kendilerini üstün ırk, diğerlerini ise kendilerine köle olarak görmektedirler. Büyük İsrail'i kurmayı hedeflemekte ve Mesih'in gelişyle dünya hâkimiyetini gerçekleştireceklerine inanmaktadırlar. Maalesef Püriten (Protestan) Hristiyan alemi ise bu amaca taşeronluk yapmayı kendilerine ibadet olarak görmektedirler.

Batı, Dünyadaki özellikle de İslam coğrafyasındaki sömürü düzeninin devamlılığı için İslam aleminin bir araya gelmemesi için elinden geleni yapmaktadır. Bunun için ise İslam coğrafyasındaki iki hassas faktör mütemadiyen kullanılmaktadır. Bunlar; mezhep ve etnik farklılıklardır. 2011'de Batı'nın Arap Baharı, bizimse Arap Çilesi olarak adlandırdığımız, olayların başlaması sonucunda Kuzey Afrika çalkantıya girmiş Libya ve Kaddafi ağır bir bedel ödemiştir. Libya işgale uğramış, Kaddafi linç edilmiştir. Mısır istikrarsızlaştırılmış, Suriye iç savaşa sürüklenmiştir. Türkiye'de ise işgal girişimi 15 Temmuz'da Türk milleti ve güçlü siyasi irade tarafından bertaraf edilmiştir. **‘Hasta Batı’** İslam dünyasına topyekûn saldırırken İslam ülkeleri Filistin, Irak, Libya, Suriye, Afganistan, Yemen örneğinde olduğu gibi münferit savunmada kalmış ağır mağlubiyetlerle birlikte işgaller ve parçalanmalar yaşanmıştır. Kaynaklarımız sömürülmektedir.

Dolayısıyla İslam dünyası özellikle de Orta Doğu ve Kuzey Afrika (Bilad'üş Şam – Mağrip) bölgesi sahip olduğu iktisadi, kültürel ve jeopolitik değer, yeraltı ve yer üstü kaynaklar bakımından Siyonizm'in ve **‘Hasta Batı'nın’** açık tehdidi altındadır. Batı'nın medeniyetler çatışması

zerinden başlattığı medeniyet içi çatışma ile idame ve ikame ettirdiğı işgalleri durdurmanın bir tek yolu vardır. O da İşlam dünyasının ‘**bir medeniyet içi ittifakı**’ kurup idame ettirmesi ile mümkündür. İşlam İttifakı’nın hayata geçmesi dünyadaki zulümlerin sona ermesinde etkili olacaktır. Bu amacın gerçekleştirilmesi için çalışmak bütün Mşlmanların en önemli vazifesidir.

Melih TANRIVERDİ
Yönetim Kurulu Başkanı

4. AMAÇ

2024 yılında gerçekleştirilen ASRİKA Modeli İslam Birliği **“Orta Doğu ve Kuzey Afrika Krizlerine Çözüm Arayışları”** başlıklı kongrenin amacı; ASSAM’ın Model ASRİKA Konfederasyonu’nu oluşturan federasyonlardan ikisi olan Orta Doğu Bölgesel İslam Devletleri Federasyonu – ODBİF ve Kuzey Afrika Bölgesel İslam Devletleri Federasyonu – KABİF coğrafyasındaki krizleri ele almak ve çözüm önerileri sunmaktır.

5. KAPSAM

Yaşanan gelişmeler göstermektedir ki Müslüman milletlerin refahı, devletlerin güvenlik ve bekası, dünyada barışın tesisi ve idamesi, adaletin hâkimiyeti ancak Müslüman coğrafyanın ASYA – AFRİKA, yani; “ASRİKA” konfederasyonu çatısı altında toplanmasıyla mümkün olacaktır. ASSAM tarafından öngörülen modelde Orta Doğu ve Kuzey Afrika coğrafyasında toplam 18 ülke yer almaktadır. Model ASRİKA Orta Doğu Bölgesel İslam Devletleri Federasyonu – ODBİF; Bahreyn, BAE, Filistin, Irak, Katar, Kuveyt, Lübnan, Suriye, Suudi Arabistan, Umman, Ürdün, Yemen olmak üzere 12 ülkeden, Model ASRİKA Kuzey Afrika Bölgesel İslam Devletleri Federasyonu – KABİF; Cezayir, Çad, Fas, Libya, Mısır, Tunus olmak üzere 6 ülkeden oluşmaktadır.

ASSAM, Orta Doğu Bölgesel İslam Devletleri Federasyonu (ODBİF) ile Kuzey Afrika Bölgesel İslam Devletleri Federasyonu (KABİF) ülkelerinin milli sınırları değişmeden, etnik ve coğrafi yakınlıklarına göre iki bölgesel federasyon ve bu bölgesel İslâm Federasyonlarının Model ASRİKA Konfederasyonu’nun çatısı altında toplanması ile bölge ülkelerinin dağınıklığından cüret alan siyonist rejim ve destekçilerini durdurmayı mümkün görmektedir. Bu yılki kongrede ağırlıklı olarak Filistin, Suriye, Yemen, Libya ve Çad krizlerine odaklanarak çözümler aranmıştır.

6. TESPİTLER

6.1. ODBİF – Orta Doğu Bölgesel İslam Devletleri Federasyonu Bölgesinin Değerlendirilmesi

6.1.1. Orta Doğu'nun Jeopolitik Önemi

Jeopolitiğin iki unsuru vardır: Bunlardan biri; Coğrafi unsurlar, coğrafi konum ve özellikler, sınırlar, coğrafi bütünlük, coğrafi genişlik ve sahip olunan stratejik kaynaklar, diğeri ise beşeri unsurlar; sosyal, ekonomik, politik, askeri, kültür, dindir. Ülkelerin coğrafyaları avantaj sağladığı gibi aynı zamanda tehditlere açık olmasının da sebebidir. Ülkelerin en fazla etkilendiği de coğrafi unsurlarıdır. Jeopolitiğin değişmeyen unsurları olan coğrafi konum ve özellikler, coğrafi bütünlük özelliklerden birindeki hassasiyet iç ve dış tehditlere sebep olmaktadır. İslam coğrafyası, coğrafi açıdan zengin ve fakat hassas, beşeri unsurlar bakımından zengin ve fakat nitelik sorunu bulunmaktadır. İslam dünyasının bıraktığı boşluk ‘hasta batı’ (ABD, AB) ve diğer güç odağı (Çin, Rusya, Hindistan) devletler tarafından doldurulmaktadır.

Yedinci yüzyılda İslam'ın yükselişinden bu yana Orta Doğu coğrafyası İslam yurdu, İslam dünyasının medeniyet merkezi olmuştur. Orta Doğu, kara havzası açısından Asya'nın batısını, Avrupa'nın doğu sınırlarını barındırmaktadır. Deniz havzaları açısından da Akdeniz'in güneyi ve doğusu, Karadeniz ve Hazar'ın güney kıyılarını bu bölgenin deniz hat sınırlarını oluşturur. Kızıldeniz ve Basra gibi önemli iç deniz ve körfezler tümüyle bu bölgededir. Bütün bu alanları içinde barındıran Orta Doğu, üç kıtanın kesişim alanını oluşturmaktadır. Dünyanın en önemli dokuz deniz yolundan beşi; Karadeniz'i Akdeniz'e bağlayan İstanbul ve Çanakkale boğazları, Akdeniz'i Hint Okyanusuna bağlayan Süveyş Kanalı ve Aden Boğazı, Basra Körfezi'ni Hint Okyanusuna bağlayan Hürmüz Boğazı bu bölge içinde yer almaktadır.

Orta Doğu, dünyanın en eski medeniyet merkezlerinden birisidir. Rabbimizin yegane dini olan İslam burada muhtelif terkiplerde

doğup dünyaya yayılmıştır. O bakımdan bütün dünyanın bakışı bu bölge üzerindedir. Doğu ile Batının buluşma noktası olan bölge tarih boyunca önemli ticaret yollarının geçiş yeri, kültürlerin ve ticari malların mübadele merkezi, inançların ve düşüncelerin buluşma bölgesi olmuştur. Tarihin her döneminde büyük güçlerin hakimiyet kurmaya çalıştığı Orta Doğu Emeviler, Selçuklular, Osmanlılardan sonra İngiliz ve Fransızlar tarafından İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise sömürgeci Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği'nin hakimiyetine girmiştir. 19. yüzyılın sonlarından itibaren keşfedilmeye başlanan petrol, zamanla küresel petrol şirketlerinin rekabetine konu olmuştur. Bölgede petrolün bulunmasıyla birlikte jeoekonomik ve jeostratejik önemi artmıştır. 2003 yılında dünyada kanıtlanmış petrol rezervlerinin %63,3'ü (BP, 2004) Orta Doğu ülkelerinde bulunurken 2012'de bu oran %48,4'e (BP, 2013), 2014'te ise %47,7'ye (BP, 2015) düşmüştür. Ancak hala dünyanın en büyük petrol rezervleri bu bölgede bulunmaktadır.

Tablo 1 Dünya Petrol Rezervinde Orta Doğu'nun Yeri (bin milyon varil) / Kaynak: Orta Doğu'da Devletler Arası Askeri Anlaşmazlıkların Modellenmesi Zuhul Çalık Topuz

<i>Bölgeler</i>	<i>1994</i>	<i>2004</i>	<i>2013</i>	<i>2014</i>	<i>Toplam Pay %</i>	<i>Rezerv / Üretim Oranı</i>
Kuzey Amerika	127.6	223.7	232.5	232.5	13.7	34.0
Orta Amerika	81.5	103.4	323.8	330.2	19.4	*
Avrupa & Avrasya	141.2	140.8	157.2	154.8	9.1	24.7
Orta Doğu	663.6	750.1	808.7	810.7	47.7	77.8
Afrika	65.0	107.6	130.1	129.2	7.6	42.8
Asya & Pasifik	39.2	40.6	42.7	42.7	2.5	14.1
<i>Dünya Toplam</i>	<i>1118.0</i>	<i>1366.2</i>	<i>1701.0</i>	<i>1700.1</i>	<i>100.0</i>	<i>52.5</i>

Petrol ve doğal gaz kaynaklarının yaklaşık dörtte üçünün bölge ülkelerinde bulunması, bu kaynaklara ihtiyaç duyan sanayi ülkeleri açısından bölgeyi çok önemli hale getirmiştir. Bu nedenle bölge 20. ve 21. yüzyılda süper güçlerin mücadele alanlarından biri hâline gelmiştir. Öte yandan ne var ki petrol üreticisi İran, Irak, Suudi Arabistan ile Körfez Ülkelerinin petrolden kaynaklanan yüksek gelirleri halkın refah düzeyini

artırırken petrol üretici olmayan Mısır, Yemen, Filistin, Suriye gibi ülkelerin refah seviyeleri nispeten geri durumda kalmıştır. Ödemeler dengesi açısından ülke ekonomilerine bakıldığında petrol üreticisi ülkelerin pozitif, diğerlerinin ise negatif değer verdikleri görülmektedir. Bölge ülkelerinde tarım yapılabilen arazinin çok sınırlı olması milli gelirde tarımın payını azaltmaktadır. Fert başına düşen milli geliri en düşük ülkeler Filistin, Mısır ve Yemen ile en yüksek olan Katar, Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri arasında kırk mislinden fazla farklılığın bulunması bölge ülkeleri arasındaki refah düzeyi farklılığını ortaya koymaktadır.

SSCB’nin dağılmasından sonra Orta Avrupa, Balkanlar, Orta Doğu, Kafkasya ve Orta Asya’da jeopolitik boşluk alanları oluşmuştur. Bu boşluk alanlarında “bütünleştirici: din” ve “ayrıştırıcı: etnik ve mezhepsel” faktörler bulunmaktadır. Orta Doğu ve Kuzey Afrika gibi petrol ve doğal gaz zengini coğrafi mekânlar son yüzyılda savaş alanı haline getirilmiş halkları etnik ve mezhebi çatışmalar ile birbirine düşürülmüş, kaynakları sömürülmektedir.

6.1.2. Orta Doğu’nun Siyasi Yapısı ve Yönetim Özellikleri

Orta Doğu bölgesinin siyasi yapısı çeşitlilik ve değişiklik arz etmektedir. Siyasi bakımdan Orta Doğu monarşiler, demokrasi dışı rejimler, darbeler, askerî, tek parti veya aile diktatörlükleri yer almaktadır. Siyasi rejimlerdeki bu farklılık siyasi istikrarsızlıklara, bölgesel çatışmalara ve ciddi sorunlara yol açmaktadır. Siyasi sistemlerle ekonomik gelişmişlik arasında bir ilişkinin varlığını belirlemek ise zordur. Zira ekonomik bakımdan gelişmişlik ve kişi başına düşen millî gelirin yüksek, hizmetler ve sanayi sektörünün geliştiği bazı ülkelerde siyasi yapının demokratik olmadığı görülmektedir.

Tablo 2 Orta Doğu Devletlerinin Bağımsızlık Yılları / Kaynak: Orta Doğu'da Devletler Arası Askeri Anlaşmazlıkların Modellemesi Zuhul Çalık Topuz

Devletler	Bağımsızlık Yılları	Sömürgeci Devlet
Mısır	1922	Birleşik Krallık
Türkiye	1923	-
Irak	1932	Birleşik Krallık
Suudi Arabistan	1932	Birleşik Krallık Himayesi
Lübnan	1943	Fransa
Ürdün	1946	Birleşik Krallık
Suriye	1946	Fransa
İsrail	1948	Birleşik Krallık
Umman	1951	Birleşik Krallık
Kuveyt	1961	Birleşik Krallık
Bahreyn	1971	Birleşik Krallık
Katar	1971	Birleşik Krallık
BAE	1972	Birleşik Krallık
İran İslam Cumhuriyeti	1979	-
Yemen	1990	Birleşik Krallık

6.1.2.1. Orta Doğu'da Monarşiler

Bölge ülkelerinden Suudi Arabistan, Bahreyn, Katar, Ürdün, Kuveyt ve Umman feodal aileler tarafından yönetilen monarşilerdir. Suudi Arabistan'da Suudi ailesi, Bahreyn'de el-Halife ailesi, Katar'da es-Sani ailesi, Ürdün'de Haşimi ailesi, Kuveyt'te es-Sabah ailesi ve Umman'da da Kabus ailesi iktidarı elinde tutmaktadır.

- **Suudi ailesinin yönetimindeki Suudi Arabistan mutlak monarşiyle yönetilen bir ülkedir.** İdarenin bütün üst makamları kral ailesine mensup olan erkeklerin elinde bulunmaktadır. Teknik olarak anayasaya yada anayasa metni yerine geçen bir temel yasaya sahip değildir. Kur'an anayasa olarak mütalaa edilmekte ve devletin temel yasaları Şeriat hükümlerine dayandırılmaktadır.

Ülkede herhangi bir seçim veya seçimle oluşmuş bir temsili kurum söz konusu değildir. Sadece üyeleri dört yıl için kral tarafından atanan 150 üyeli bir danışma meclisi (Meclisü'l-Şûra) vardır.

- **Körfez Bölgesi'ndeki yedi emirliğin birleşmesinden oluşan bir federasyon olan Birleşik Arap Emirlikleri'nin siyasi merkezi Abu Dabi'dir.**

1971-1996 arasında Birleşik Arap Emirlikleri geçici bir anayasa ile yönetilmiştir. 1996 yılında yeni bir anayasa yedi emirlik tarafından kabul edilmiştir. Anayasa ile yedi emirlikten biri olan Abu Dabi ülkenin siyasi merkezi olarak belirlenmiştir. Buna göre yedi emirliğin yöneticilerinden oluşan Yüksek Yöneticiler Konseyi federasyonun en yüksek otoritesi olup federasyonla ilgili temel kararları ve politikaları belirleme yetkisine sahiptir. Bu yüksek organa devredilen yetkilerin dışında kalan konular emirliklerin yetkisindedir. Yasama alanında görev yapan 40 üyeli Meclisu'l-İttihadu'l-Vatani'nin üyelerinin 20'si seçimle belirlenirken kalanı federe devletlerce atanmaktadır. Kadınlar seçme ve seçilme hakkına sahiptirler.

- **Orta Doğu'nun en küçük yüzölçümüne sahip ülkelerinden es-Sani ailesinin yönetimindeki Katar'da, 29 Nisan 2003'te halk oylaması yapılmış 9 Temmuz 2005'te anayasa yürürlüğe girmiştir.** Danışma işlevi gören 45 üyeli Meclisu'l Şûrâ'nın on beş üyesi doğrudan emir tarafından atanırken 30 üyesi halk oylamasıyla seçilmektedir. Meclisu'l-Şûra'nın yasama sürecinde sadece danışma yetkisi olup kanun tasarıları hazırlamaktadır. Son sözü emir söylemektedir. Ülkede belediyeler için sınırlı bir seçim hakkı bulunmakta ve Merkezi Belediye Konseyi'nin 29 üyesi seçimle belirlenmekte olup danışma işlevini yerine getirmektedir.
- **Es-Sabah ailesinin kontrolündeki Kuveyt'te 1991'deki Körfez Savaşından sonra demokratikleşme yönünde bazı adımlar atılmakla beraber henüz demokratik bir yapı oluşmuş değildir.** 1962'de kabul edilmiş anayasa ile yönetilen ülkede

bütün siyasi ve idari iktidar odakları Sabah ailesinin elinde bulunmaktadır. Üyeleri halk tarafından seçimle belirlenen 50 üyeli Meclisu's-Şûra yasama meclisi olarak işlev görmektedir. Ülkede siyasi partilerin örgütlenmelerine izin verilmediğinden temsilcilerin hepsi bağımsız konumunda olup hükümet üyeleri de buranın tabii üyeleridir. 1999'da kadınlara seçme hakkı da dahil bazı haklar tanınmıştır. Körfez ülkeleri arasında sadece Kuveyt'in tüm üyeleri seçimle belirlenmiş yasama organı bulunmaktadır.

- **Bir diğer anayasal monarşi olan Ürdün, Haşimi ailesi tarafından yönetilmektedir.** 1952 tarihli anayasaya göre çift meclisli bir yasama organı bulunmaktadır. Millî Meclis'in (Meclisu'l-Umma) Senato olarak görev yapan Meclisu'l-Ayan'ın 40 kişiden oluşan üyeleri kral tarafından atanmaktadır. 120 üyeli Temsilciler Meclisi'nin (Meclisu'l-Nuvvab) üyeleri ise halk tarafından genel oyla seçilmektedir. Ülke yönetiminde kralın rolü çok büyüktür. Ülkede siyasi partilerin faaliyetlerine izin verilmekle beraber Temsilciler Meclisi seçimlerinde yaşanan gelişmeler nedeniyle bazı partiler seçimleri boykot yoluna gitmişlerdir. Siyasi partiler arasında İslami Eylem Cephesi, Millî Eylem Partisi, Sosyalist Baas Partisi gibi pek çok parti bulunmaktadır. Ayrıca Müslüman Kardeşler Teşkilatının toplum ve siyaset üzerindeki etkisi önemli bir yere sahiptir.
- **Orta Doğu'nun mutlak monarşilerinden Umman ne modern bir anayasaya ne de tam yetkili temsili kurumlara ve siyasi partilere sahiptir.** Geleneksel yöntemlerle devam eden bir monarşi olmakla beraber 1996 yılında Sultan yeni bir Temel Yasa'yı yürürlüğe koymuştur. Buna göre Umman temel işlevleri danışma olan çift meclisli bir siyasi yapıya sahiptir. Yalnızca danışma işlevi bulunan Meclisu'l-Devle'nin 71 üyesi bulunmaktadır ve üyelerin hepsini Sultan/Kral atamaktadır. Buna karşılık sınırlı yasama ve danışma işlevine sahip olan Meclisu'l-Şûra'nın 84 üyesi olup bu üyeler kısıtlı oy uygulamasına göre oy kullanma hakkına sahip halk tarafından dört yıllık bir süre için

seçilmektedir. Halkın seçimi üzerinde son söz söyleme hakkı ve seçim sonuçlarını reddetme yetkisi yine de Sultana aittir. Son seçimler Ekim 2011’de yapılmış olup Arap baharı protestocuları da sandalye kazanmışlardır.

- Bölgedeki ülkelerde temsili veya danışma niteliğindeki kurullar olan “şûra”, “meclis” gibi kavramlar İslam medeniyetinde “meşveret” ve “şûra”nın tavsiye edilmiş ve önemsenmiş yöntemler olmasından kaynaklanmaktadır.
- Soğuk Savaşın sona ermesiyle hızlanan demokratikleşme hareketleri, 2010’lu yılların başında Orta Doğu bölgesini de etkilemiş ve siyasi reformlar yönünde dönüştürücü etkide bulunmuştur. Önümüzdeki yıllarda anti-demokratik rejimlerin yerini demokratik sistemlere bırakma yönünde gelişmelere neden olabileceği değerlendirilmektedir. Demokrasi ise başka bir açmazla gelmektedir. Basın, yayın, sosyal medya ve dış kaynaklarca fonlanan sivil toplum kuruluşları eliyle kitleler yönetilerek halkın iradesi kuşatılmakta ve iyi ile kötünün yer değiştirilmesi sağlanmaktadır.
- Sonuç olarak; 2010 yılından önce Tunus’ta, arkasından Mısır, Suriye ve diğer bazı ülkelerde ortaya çıkan demokratik siyasal reform talep eden kitlesel hareketler ciddi sonuçlar doğurmuştur. **Arap Baharı**, Tunus, Mısır, Libya, Suriye, Bahreyn, Cezayir, Ürdün ve Yemen başta olmak üzere Arap Dünyasında siyasi iktidarların politikalarına karşı baş gösteren protestolar ve halk ayaklanması hareketleri, işsizlik, siyasi yozlaşma, baskıcı yönetim, yolsuzluklar ve ağır ekonomik şartlar gibi çeşitli sorunlar sonucunda patlak vermiştir. Önce Tunus’ta patlak veren iktidara karşı protesto ve gösteriler bir tür domino etkisi göstererek diğer Arap ülkelerine de yayılmıştır. Tunus, Mısır, Libya ve Yemen’de iktidarların değişmesine yol açan gösteri ve protestolar Cezayir, Ürdün, Fas, Bahreyn ve diğer ülkelerde bastırılmıştır. Suriye’deki gösteriler ve halk ayaklanması iktidarın silahlı güçlerince kanlı şekilde bastırılmış olsa da 8 Aralık 2024 tarihinde devrimci

muhalif unsurlar Halep, Hama, Humus, Şam, Lazkiye gibi Fırat'ın batısındaki vilayetlerde yönetimi ele geçirip 61 yıllık Baas rejimine son vermiştir. Fırat'ın doğusunda otoritenin tesisi için gereken eylemler Türkiye'nin yakın desteğinde hayata geçirilecektir. Suriye devrimi Orta Doğu ülkelerine ilham kaynağı olacaktır. Suriye'nin bir ve bütün olarak Türkiye'nin desteğiyle kısa sürede istikrara kavuşacağına inanılmaktadır.

6.1.2.2. Orta Doğu'da Cumhuriyetler

Mısır, Yemen, Lübnan, Suriye, Türkiye, Irak ve İran birer cumhuriyet olmakla birlikte uygulamada aralarında ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Bunlardan Türkiye temsil standartları açısından Batı'ya daha yakın olandır. Buna karşılık Yemen çok partili demokratik ülke görüntüsü verse de uygulama açısından demokratik standartlardan çok uzak olduğu ve halkın giderek artan demokratik talepleri ve protestoları karşısında uzun yıllar otoriter şekilde ülkesini yöneten Devlet Başkanı Salih ülkesinden kaçmak zorunda kalmıştır. Uzun yıllardır süren iç savaşın ve dış müdahalelerin etkisiyle ülke, 2011'de başlayan Arap Baharının ardından siyasi istikrarsızlık ve çatışmalara sürüklenmiştir.

- **Irak Cumhuriyeti**, 2003 yılında Amerika Birleşik Devletleri ve müttefiklerinin giriştikleri işgalle birlikte Saddam rejiminin sona ermesine kadar, tek partiye ve tek kişiye dayalı bir diktatörlüktü. 250 üyeli Meclisi'l-Vatani'nin tüm Irak halkının demokratik temsil kurumu olduğunu ve ülkenin yönetiminde tek yetkili olduğunu söylemek mümkün değildi. İşgalden sonra Irak'ta yaşanan gelişmelerle kişi diktatörlüğüne ve Baas Partisinin hakimiyetine son verilmiştir. 1991'deki Birinci Körfez Savaşı'ndan sonra Birleşmiş Milletler tarafından üçe bölünerek uçuşa yasak bölgeler oluşturulması Bağdat'taki siyasi iktidarın ülkenin tümü üzerindeki egemenliğini sınırlandırmış, ülkeyi fiilen bölmüştür. Kuzeyde Kürtlerin Kürdistan Demokratik Partisi ile Kürdistan Yurtseverler Birliği adlı siyasi partileri etkin konuma getirilmiştir. Saddam rejimine son verilmesinden sonra süreç

içerisinde 15 Ekim 2005'te yeni anayasa kabul edilmiş, siyasal partiler kurulmuş, yeni seçimler yapılmış ve demokratik sistemin tesisine yönelik adımlar atılmıştır. Yeni sisteme göre devlet başkanı, 325 üyeli parlamento (Temsilciler Meclisi) tarafından seçilmekte, hükümet Meclisteki çoğunluk partisinden kurulmaktadır. Etnik ve dini temelli çok sayıdaki siyasi parti arasında ciddi rekabet yaşanmaktadır. Ülke tam bir federasyon olmamakla beraber kuzeydeki Kürt Özerk Yönetimi, federe devlet benzeri bir yapıya sahiptir. Irak, 2003 yılındaki ABD müdahalesinden bu yana istikrar arayışını sürdürmektedir. Ülkede farklı etnik ve mezhepsel gruplar arasında güç paylaşımı, siyasi dengelerin korunması açısından kritik öneme sahiptir. 2021 yılında gerçekleştirilen parlamento seçimlerinin ardından, hükümet kurma süreci uzun müzakereler gerektirmiştir. Şii, Sünni ve Kürt siyasi gruplar arasındaki anlaşmazlıklar, hükümetin oluşumunu geciktirmiştir. Özellikle Şii gruplar arasındaki rekabet, siyasi istikrarsızlığı artırmıştır. Mukteda es-Sadr liderliğindeki Sadr Hareketi ile diğer Şii gruplar arasındaki çekişmeler, hükümet kurma sürecini olumsuz etkilemiştir. Irak'taki siyasi krizlerin yapısal nedenleri bulunmaktadır. Özellikle Şii gruplar arasındaki güç mücadelesi, mevcut krizin ana etkenlerinden biridir. Mukteda es-Sadr, elde ettiği güç ile yöneten pozisyonda olmak isterken, geleneksel Şii siyasi ittifakları bunu engellemeye çalışmaktadır.

- **Öte yanda** Türkiye ile Irak arasındaki ilişkiler son dönemde gelişme göstermektedir. 2024 yılında Türkiye Cumhurbaşkanı'nın Irak'a gerçekleştirdiği ziyaret, iki ülke arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi yönünde önemli bir adım olmuştur. Bu ziyaret sırasında 'Kalkınma Yolu Projesi' kapsamında ulaşım, güvenlik, ticaret, enerji ve su kaynakları gibi konularda işbirliği anlaşmaları imzalanmıştır. Kalkınma Yolu Projesi, 1200 kilometrelik demir yolu ve otoyol ile Türkiye'yi Basra Körfezi'ndeki Faw Limanı'na bağlayacak yeni İpek Yolu

olarak tanımlanan bir projedir. Avrupa'dan Körfez ülkelerine kadar geniş bir bölgeyi etkileyecek ve ortak fayda sağlayacaktır. Irak'ta siyasi istikrarın sağlanması, bölgesel barış ve güvenlik



Harita 1. Kalkınma Yolu Projesi

açısından büyük önem taşımaktadır. Farklı etnik ve mezhepsel gruplar arasındaki diyalog ve işbirliği, ülkenin geleceği için kritik bir rol oynamaktadır.

- **1979 İslam İnkılabından sonra bir İslam Cumhuriyeti olarak doğan İran, temsile dayalı, seçimli ve anayasalı bir cumhuriyet olmakla beraber Batı standartlarında bir demokrasi değildir.** 290 üyeli Meclis-i Şûrayı Millî halkın tek dereceli seçimle oluşturduğu bir yasama organı olmakla beraber ülkede siyasi partilerin iktidar yarışına girmeleri ve seçime katılmaları söz konusu değildir. İktidar “rehberlik makamı” (Velayet-i Fakîh) ve halkın genel oyu ile seçilen “devlet başkanlığı” arasında paylaşılmıştır. Meclis-i Şûrâyı Millî'nin çalışmaları üzerinde önemli etkisi bulunan Şûrâ-yı Nigehban'ın üyelerini ve üst düzey devlet görevlilerini atama yetkisine sahip Velayet-i Fakîh iktidarın önemli bir bölümüne hükmetmektedir. İran, mezhep farklılığı, devrimci ideoloji, jeopolitik çıkarlar ve

milliyetçi tutum nedeniyle İslam dünyasında ayrı bir yol izlemektedir.

- **Arap Baharından önceki dönemde Suriye, Yemen ve Mısır’da birden çok siyasal parti, anayasa ve genel oya dayalı seçim mekanizması yürürlükteydi. Devlet başkanı halk tarafından genel seçimle seçilmekteydi.**
- **Suriye’de genel seçimle belirlenen 250 üyeli Meclisi’ş-Şaab’ın üyelerinin büyük çoğunluğu içinde Baas Partisi’nin de yer aldığı Millî İlerici Cephe (National Progressive Front: NPF)’ye aitti.** Haziran 2000’de devlet başkanı seçilen Beşar Esat, yönetimine karşı demokratik taleplerle 2011 yılında başlayan siyasi gösteriler kısa zamanda ülkeyi kanlı çatışmalara götürmüş ve yönetimin giderek sertleşmesiyle bölgenin en ciddi sorunlarından birine dönüşmüştür.
- Beşar Esad yönetiminin bazı küçük reform çabaları olayları yatıştırmaya yetmemiştir. Türkiye dahil Arap Birliği, BM, Avrupa Birliği ve Batılı güçler Esad’ın iktidardan çekilmesini savunurlarken İran, Çin ve Rusya Esad’ın yanında yer alarak kaostan büyümesine neden olmuşlardır. 13 yıl süren kanlı iç savaş, 8 Aralık 2024 tarihinde Türkiye ve halkın desteğini ardına alan Suriye Milli Güçleri Esad’ı devirmiş Halep, Hama, Humus, Şam, Lazkiye gibi Fırat’ın batısındaki topraklarda hakimiyeti sağlamıştır. Esad, yanında Suriye halkının milyarlarca dolar parası olduğu halde Rusya’ya kaçmıştır. Fırat’ın doğusunun da terörden arındırılması ve Suriye’nin istikrara kavuşması için Suriye halkı, Türkiye’nin yakın desteğinde zalim Esad döneminin acılarını ve yaralarını sarmakta işgalcilere karşı ülkenin birliğini ve bütünlüğünü müdafaa etmektedir.



Resim 1 T.C. Dışişleri Bakanı Sn Hakan Fidan - Suriye Milli Hükümeti Başkanı Ahmed El ŞARA buluşması / Kaynak:

<https://www.voaturkce.com/a/disisleri-bakani-hakan-fidan-sam-da-hts-lideri-ahmed-el-sara-yla-gorustu/7910194.html>

• 1990'da kuzey ve güneyin birleşmesiyle kurulan Yemen, çok partili ve çift meclisli bir cumhuriyettir. 2011 yılı başlarında ülkede başlayan protesto ve halk ayaklanması hareketleri sonunda Devlet Başkanı Ali Abdullah Salih ülkeyi terk ederek iktidardan çekilmek zorunda kalmıştır. Halk ayaklanmasında etkili olan gazeteci Tevekkül Karman Nobel ödülüne layık görülmüştür. Yemen, 2014 yılında başlayan iç savaşın

etkisiyle derin bir siyasi ve insani kriz yaşamaktadır. Husiler olarak bilinen Şii isyancılar, 2014 yılında başkent Sana'yı ele geçirerek hükümeti devirmiş ve ülkenin kuzeybatısında kontrolü sağlamışlardır. Bu durum, Suudi Arabistan liderliğindeki koalisyonun 2015 yılında Yemen'e müdahalesine yol açmıştır. Günümüzde Yemen, farklı grupların kontrolünde üç ana bölgeye ayrılmış durumdadır:

- Meşru Hükümet:** Ülke topraklarının yaklaşık %55'ini kontrol etmektedir. Bu bölgelerde nüfusun yarısı yaşamaktadır.
- Husiler:** Toprakların %25'ini ellerinde bulundurmakla birlikte, ülke nüfusunun %50'den fazlasının yaşadığı bölgeleri kontrol etmektedirler.
- Güney Geçiş Konseyi (GGK):** Güneydeki bölgelerde yaklaşık %20'lik bir hakimiyete sahiptir.

- Bu bölünmüş yapı, Yemen'deki siyasi istikrarsızlığı derinleştirmekte ve insani krizi daha da ağırlaştırmaktadır. Yemen'deki iç savaş, insani durumu daha da kötüleştirmiş; can kayıplarının ve iç göçmenlerin sayısını artırmıştır. Yemen'deki siyasi durum, farklı grupların kontrolündeki bölgeler ve devam eden çatışmalar nedeniyle karmaşık ve istikrarsız bir yapı sergilemektedir. Uluslararası toplumun barışçıl çözüm çabaları ve insani yardımları, Yemen halkının geleceği için kritik öneme sahiptir.
- **1952'de darbe ile iktidara gelen Cemal Abdünnasır tarafından gerçekleştirilen devrimden bu yana bir cumhuriyet olan Mısır, uzun geçmişe dayanan siyasi parti geleneğine sahiptir.** Üyeleri halk tarafından genel seçimle beş yıllık bir süre için belirlenen 518 üyeli Halk Meclisi (Meclis el-Şaab) 2012 yılına kadar devlet başkanını seçme yetkisini ve yasama gücünü elinde tutmaktaydı. Danışma işlevi gören 264



Resim 2 Halk Oyu ile Seçilen Mısır'ın İlk Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi

üyeli Meclis el-Şûrâ bulunmaktadır ki üyelerin 176'sı genel seçimle halk tarafından belirlenirken 88 üyesi devlet başkanı tarafından atanmaktadır. İki meclisli demokratik bir cumhuriyettir. Yönetime karşı demokratikleşme talepleriyle başlayan halk

gösterileri sonunda devlet başkanlığından Şubat 2011'de ayrılmak zorunda kalan Hüsnü Mübarek döneminde yapılan seçimlerde sürekli Millî Demokratik Parti'nin seçimleri kazanması, ülkedeki sistemin bir tür hakim parti sistemi olduğunu ortaya koymuştur. Mübarek'ten sonra Kasım 2011 – Ocak 2012 arasında yapılan seçimlerin ilk iki turunda ülkenin en önemli

siyasi güçlerinden olan Müslüman Kardeşler (Hürriyet ve Adalet Partisi) çoğunluğu elde ederek birinci parti olarak meclise girmiştir. Haziran 2012’de ilk defa halk tarafından gerçekleştirilen devlet başkanlığı seçimini Müslüman Kardeşlerin adayı merhum Muhammed Mursi kazandı. Ancak, 2013 yılında, Mursi'nin yönetimi karşısındaki artan suni protestolar ve ordunun müdahalesiyle Mısır'da büyük bir siyasi kriz patlak verdi. Sisi, Mısır Silahlı Kuvvetleri Yüksek Konseyi'nin en genç üyesiydi. 12 Ağustos 2012'de Mısır Devlet Başkanı Muhammed Mursi, Mısır Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığına Tantavi yerine Sisi'yi getirme kararını aldı. Sisi, ayrıca Mısır Bakanlar Kurulunda "Savunma Bakanı" görevini de üstlendi. Mursi, 3 Temmuz 2013'te General Abdülfettah el-Sisi'nin önderliğindeki Mısır ordusu tarafından görevden alındı ve tutuklandı. Bu olay, ülke genelinde şiddetli çatışmalara ve binlerce kişinin ölümüne yol açtı. Mursi, tutuklandıktan sonra çeşitli suçlamalarla yargılandı, bunlar arasında "terörizm", "casusluk" ve "halkı isyana teşvik etme" gibi suçlar bulunuyordu. Mursi'nin 2019 yılında bir duruşma sırasında kalp krizi geçirerek hayatını kaybetti. Mısır'da son dönemde önemli siyasi gelişmeler yaşanmıştır. 10-12 Aralık 2023 tarihlerinde gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, mevcut Cumhurbaşkanı Abdülfettah es-Sisi oyların %89,6'sını alarak üçüncü kez cumhurbaşkanı seçilmiştir. Seçimlere katılım oranı %66,8 ile Mısır tarihinin en yüksek seviyesine ulaşmıştır. 2019 yılında yapılan anayasa değişikliğiyle cumhurbaşkanlığı görev süresi 4 yıldan 6 yıla çıkarılmış ve Sisi'nin görev süresi Nisan 2024'e kadar uzatılmıştır. Bu kapsamda, Sisi'nin yeni 6 yıllık görev dönemi 2 Nisan 2024'te başlamıştır. Sonuç olarak, Mısır'da Cumhurbaşkanı Sisi'nin üçüncü dönemine başlamasıyla birlikte siyasi istikrarın devam etmesi beklenmektedir. Türkiye ile Mısır arasındaki ilişkilerin normalleşmesi ve işbirliğinin artması,

bölgesel barış ve istikrar açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.

- **Müslüman Kardeşler (İhvanü'l-Müslimin)**, Hasan el Benna tarafından 1928 yılında Mısır'da kurulan siyasi bir teşkilattır. Teşkilat, Kur'an ve Sünnet'in kılavuzluğunda modern bir toplum kurulmasını savunur. 1952 Darbesinden sonra kapatılmış, altı lideri vatana ihanet suçlamasıyla idam edilmiştir. 1980'lerden sonra tekrar canlanan Müslüman Kardeşler Örgütü'nün sivil kurumları giderek daha etkin olmaya başlamıştır. 2005 parlamento seçimlerinde Bağımsız adaylarla katılmış ve 88 sandalye kazanmışken Hüsnü Mübarek'in iktidardan uzaklaştırılmasından sonra yapılan Kasım 2011 – Ocak 2012 seçimlerine katılmış ve en yüksek oyu alıp birinci parti olarak parlamentoya girmeyi başarmıştır.



Resim 3 T.C. Cumhurbaşkanı R. Tayyip ERDOĞAN – Lübnan Başbakanı Necip MİKATİ görüşmesi / Ankara – 18.12.2024

- **Yarı demokratik bir ülke görünümü veren Lübnan da çok partili bir cumhuriyettir.** 1926 Anayasası'na göre laik bir Arap devleti olan Lübnan parlamenter rejimle yönetilen serbest

ekonomik düzene sahiptir. Uzun yıllar devam eden iç savaşa maruz kalan ülke “1989 Taif Antlaşmasıyla” günümüzdeki siyasi yapıya kavuşturulmuştur. Bu değişikliklerle ülkede çoğunluk durumundaki Müslümanların lehine sosyal, dinî ve demografik yapıya uygun siyasi yapı tesis edilmiştir. Buna göre Başbakan Sünni Müslümanlardan, Cumhurbaşkanı Maruni Hristiyanlardan ve Meclis Başkanı da Şii Müslümanlardan gelmektedir. Devlet başkanı altı yıllık süre için parlamento tarafından seçilmektedir. Böylece ülkenin yönetimi bu üç dini grubun elinde bulunmakta ve Sünniler, Şiiler ve Hristiyanlardan oluşan üçlü tarafından yönetilmektedir. Batılı yapıdaki siyasi partiler dini gruplar temelinde örgütlenmiş olup liderleri küçük siyasi ailelerin başındaki kişilerdir. 128 üyeli parlamento, genel oya dayalı dört yılda bir yapılan seçimlerle belirlenmektedir. Lübnan, son yıllarda derinleşen siyasi, ekonomik ve askeri krizlerle karşı karşıya bulunmaktadır. Lübnan'da mezhepsel temelli siyasi sistem, istikrarsızlığa zemin hazırlamaktadır. İki yıldır cumhurbaşkanı seçilememesi ve geçici hükümetle yönetilmesi, devlet otoritesinin zayıflamasına neden olmuştur. Bu durum, Hizbullah gibi silahlı grupların etkisini artırmaktadır. Ülke, 2019'dan bu yana ciddi bir ekonomik kriz yaşamaktadır. Lübnan lirası, dolar karşısında %95'e varan değer kaybı yaşamış; 2018'de yaklaşık 55 milyar dolar olan GSYİH, 2021'de 20,5 milyar dolara düşmüştür. Bu durum, halkın alım gücünü büyük ölçüde zayıflatmıştır. İsrail ile Hizbullah arasındaki gerilimler, Lübnan'ın güneyinde çatışma riskini artırmaktadır. İsrail'in Lübnan topraklarına yönelik saldırıları, ülkenin güvenliğini olumsuz etkilemektedir.

- **Sonuç olarak,** Lübnan'da siyasi tıkanıklık, ekonomik çöküş, güvenlik ve askeri gerilimler, ülkenin istikrarını tehdit etmektedir. Uluslararası toplumun desteği ve iç reformlar, bu krizlerin çözümünde kritik öneme sahiptir. Bu ahvalde Lübnan

Başbakanı'nın 18.12.2024 tarihindeki Türkiye ziyaretinde ifade ettiği şu cümle çok manidardır. Başbakan Mikati mülakatında: **“Önce Allah’a sonra Türkiye’ye güvenmemiz gerektiğini öğrendik”** sözü ilerleyen vetirede Türkiye – Lübnan ilişkilerinin kardeşlik temelinde yükseleceğine işaret etmektedir.

- **Filistin, Filistin'in siyasi yapısı, oldukça karmaşık ve bölünmüş bir yapıya sahiptir. Bu durum Filistin'in iç siyasi dinamikleri ile İsrail işgali ve katliamlarından kaynaklanmaktadır.** Filistin, esasen Batı Şeria ve Gazze Şeridi olmak üzere iki ana bölgeye sıkışmıştır ve her iki bölge farklı siyasi gruplar ve yönetimlerin etkisi altındadır. Bu yönüyle Filistin birlik ve beraberlikten uzak bir durumdadır. Filistin'in siyasi yapısını daha iyi anlayabilmek için aşağıdaki ana unsurları göz önünde bulundurmalıyız:
- **Filistin Yönetimi,** Batı Şeria'da egemen olan resmi yönetim organıdır ve 1994 Oslo Anlaşmalarından sonra kurulmuştur. Filistin Yönetimi'nin başında Filistin Cumhurbaşkanı bulunur ve yasama yetkisi de Filistin Meclisi'ne aittir. Filistin Cumhurbaşkanı Mahmud Abbas, 2005'ten beri cumhurbaşkanıdır ve 2009'da yapılan seçimlerden sonra görevi devam etmektedir. Ancak, seçimler uzun süredir yapılmadığı için, bu durum siyasi gerilimlere yol açmıştır.
- **Filistin Meclisi:** Filistin Meclisi, yasama yetkisini elinde bulunduran ve Filistin'in iç hukukunu belirleyen bir organdır. 2006 yılında yapılan seçimlerin ardından Hamas ve El Fetih arasında ciddi bir bölünme yaşanmıştır. Bu, Filistin Meclisi'nin etkinliğini sınırlamıştır.
- **Hamas ve Gazze Şeridi, Filistin'deki siyasi yapının diğer önemli bileşenidir.** Hamas, 1987 yılında kurulan bir İslami direniş hareketidir ve özellikle Gazze Şeridi'nde güçlüdür. Hamas, 2006 seçimlerinde büyük bir zafer kazanarak Filistin Meclisi'nde çoğunluğu elde etti. Ancak, bu zaferin ardından Hamas ile El Fetih

arasında çatışmalar patlak verdi ve 2007'de Hamas, Gazze Şeridi'nde tam kontrolü ele geçirdi. Hamas, İsrail'e karşı silahlı direnişi savunmaktadır. Batı Şeria'da ise Filistin Yönetimi'yle (El Fetih) rekabet halindedir. Hamas, İsrail'in varlığını tanımamakta ve işgalin bütün Filistin topraklarından sökülüp atılması gerektiğini savunmaktadır.

- **El Fetih**, 1965'te kurulan ve Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (PLO) ana bileşeni olan, laik ve ılımlı bir hareket olarak kabul edilir. El Fetih, işgallerle kantonel bir yapıya dönüşmüş olan Batı Şeria'da etkin bir siyasi güce sahiptir.
- **Uluslararası Tanınma ve Bağımsızlık Mücadelesi**, Filistin, bir devlet olarak tam anlamıyla uluslararası alanda tanınma konusunda zorluklarla karşı karşıyadır. Birçok ülke Filistin'i bağımsız bir devlet olarak tanısa da İsrail ile barış görüşmeleri hala sonuçsuz kalmıştır. Filistin, 2012 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda gözlemci devlet statüsü kazanmış, ancak tam üyelik başvurusu kabul edilmemiştir.
- **İsrail ile İlişkiler**, Filistin'in siyasi yapısındaki en belirgin husus, dış ilişkiler bakımından İsrail ile olan ilişkilerdir. İsrail'in Filistin toprakları üzerindeki işgali ve yerleşim politikaları, Filistinlilerin siyasi yapısını doğrudan etkiler. Filistin'in bağımsızlık mücadelesinde İsrail ile olan barış sürecinin olumlu bir sonuç verme imkanı bulunmamaktadır.
- **Sonuç olarak**, Orta Doğu ülkelerinin siyasi yapıları çeşitlilik arz etmekte olup temelde cumhuriyet rejimleri ile monarşik rejimler şeklinde bir ayrıma gidilebilmektedir. Monarşik sistemlerin bir kısmı anayasal monarşi olup nispeten sınırlı ve anayasaya dayalı, temsili kurumların bulunduğu, halkın belli ölçüler içerisinde siyasal sürece katılabildikleri sistemlerken geleneksel monarşi olarak ifade edilen ve belli ailelerin iktidarı ellerinde tutup yönetime hakim bulundukları ülkelerde halkın siyasi sürece katılımı bulunmamaktadır. Bu tür ülkelerde iktidarlar anayasa yoluyla değil geleneksel yapı ve kurumlarla sınırlanmakta olup

sistemin keyfilige ve totalitarizme kayması her zaman söz konusu olmaktadır. Modern siyasi sistemlerin en belirgin niteliğini oluşturan temsil ve meşruiyet olgusundan uzak olan sistemlerde çok sınırlı bir çerçevede ve çoğu yerde danışma amaçlı işleyen kurumların fazla bir etkinliği bulunmamaktadır. Irak'ta iktidar, 2003 yılında ABD ve müttefiklerinin işgaline kadar, ülkenin tek siyasi partisi olan Baas Partisinin elinde kalmıştır. Yeni dönemde halk iradesine dayalı bir yönetimin kurulması yönünde önemli aşamalar geçilmiştir. İran'da ise henüz siyasi partilerin faaliyetlerine izin verilmiş değildir. Orta Doğu ülkelerinde her bir cumhuriyette partilerin Batılı standartlarda örgütlendikleri, siyasi hayatta etken oldukları ve demokratik bir ortamda işlev gördüklerini söylemek çok zordur. Suriye, Irak, Mısır'daki rejimler, bir tür tek parti sistemini çağrıştıran hakim parti sistemi iken, Lübnan'da dini topluluklar ve belirli aileler temelinde örgütlenmiş bir parti sisteminin olduğu gözlenmektedir.

6.1.3. Ortadoğu'nun Demografik Yapısı

Orta Doğu nüfus yapısı bakımından son derece karmaşık ve çeşitliliğe sahip bir bölgedir. Bu çeşitlilik hem etnik bakımdan hem de kültürel ve dini bakımdandır. Bölgenin tarih boyunca dinlerin, kültürlerin ve kadim medeniyetlerin doğduğu ve dünyaya yayıldığı ve kültürlerin transfer mekânı olması nüfus yapısında çeşitliliğin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Bunda İslam'ın hoş görüsünün etkisi büyüktür. Aslında Orta Doğu'nun sosyal hayatına vaha ve kabile hayatının karakteri damgasını vurmuşsa da son dönemde bölge ülkelerinde yaşanan endüstrileşme ve toplumsal değişme bu niteliği üzerinde dönüştürücü etki yapmıştır. Orta Doğu'daki nüfus temelde üç ana etnik gruba ayrılır: Samiler, Hint-Avrupa grubuna mensup olanlar ve Turanî grubu içerisinde yer alanlar. Orta Doğu'nun en geniş etnik grubunu oluşturan Samiler iki ana kola ayrılırlar. Bunlar Araplar ve İbranilerdir. Kaldeliler, Süryaniler, Akkadlar, Babilliler ve Asuriler de bu etnik grup içerisinde yer alırlar. Araplar hem Samiler içerisinde hem de tüm diğer gruplarda en büyük etnik grubu oluştururlar.

Bölgedeki ülkelerin çoğunda Arap nüfusu çoğunluğu teşkil etmekte olup Arap olmayanlar sadece Türkiye, İran ve İsrail'in işgal ettiği topraklarda çoğunluğu temsil etmektedirler. Arapların ekseriyeti dinî bakımdan Müslüman olmakla beraber mezhebî açıdan farklı mezheplere mensupturlar. Ağırlık Sünni mezheplerde olsa da Şii olanlar da önemli bir yekûn oluşturur. Samilerin ikinci kolunu temsil eden İbranilerin çoğu Filistin topraklarında işgalci konumda olup buraya bölge dışındaki ülkelere de azınlık hâlinde yaşayan İbranilere de rastlanmaktadır. İkinci büyük etnik grubu oluşturan Hint Avrupa grubu içerisinde İranlılar, Ermeniler, Kürtler ve Rumlar ile bazı küçük gruplar yer almaktadır. Bunlarda ağırlık İranlılarda olup İran'da ve bölgedeki diğer bazı ülkelere yaşamaktadırlar. Turani grubu oluşturan Türkler, Orta Doğu'nun ikinci büyük etnik grubunu temsil etmektedir. Türkiye'de çoğunluğu oluşturan Türkler İran'da nüfusun yüzde kırk beşini oluştururken, Irak ve Suriye'de azınlık hâlinde yaşamaktadırlar.

N. S. Hopkins ve S. E. İbrahim'in Arap toplumu üzerinde 1980'lerin başında gerçekleştirdikleri araştırmada vardıkları sonuçlar Orta Doğu toplumları için genelleştirilebilir.

Buna göre Orta Doğu toplumlarının genel özellikleri şunlardır:

- Orta Doğu toplumlarında hızlı bir nüfus artışı gözlenmektedir.
- Orta Doğu toplumlarında çocuk ve gençlerin oranı yüksektir.
- Orta Doğu toplumlarının çeşitli sosyal sorunları bulunmaktadır.
- Orta Doğu'da nüfusun ülkeler arasında ve ülke içerisindeki dağılımında dengeli bir tablo söz konusu değildir. Bazı ülkelere ve yerlerde nüfus yoğunluğu aşırı derecede seyrederken bazı ülke ve yerlerde son derece düşük yoğunluktadır.
- Orta Doğu toplumları hızla kentleşen toplumlar olup bu artış çeşitli sosyoekonomik problemlere yol açmaktadır.
- **Ülkelerdeki nüfus farklılık arzeden bir yapıdadır.**

Orta Doğu'da genelde bir etnik çeşitlilikten söz edilebilir. Farklı etnik gruplar bölgede dengeli bir dağılım göstermemektedir. Genelde Sami grup içerisinde yer alan Araplar, İran ve Türkiye dışındaki bütün ülkelere

hakim etnik grubu oluşturmaktadır. Arapça bu ülkelerde resmî dil değildir. Yahudi işgali altındaki topraklarda İbranicenin yanında Arapça da resmî dil olarak kabul edilmiştir. Arapça bölgenin en önemli bilim, edebiyat ve sanat dili olmanın yanında Farsça ve Türkçe de özellikle zengin İslam literatürü için, İslam medeniyetinin önemli dilleridir. İslam medeniyetinin en önemli dilleri olan Arapça, Farsça ve Türkçenin yanında özellikle sömürgecilik döneminden bu yana İngilizce de yaygınlık kazanmış olup bölgenin her yerinde bilhassa ticaret, eğitim ve diplomasi sahasında geniş bir kullanım imkânı kazanmıştır.

Dinî bakımdan Orta Doğu'da hâkimiyet Müslümanlarda olmakla beraber Hristiyan ve Musevilerin de azımsanmayacak bir oranda oldukları belirtilmelidir. İşgal altındaki topraklar hariç bütün devletlerde Müslümanların açık bir üstünlükleri vardır. Suudi Arabistan'da nüfusun %100'ünün Müslüman olduğu belirtilse de aslında bu ülkede de önemli bir Hristiyan nüfusun yaşadığı bilinmektedir. Harem bölgesini oluşturan Mekke ve Medine'de Müslüman olmayanların yaşamaları imkânsızdır. Fakat ülkenin önemli merkezlerinden Cidde, Riyad ve Dahran gibi şehirlerde sanayii, ticaret ve diğer sektörlerde faaliyet gösterenler vardır. Türkiye'de de azınlık konumundaki Hristiyan topluluklarla Musevilerin varlığı bilinmektedir.

Müslüman kimliği tektip bir kimlik değildir. Dini topluluklar kendi içerisinde farklı dini gruplara, mezheplere ve eğilimlere bölünmektedir. Müslümanlar açısından çoğunluk Sünnilerde ise de İran'da ve Irak'ta Şiiler çoğunluğu temsil etmektedirler. Şiiler arasında Caferiler, Aleviler, İsmaililer, On iki İmamcılar gibi farklı kolları mensup olanlar da vardır. Sünniler de Hanefilik, Şafilik, Hanbelilik ve Malikilik gibi farklı hukuk kollarına ayrılmaktadırlar. Türkiye'de Hanefilik, Arap Yarımadasında Hanbelilik, Mısır'da Şafilik egemen konumdadır. Sadece İran'da Şiilik resmî inançtır. Bunun yanında Suriye, Irak ve Lübnan ile Suudi Arabistan'ın doğu illerinde ve Körfez ülkelerinin bazılarında büyük bir Şii nüfusu vardır. Özellikle Lübnan, Irak ve Körfez ülkelerin siyasetinde Şiiler çok aktif rol oynamaktadırlar. Şiiliğin bir kolunu oluşturan Suriye'deki **Nusayriler** nüfusun %15'ine sahip olmalarına rağmen Esad

rejimi yıkılana kadar yönetimde Nusayri azınlık hükmetmekteydi. Yine Şiilerin bir kolunu temsil eden **Dürzilerin**, Suriye, Lübnan ve İsrail’de taraftarları bulunmaktadır. Lübnan’daki siyasi kaosta Dürziler önemli roller oynamışlardır. Türkiye uzun zaman tamamıyla Sünni bir ülke olarak görülmüştür. Ancak son yıllarda, demokratik kurumların gelişmesi, kentleşme ve toplumsal değişim ile Aleviler seslerini duyurmaya başlamışlardır. Umman’da Müslümanlığın ayrı bir kolunu temsil eden **İbadiler** çoğunluğu oluştururken Yemen’deki Müslümanların ekseriyetini **Zeydiler** temsil etmektedir. Dikkat çeken bir özellik Müslümanların hakim durumda olduğu hiçbir ülkede mezhep bakımından tektip bir yapının olmamasıdır. Bu husus İslam Birliği için dikkate alınması gereken önemli bir konudur.

Orta Doğu’da Hristiyan nüfusu fazla olmamakla beraber çoğu Lübnan’da, Suriye’de, Filistin’de ve küçük topluluklar hâlinde Türkiye, İran, Irak ve Körfez ülkelerinde yaşamaktadır. Lübnan’da uzun yıllar devam eden kanlı iç savaş, Hristiyanların sayılarını ve güçlerini iyice azaltmıştır. Türkiye ve İran’da Hristiyan azınlıklar yer almaktadırlar. Hristiyanların mezhep çeşitliliği arasında Protestanlar, Ortodokslar ve Katolikler en belirgin olanlarıdır. 19. yüzyılda bölgede etkin olan Amerikan misyonerlerinin gayretleri ile Protestan, Roma’nın desteğindeki misyonerlerle Katolik gruplar oluşmuş, zengin bir çeşitliliğe sahip Ortodoks kiliseler yanında bunlar da varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Museviler işgal topraklarında hakim konumda olmakla birlikte Türkiye’de ve İran’da da azınlık hâlinde yaşamaktadırlar. Irak’ta ve bazı Körfez ülkelerinde küçük Yahudi topluluklarına rastlanmaktadır. İşgal topraklarındaki Yahudiler dini bakımdan homojen bir grup oluşturmakla beraber kültürel bakımdan Avrupa ve Amerika gibi ülkelerden gelenlerle Asya ve Afrika ülkelerinden gelenler arasında ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Yahudiler arasındaki farklılık mezhep bakımından değil kültürel bakımdandır. Özellikle bölgedeki İslam ülkelerinden gelenlerle Hristiyan ülkelerinden gelenler arasında önemli kültürel farklılıklar zaman zaman çatışmalara yol açmaktadır.

6.1.4. Orta Doğu'nun Ekonomik Durumu

Orta Doğu ekonomik alanda tarihte kıtalararası ticaret yolları, günümüzde ise zengin enerji kaynakları sebebiyle stratejik bir konuma sahiptir. Terör devleti İsrail dışarıda tutulduğunda bölgedeki bütün ekonomiler gelişmekte olan sınıfta yer almaktadır. Bununla birlikte toplam millî gelir ile kişi başına düşen ortalama gelir açısından ülkeler arasında büyük farklılıklar dikkat çekmektedir. Ülkelerin doğal ve demografik yapısındaki farklılık ekonomik yapılarında da görülür. Bölge ülkelerinin ekonomik yapılarında öne çıkan en önemli sektör petrol ve petrokimya sanayiidir. Dünyada mevcut toplam ham petrol rezervlerinin %57,3 bu bölgede bulunmaktadır. Petrol rezervleri bakımından zengin olan ülkelerin başında İran, Irak, Körfez ülkeleri ve Suudi Arabistan gelmektedir. Türkiye, Suriye, Ürdün, Lübnan, İsrail, Yemen ve Mısır ise petrol bakımından yoksul sayılırlar. Petrol üreten Bahreyn, İran, Irak, Kuveyt, Umman, Katar, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin toplam millî gelir ile kişi başına düşen ortalama gelir rakamlarındaki yükseklik petrolden kaynaklanmakta olup bu durum bölge ülkeleri arasında büyük eşitsizliklere sebep olmaktadır. Ülkelerin toplam ihracat ve ithalat rakamlarına bakıldığında petrol üreticisi ülkelerin ihracat rakamlarının yüksekliği dikkat çeker. Nitekim ödemeler dengesi açısından da petrol üreticisi olmayan ülkelerin, mesela Suriye, Lübnan, Yemen gibi, toplam ithalat rakamlarının daha yüksek olduğu görülüyor. Ekonomik refah ve gelişmişlik açısından petrol ihraç eden ülkeler ile petrol fakiri ülkeler şeklinde bir ayırım anlamlı gözükmemektedir. Zengin petrol kaynaklarının bulunduğu ve buna dayalı sanayiinin geliştiği ülkelerin ekonomik yapıları ile buna dayalı sosyal gelişmişlikleri diğerlerinden farklı özellikler göstermektedir. Petrol üreticisi olan ve olmayan ülkeler arasında millî gelir artışında gözlenen farklılık tamamen petrolden kaynaklanmakta olup bu durum ülkelerin kalkınmalarına da yansımaktadır. Ayrıca ülkelerin dış ticaret dengelerine bakıldığında petrol ihraç eden ülkelerin genellikle pozitif, petrol fakiri ülkelerinse negatif değer verdikleri görülmektedir. Dış ticaret açıkları genellikle dış borç

yoluyla kapatılmaya çalışıldığından ekonomik büyüme petrolü olmayan ülkeler için ciddi sorun teşkil etmektedir. Bu bakımdan dünyanın en zengin ülkeleri ile dünyanın en fakirleri arasında yer alan ülkelerin bu bölgede bulunmaları şaşırtıcı değildir. Aşağıdaki tabloda bunu görmek mümkündür. Orta Doğu’da ekonomik zenginlik bakımından iki zıt kutup bulunmakta ve Birleşik Arap Emirlikleri, Katar ve Kuveyt gibi ülkelerde kişi başına düşen yirmi bin dolar üzerindeki gelirle bölgenin en zengin ülkeleri olarak öne çıkarken Filistin ve Yemen beş yüz doların altında kişi başına düşen gelirle bölgenin ve aynı zamanda dünyanın en fakir ülkeleri arasında yer almaktadır. Millî gelir içerisinde tarımın payı Körfez ülkelerinde son derece düşük seyretmekte, buna karşılık nispeten fakir durumdaki ülkelerde ise yüksek bulunmaktadır. Bu oran en fakir ülke olan Filistin’de %6,5 iken Yemen’de %17 civarındadır. Tarımın en yüksek paya sahip olduğu ülkelerin başında Suriye gelmekte ve onu Mısır, İran ve Lübnan takip etmektedir. Sanayi sektörünün millî gelirdeki payı petrol zengini ülkelerde %50’ye yakın olduğu gözlenmektedir. Petrolü az olan ülkelerde sanayi daha az gelişmiş olduğundan sanayi sektörü geri durumdadır. Bunun yanında hizmetler sektörünün payına bakıldığında turizm, bankacılık ve finans sektörünün gelişmiş olduğu ülkelerde bu oran oldukça yüksek seyretmekte olup kalkınmış ülkeler seviyesinde olmasa da % ellilerin üzerinde olan ülkeler çoktur. Tarıma dayalı, nispeten gelişmemiş ülkelerde hizmetler sektörü daha geri durumdadır.

Tablo 3 Orta Doğu Ülkelerinin Temel Ekonomik Göstergeleri / Kaynak:
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ae.html>;
<http://www.escwa.un.org/>

Ülkeler	Toplam Milli Gelir (Milyar \$) (2010 yılı cari fiyatlarla)	Kişi Başına Milli Gelir (\$)	Milli Gelirin Sektörel Dağılımı Tarım / Sanayi / Hizmetler	Toplam İhracat (2011) (Milyar \$)	Toplam İthalat (2011) (Milyar \$)
Bahreyn	21.902	28.240	1/46/53	20.23	16.80
BAE	254.394	56.722	1/52/47	265.30	185.60
Filistin	4.672	1.337	6.5/18.4/75.1	0.518*	3.601*
Irak	89.128	2.961	6/13/81 (98)	78.38	53.93

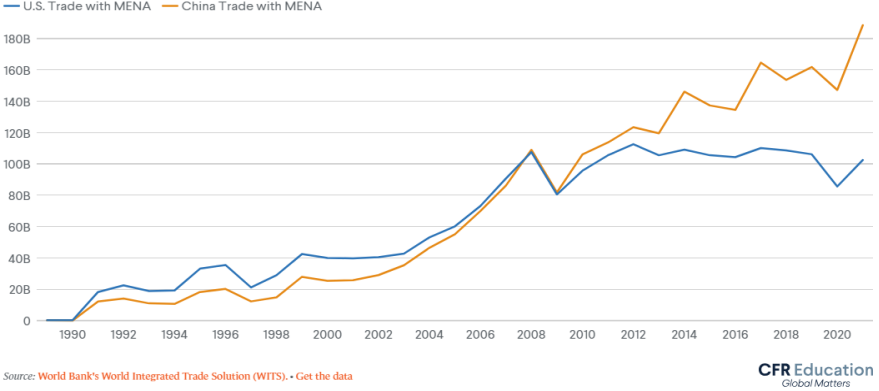
İran	331.0	4.580	20/37/43	138.80	76.10
İsrail	217.332	27.170	3/30/67	62.50	70.62
Katar	100.407	78.390	0.7/51.3/48	104.30	25.33
Kuveyt	147.904	50.669	1/47/52	94.47	22.41
Lübnan	27.195	6.485	12/21/67	5.411	20.89
Mısır	160.582	1.970	17/33/50	27.96	57.41
S.Arabistan	467.601	18.555	6/47/47	350.70	106.50
Suriye	49.277	2.321	29/22/49	12.66	13.81
Türkiye	735.263	15.400	13/30/57	133.00	212.20
Umman	60.378	21.667	3/45/52	43.53	21.47
Ürdün	21.259	3.465	3/26/72	8.066	14.01
Yemen	28.748	1.254	17/40/43	7.127	9.183

Son yirmi yılda Çin, Amerika Birleşik Devletleri'ni geride bırakarak hızla Orta Doğu'nun en büyük ticaret ortağı haline geldi. Çin, ülkenin ekonomik yükselişini desteklemek için enerji arayışı ile 2000'li yılların başında bölgeye yöneldi. 2022'de petrol ve doğalgaz, Çin'in Orta Doğu'dan ithal ettiği tüm malların yaklaşık %83'ünü oluşturuyor. Aynı zamanda, dünyanın fabrikası konumunda olan Çin, bilgisayar, giyim ve mobilya dahil olmak üzere bölgeye 200 milyar doların üzerinde mal ihraç ediyor. Çin ayrıca küresel Kuşak ve Yol Girişimi'nin (BRI) bir parçası olarak bölge genelinde kapsamlı altyapı projeleri inşa ediyor. Bu projeler arasında Umman'da yeni bir sanayi şehri inşa etmek, Mısır'ın Süveyş Kanalı su yolunda nakliye yolunu genişletmek ve İsrail'in Aşdod limanının geliştirilmesi gibi projeler yer alıyor. Çin, bu projelerin bölgedeki siyasi, askeri ve ekonomik etkisini artıracığını ve aynı zamanda bölgenin pazarlarına ve ham petrol kaynaklarına erişimini genişleteceğini

umuyor. Ancak Çin yeşil enerjiye yatırım yapmaya devam ederken, Orta Doğu bir kez daha savunmasız hale geliyor. Bölgenin Çin'e ihracatı çoğunlukla petrol ve doğal gaz olduğundan, düşen

China and the United States Trade Heavily With the Region

The total imports and exports between the Middle East and North Africa region and the United States, as well as between the region and China, are measured in thousands of dollars (US\$ thousand) in 2022.



Resim 4 Çin ve ABD'nin Afrika Bölgesi ile Yoğun Ticareti / Kaynak:

<https://education.cfr.org/learn/learning-journey/middle-east-north-africa-essentials/economics-middle-east-and-north-africa>

talep fiyatlarda düşüşe yol açabilir (CFR, 2024).

6.1.5. Orta Doğu'nun Askeri Durumu

Osmanlı'nın tarih sahnesinden çekilmesi ile Orta Doğu, son 150 yılda medeniyetler ve devletler arası savaşlar, iç savaşlar, isyanlar, devrimler, darbeler, yabancı güçlerin işgalleri ve etnik-mezhepsel çekişmelerle anılmaktadır. Bu nedenle Orta Doğu coğrafyası, dünyanın kriz merkez üssü olarak anılabilir. Orta Doğu huzura kavuşursa şayet Dünya huzura kavuşmuş olacaktır. Çatışmaların kaynağı 20. yüzyılın başından 1970'lere kadar sömürgeci devletlerin ayrışma ve çatışmalara müsait olarak inşa ettiği bölgesel düzendir. İngiltere ve Fransa tarafından kendi jeopolitik hedefleri doğrultusunda sınırlar, suni devletler ve siyasi rejimler oluşturulmuştur. Sömürgeci güçlerin keyfi sınırları, Orta Doğu coğrafyasında sınır anlaşmazlıklarına yol açarak çatışmaların başlıca nedenleri arasında yer almaktadır. Orta Doğu devletlerinin aralarındaki toprak ihtilaflarına, 1971 yılında İran'ın Bahreyn üzerinde egemenliğini ilan ederek Hürmüz Boğazındaki üç küçük adayı işgal etmesi örnek

gösterilebilir. Tablo 5'te (Tablo 2.) Soğuk Savaş döneminde Orta Doğu devletleri arasındaki toprak ihtilafları gösterilmiştir.

Tablo 4 Soğuk Savaş Dönemi Devletlerarası Toprak İhtilafları / Kaynak: Orta Doğu'da Devletler Arası Askeri Anlaşmazlıkların Modellemesi Zuhul Çalık Topuz

Devletler	Yıllar
Mısır – İsrail	1948 – 1979
Suriye – İsrail	1948-...
Ürdün – İsrail	1948-1990
İran – Irak	1980-1988
Irak – Kuveyt	1990-1991
İran – UK/Bahreyn	1950-1970, 1979-1990
İran – UK/BAE	1950-1990
İran – Suudi Arabistan	1950-1968
Ürdün – Suudi Arabistan	1950-1965
Umman – BAE	1977-1981
Katar – Bahreyn	1867-1990
Suudi Arabistan – Irak	1950-1981
Suudi Arabistan – Kuveyt	1961-1990
Suudi Arabistan – Katar	1950-1965
Suudi Arabistan – BAE	1950-1974

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi birçok Orta Doğu Devleti, sınırları ve egemenlik alanları ile ilgili bir çok sorun yaşamıştır. Bu sorunlar günümüzde hala çatışmalara neden olabilmektedir. **Orta Doğu'daki çatışmaların en dikkat çekici özelliklerinden bir diğeri de sürekliliğidir.** Bölge devletleri arasında yaşanan savaşlar sonucunda yapılan müzakerelere, rejim değişikliklerine ve uluslararası arabuluculuklara rağmen rekabet ve çatışmalar son bulmamıştır. Bu çatışmalar arasında Arap-İsrail çatışmasının özelinde 1973 yılından bu yana Filistin-İsrail çatışmasına evrilmiş uluslararası arenada en kalıcı çatışmalardan birisi olmuştur. İran-Irak savaşı ise Orta Doğu tarihinin en kanlı ve en uzun süreli diğer savaşlarından bir tanesidir. Bu savaşlar bölgesel yapıyı harap etmiş, tehdit algısının ve güvensizliğin artmasına yol açmıştır. Toprak ihtilaflarının yanı sıra **Orta Doğu'daki çatışmaların**

bir diğerk faktörü çatışan ideolojiler, etnik ve dini farklılıklar ve süper güç rekabeti yer almaktadır. Çatışan ideolojiler ve etnik-dini farklılıklara, 1980’lerde iki bölgesel güç olan İran ve Irak’ın sekiz yıl boyunca sürecekt savaşı örnek gösterilebilir. Savaşa neden birçok sorun olmakla birlikte, 1979 yılında İran Devrimi sonrası İran’ın rejim ihracı söylemlerinin çevre ülkelerdeki Şii azınlıklar üzerinde oluşturabileceği etkiden ötürü Orta Doğu devletlerinin güvenlik algılarında tedirginliğe neden olmuştur.

Orta Doğu’daki krizlerin dış müdahale boyutunun önde gelen nedeni sömürgeci güçlerin petrol rezervlerini kontrol altında tutma çabasıdır. Bölgenin sahip olduğu enerji kaynakları, dünyanın en önemli cazibe merkezi olmasını sağlarken diğerk yandan büyük çatışmaların yaşanmasına da neden olmaktadır. Bu bağlamda, Orta Doğu’daki savaşlar ile kapitalist petrol sektörü arasındaki kirlili ilişki, 1967 ve 1973 Arap-İsrail savaşları, Arap petrol ambargoları, Süveyş Kanalı’nın kapanması (1967-75) gibi birkaç önemli olay bağlamında ortaya çıkmıştır.

Ortadoğu’daki rejim farklılıkları çatışmaların bir diğerk sebebidir. Orta Doğu coğrafyası, despotik ve otoriter rejimlerin olduğu bir coğrafyadır. Bu durum siyasi, askeri, ekonomik anlaşmazlıklara neden olmaktadır. Özetle, Orta Doğu’da bölgesel anlaşmazlıklar çatışmaların tırmanmasında önemli bir rol oynamış ve çatışmanın nedenlerine ivme kazandırmıştır. Bununla birlikte Orta Doğu’da yaşanan askeri anlaşmazlıkların altında toprak ihtilafları, enerji kaynakları, rejim türleri önemli yer tutmaktadır.

Bugün Orta Doğu coğrafyasında ülkeler arasında askeri harcamalar ile ilgili bir yarış söz konusudur. Bölgenin yeraltı kaynaklarından elde edilen gelirler halkların refahına değil sömürgeci güçlerin silah sanayine can suyu olmaktadır. Stockholm Üniversitesi Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü (SIPRI)’nün araştırmasına göre, 2022 yılında Orta Doğu’daki askeri harcamalar 150 milyar doları bulmuştur. En fazla askeri harcama yapan ülke ise 75 milyar \$ ile Suudi Arabistan’dır. Bu yarışın gayesi İsrail ve bölge dışı sömürgeci güçlere karşı koymak değil,

aralarında suni ihtilaflar oluşturulmuş bölge ülkeleri arasındaki çatışmalar içindir. Bu silahlanma yarışında sömürgeci güçlerin telkinleri ve baskıları önemli bir rol oynamaktadır.

Bölge ülkeleri arasında tarihi tecrübesi ve kadim devlet geleneği ile Türkiye ayrı bir konumdadır. Son yıllarda gerçekleştirilen yerli ve milli harp sanayi yatırımları sonucunda Türkiye, savunma sanayi yerlilik oranı %80 seviyesine yükselmiştir. Bu başarı sayesinde geleneksel askeri güç kapasitesine, savunma sanayi ihracatçı kimliği de eklenmiştir.

ABD merkezli Global Firepower isimli şirket tarafından Orta Doğu

Tablo 5 Orta Doğu Ülkeleri Askeri Güç Sıralaması / Kaynak: <https://www.sde.org.tr/haber/orta-dogunun-en-guclu-ordulari-siralandi-turkiye-birinci-iran-ikinci-misir-ucuncu-ve-israil-dorduncu-sirada-haberi-55705>

1	Türkiye	Güçİndx: 0.1697	▲
2	İran	Güçİndx: 0.2269	▲
3	Mısır	Güçİndx: 0.2283	▼
4	İsrail	Güçİndx: 0.2596	▲
5	Suudi Arabistan	Güçİndx: 0.3235	↔
6	Irak	Güçİndx: 0.7441	↔
7	Birleşik Arap Emirlikleri	Güçİndx: 0.8083	▲
8	Suriye	Güçİndx: 1.0026	▲
9	Katar	Güçİndx: 1.0789	▲
10	Kuveyt	Güçİndx: 1.4261	▲

ülkeleri arasında, Güç Endeksi (PwrIndx) puanını belirlemek için ülkelerin teknolojileri, kazançları, askeri birim miktarları, mali durumları, lojistikleri, hareket kabiliyetleri ve coğrafi konumları gibi 60'tan fazla faktörden yararlanılarak bir sıralama yapılmıştır. Bu sıralamaya göre kapasite sıralamasında Türkiye ilk sırada yer almaktadır. Orta Doğu ülkelerinin askeri kapasite sıralaması aşağıdaki gibidir.

6.1.6. Orta Doğu'daki Çatışmaların Sebepleri

Ortadoğu'daki çatışmaların belirgin iki sebebi vardır. İlki siyasi, ikincisi iktisadidir. Siyasi boyutta; Yahudilerin, Arz-ı Mev'ud hayalini gerçekleştirmeye matuf Yahudi Nazizmi Siyasal Siyonizm ile bölge ülkelerindeki diktatoryal rejimlerin sebep olduğu siyasi kargaşa, iktisadi boyutta ise bölgenin yeraltı ve yer üstü kaynaklarının batının refahına kesintisiz olmak üzere can suyu kılınmak istenmesidir.

Sömürgeci İngilizler ve Fransızlar, I. Dünya Savaşı vetiresinde 1915 yılının haziran ayında kendi aralarında gizlice yaptıkları Sykes-Picot Anlaşması ile Fransızlar, Lübnan'da bir Hristiyan devlet, İngilizler ise Filistin'de kendilerine müzahir bir Yahudi devleti kurmayı amaçlamışlardı. İkisinin de ortak gayesi İslam Dünyasının kalbinde biri Hristiyan diğeri ise Yahudi iki çıban başı oluşturmaktı. Fransızlar kısmen amaçlarına ulaşırken, İngilizler Yahudi sermayesinin de desteği ile amaçlarına ulaştı.

Orta Doğu'daki en önemli çatışma alanı süreklilik arz eden Filistin topraklarıdır. Filistin meselesi, 7 Ekim 2023'te ki "Aksa Tufanı" harekatıyla dünya gündemine otursa da geçmişi 1917 Balfour Deklarasyonu'na kadar götürülebilir. 1917 öncesinde siyasi, diplomatik, basın-yayın ve ekonomik girişimlere sahne olsa da işgal, soykırım, sürgün bu tarihten sonra başlamıştır. 1948'de Siyonist devletin kurulması ile Orta Doğu ve Filistin, işgal ve soykırım ile anılan bir coğrafya haline gelmiştir. Bu tarihten itibaren dünya 1948, 1967, 1973, 1987, 1993, 2004, 2006, 2014 ve en son olarak 7 Ekim 2023 de başlayan Gazze saldırılarında, Yahudi Nazizm'i Siyasal Siyonizm'in barbarlığını ve soykırımını izlemiştir.

Soğuk savaşın sona ermesi ile oluşan tek kutuplu dünya düzeninde 1990 yılından itibaren ABD öncülüğünde POTUS George W. Bush tarafından haçlı seferleri başlatılarak Irak, arkasından 2001'de Afganistan işgal edilmiştir. Fakat bu işgaller hem maddi hem de askeri kayıplara neden olduğu için batı kamuoyunda itirazlara neden olmuştur. Amerikan RAND Corporation düşünce kuruluşunun daimi politik Danışmanı ABD Merkezi Haber Alma Teşkilatı'nın Milli Haber Alma Konseyi eski başkan

yardımcısı Graham E. Fuller tarafından ileri sürülen ‘**Medeniyet İçi Çatışma**’ tezi İslam dünyasındaki iki fay hattı olan milliyetçilik ve mezhepçilik üzerinden hayata geçirilmiştir. Bizzat batının kurup finanse ettiği terör örgütleri İslam coğrafyasının yeni işgal vasıtaları olarak kullanılmıştır.

2011’de Batının “Arap Baharı” bizimse “Arap Çilesi” dediğimiz olayların başlaması sonucunda Kuzey Afrika çalkantıya girmiş batıya karşı en sert tavrı sergileyen Libya ve Kaddafi’ye ağır bir bedel ödetilmiştir. Libya işgale uğramış, Kaddafi linç edilmiştir. Suriye ise iç savaşa sürüklenmiştir. Türkiye’de 15 Temmuz’da FETÖ aracılığıyla yürürlüğe konulan işgal senaryosu ise Türk milleti ve güçlü siyasi irade tarafından bertaraf etmiştir (Özden, N. Milat Gazetesi,2023).

Bölge, dış müdahalelere maruz kalırken ülkelerin iç siyasi durumu pek de iç açıcı değildi...

Tunus’ta Bin Ali rejimi, baskıcı bir anlayışa sahipti. Yönetimde yolsuzluklar mevcuttu. Bu durum yaygın bir biçimde insan hakları ihlallerinin yaşanmasına, rüşvete, siyasi özgürlüklerin kısıtlanmasına neden oluyordu. Ekonomik alanda ise, ciddi işsizlik oranları görülmekteydi. Bu durum özellikle genç nesli fazlasıyla olumsuz yönde etkilemekteydi. Yüksek enflasyon, halkın ekonomik açıdan sıkıntıya girmesine neden oluyordu. Ben Ali rejimi, patronaj düzeni kurmuştu. Yani devlet, resmi imkânları, kendini ayakta tutabilmek için destekçilerine bir lütuf gibi sunmaktaydı. Bu nedenle kayırmacılık had safhadaydı.

Bahreyn’deki gelişmelere baktığımızda, Anayasal monarşi ile yönetilen Bahreyn Krallığı bağımsızlığını 1971 yılında kazanmış, ülkede ilk anayasa 1973 yılında kabul edilmiştir. Ülke yönetimini elinde bulunduran el-Halife ailesi 18. yüzyılın sonlarından bu yana Bahreyn’in yönetiminde söz sahibi konumdadır. Devlet yönetiminin başında bulunan kişi 2002 yılına kadar “Emir” unvanına sahipken, yapılan değişiklikle o tarihten bu yana “Kral” unvanı kullanılmaktadır. Kral başbakanı ve bakanları atama, hükümeti kabul etme ve görevden alma, anayasayı değiştirme gibi geniş

yetkilere sahiptir. 2002 Anayasası ile ülkede kurulan “Ulusal Meclis”, her ikisi de 40 üyeli “Şura Meclisi” ve “Temsilciler Meclisi” adlı iki kanattan oluşmaktadır. Şura Meclisi üyeleri kral tarafından seçilirken, Temsilciler Meclisi üyeleri halk tarafından seçilmektedir. İdarî olarak beş valiliğe ayrılan Bahreyn’de bu iller Manama, Merkez Valiliği, Muharrek Valiliği, Kuzey Valiliği ve Güney Valiliği’dir.

Ülkede Müslüman nüfusun yaklaşık üçte ikisi Şîî olmakla birlikte, devlet yönetiminde Sünnîler hakim pozisyonundadır. Bu durum siyasî ve toplumsal açıdan Bahreyn’i kırılgan bir zemine taşımaktadır. Ülkede yaşayan Şîîler, yeterli siyasî temsile sahip olmadıkları, iş imkanlarından eşit yararlanamadıkları gibi gerekçelerle devlet yönetimine karşı zaman zaman ayaklanmaktadır. 70’li yıllardan bu yana süregelen gerilim, 1979, 1994 ve 1997 yılında gerçekleşen olaylarda ülkede çatışma ortamına zemin hazırlamıştır. Yakın geçmişte özellikle 2011 yılında patlak veren “Arap Baharı” vetiresinde gerilim en tehlikeli noktaya ulaşmış, ülkede ciddi bir kaos ortamı hakim olmuş, Şîî unsurlar tarafından sürdürülen protestolar yönetim tarafından güç kullanılarak bastırılmıştır. Ancak Bahreyn’deki toplumsal yapıdaki bu kırılganlık, önümüzdeki süreçte ülkenin siyasî açıdan benzer kaoslar yaşama ihtimalini güçlendirmektedir. Ülkedeki Şîî unsurlar İran tarafından desteklenirken, yönetim ise Suudi Arabistan ile kurduğu yakın temas ile İran’ın ülke üzerindeki etkinliğini dengelemeye çalışmaktadır.

Suriye’de, ayrılıkçı eğilimlere sahip kimlik/etnik/mezhpsel anlayışa dayalı yönetim ülkede mezhpsel/kimliksel ayrılıklara sebebiyet veriyordu. Rejim, seküler, mezhepçi ve ayrımcı politikalar izliyordu. Kürtlere vatandaşlık hakları verilmezken; muhalif Sünnîler ise siyasal hayattan ağırlıklı olarak dışlanmışlardı. Otoriter ve güvenileştirilmiş bir devlet aygıtı inşa edilmişti. Medya ve bireyler, devlet ve istihbarat birimleri tarafından sürekli kontrol altında tutuluyordu. Ekonomik alanda, tarım ve petrol üretiminde düşüş yaşanıyor ve kuraklık mevcuttu. Bu da ekonomik refahı olumsuz yönde etkiliyordu. Yüksek işsizlik vardı ve özellikle gençler iş bulmakta çok zorlanıyordu. Köklü yolsuzluk, dış

ticaret açığı, finans sektörünün zayıflığı, kayırmacılık, devlet ile işadamları arasında çıkar ilişkileri gibi unsurlar da halkı huzursuzluğa sevk eden diğer nedenlerdi. Ülkede bir azınlık grubunun tahakkümü mevcuttu. Sosyal ve kültürel ayrışmalar görülmekteydi ve farklı gruplara karşı haksızlıklar ve adaletsizlikler vardı.

15 Mart 2011’de, Suriye’nin Deraa kentinde toplanan binlerce Suriye vatandaşı, Esad rejimi karşıtı duvar yazıları nedeniyle 15 öğrencinin hapsedilmesini ve işkence görmesini protesto etmek için sokaklara dökülmüştü. Protestocuların başlıca talepleri, demokratik ve ekonomik reformlar ve siyasi tutukluların serbest bırakılmasıydı. Ancak rejimin bu barışçıl protestolara karşı acımasız tepkisi Suriye’nin iç savaşa sürüklenmesine neden oldu. Rejimin saldırıları sonrasında isyancıların silahlanmasıyla silahlı mücadele başladı. 29 Temmuz 2011 tarihinde, Suriye ordusuna mensup asker ve komutanların da bulunduğu Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) kuruldu. Bu tarihten sonra sürekli olarak tırmanan şiddet, barışçıl protestolarla başlayan hak talepleri son 13 yılın en trajik iç savaşlarından birine dönüştü. Savaş geride yüz binlerce ölü, yaralı ve milyonlarca yerinden edilmiş insan bıraktı. Suriye’deki krizin neredeyse başlangıcından bugüne kadar birçok dış aktör, ülkede çatışan tarafları çeşitli şekillerde desteklemiştir. Ayrıca Irak’ta ortaya çıkan DAESH’in Suriye’de de etkili olması, birçok yabancı terörist savaşçının Suriye’ye gelmesine ve böylece ülkedeki silahlı çatışmaların uluslararası bir boyuta ulaşmasına yol açmıştır. Suriye, çeşitli güçlerin çıkarları ve hesaplaşmaları için kullandıkları jeopolitik bir “satranç tahtası” haline sokuldu. Ülkedeki çatışmalar sebebiyle milyonlarca insan yerinden oldu. Ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin sayısı 6,8 milyon, Suriye dışında yaşayan Suriyelilerin sayısı ise 5,5 milyon civarındadır. Bu sığınmacıların 3,5 milyondan fazlasına Türkiye ev sahipliği yapmıştır. Özellikle son dönemde ana ve yavru muhalefet tarafında artan mülteci karşıtlığı ve nefret söylemleri, Türkiye’deki Suriyeli sığınmacıların geri dönüşlerine dair yeni tartışmaların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Esad rejiminin özellikle bazı Arap ülkeleriyle “normalleşme”ye dair adımları, Birleşmiş

Milletler (BM) Mülteciler Yüksek Komiseri Filippo Grandi ve İnsani İşlerden Sorumlu Genel Sekreter Yardımcısı Martin Griffiths ile yapılan görüşmeler, Türkiye ile Suriye arasında Rusya'nın ev sahipliğinde savunma bakanları ve dışişleri bakanları düzeyindeki görüşmeler sonuç vermemiştir. Suriye, her biri kendi ajandasına sahip çok sayıda silahlı aktörün bulunduğu ve bu yönüyle her an başka çatışmaların ortaya çıkma eğiliminin olduğu son derece hassas bir bölgedir. 7 Ekim 2023 tarihinden sonra Ortadoğu jeopolitiği çalkantılı bir sürece girmiştir. Böylesi bir dönemde Suriye'de 61 yıllık Baas ve 54 yıllık Esad iktidarı 8 Aralık 2024 tarihinde sona ermiştir. Esad rejiminin sivil halka karşı yürüttüğü acımasız siyaset sonucu yüz binlerce insan ölmüş, bir o kadar insan yaralanmış ve 13 milyon insan da göçe zorlanmıştır. Beşar Esad'ın Rusya'ya kaçması Suriye ve bölge için bir dönüm noktasıdır. Suriye'nin özgürleşmesinin siyasi, askeri ve jeopolitik olarak büyük sonuçlara neden olacağı açıktır. 13 yılın ardından beliren özgürlük, Suriye'nin komşu ülkelere yönelik çeşitli risk ve fırsatları da beraberinde getirmektedir. Özgür Suriye, siyasi çözüm için umut vadederken aynı zamanda çeşitli meydan okuma ve riskleri de barındırmaktadır. Başta Suriye devletini yeniden yapılandırmak olmak üzere ülkenin enerji ve ekonomik rezervlerinin bulunduğu Doğu Suriye'deki PKK/PYD işgali, muhalif güçler arasında ulusal birliğin tesisi, yeni hükümetin kurulması, suçluların yargılanması, ülkenin hukuk sistemi, İsrail'in saldırıları ve ABD, Rusya gibi küresel güçlerin konumları vb. çözülmesi gereken pek çok mesele vardır. Suriye devrimi jeopolitik olarak bölgede ve daha ötesinde, başta Lübnan olmak üzere Irak, Libya, Yemen ve Sudan gibi ülkelerde, ciddi etkilere yol açma potansiyeline sahiptir.

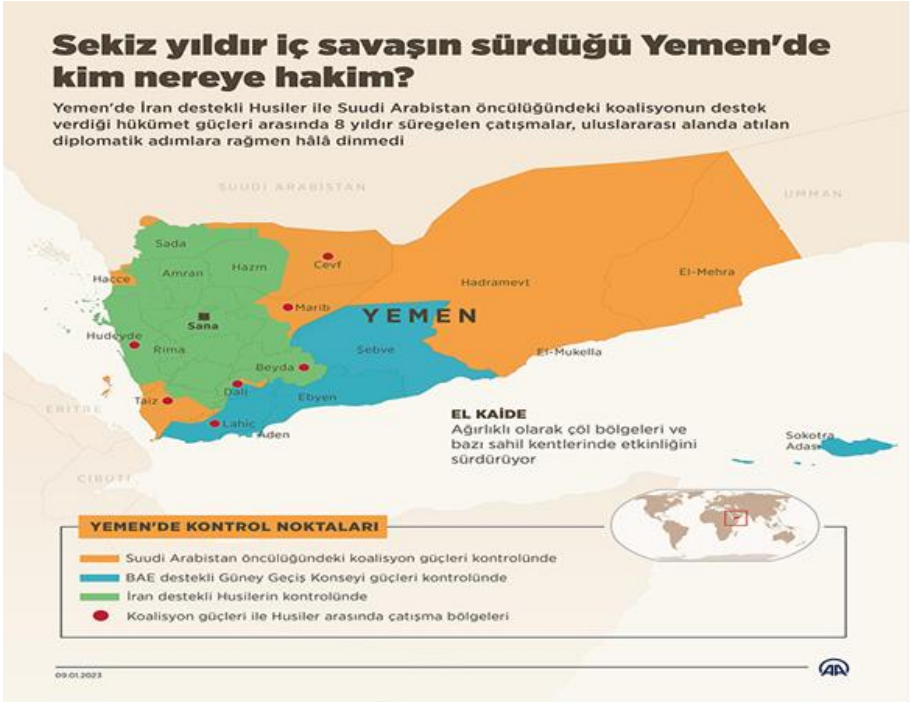
Mısır'daki duruma baktığımızda da 1952'deki Hür Subaylar darbesinden 2011 Devrimi'ne kadar üç farklı cumhurbaşkanı tecrübesi yaşayan Mısır halkı, bu yöneticilerin seçiminde fikir beyan edemediği gibi, yaklaşık 60 yıl asker kökenli yöneticiler tarafından ve güçlü bir "ordu" unsuruyla yönetildi. Öncelikle siyasi alanda, Mübarek yönetimi, askeri kesim ile işbirliği içerisinde bulunarak, ülkeyi yönetmiştir. Devlet

altyapı hizmetlerini yeterli düzeyde yerine getiremezken, muhalefetin kendisini siyasal alanda ifade etmesine izin vermemiştir. Ekonomi ise ciddi sıkıntılar ile karşı karşıya idi. Ulusal kaynak sorunu bulunuyordu. Ordu ekonomide kayda değer bir kontrole sahipti. Halkın büyük kısmı ekonomik zorluklarla yaşamak zorundaydı ve gelir dağılımında adaletsizlikler görülmekteydi. Artan nüfusa rağmen, ülke genelinde yoksulluk vardı. Yönetimler, halkına karşı sosyal sorumluluklarını yerine getiremiyordu. Müslüman Kardeşler ile toplumun laik kesimi arasında ideolojik ve psikolojik ayrılıklar söz konusuydu. Mısırlılar, 2010 yılı sonunda bölgede ortaya çıkan özgürlük ve adalet söylemlerinden paylarına düşeni aldılar ve 2011’de köklü bir devrim gerçekleştirdiler. Toplumun yüksek beklentileri ve küresel aktörlerin yoğun baskısı altında iktidara gelen Muhammed Mursi, ülke içinde doğrudan halka yönelik bazı ekonomi politikaları geliştirirken, ülke dışında da denge siyaseti gütmeye çalıştı. Kısa iktidarı süresince “Mısır’ın derin devleti” hiçbir zaman Mursi’nin yanında yer almadı. Geçmiş yıllarda yönetimde çok fazla etkinlik kurmuş olan bazı ordu mensuplarını ve zengin elitleri yönetimden uzaklaştıran Mursi, böylece bu kesimleri de karşısına almış oldu. Üstelik Mursi’nin seçimle iş başına gelmesi ve İhvan’ın demokrasi yanlısı söylemleri, her biri dikta ile yönetilen bölge ülkeleri açısından da bir tehdit unsuru olarak algılandı. Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) gibi bazı Körfez ülkeleri Mursi’nin devrilmesi için Mısır’daki Mursi karşıtı farklı kesimlere fon sağladı. Netice itibarıyla 2013’te Mısır’da yeni bir askerî darbe gerçekleşti. Darbe sonrası dönemde Sisi, farklı ülkelere milyarlarca dolar ekonomik yardım ve siyasal destek almasına rağmen ülkeyi olumlu bir rotaya sokamadı. Mısır’da son zamanlarda özellikle ekonomik gerekçelerle halktaki huzursuzluk artmaya devam ediyor.

Şii-Sünni çatışmasının yoğun bir şekilde yaşandığı Yemen’de ise, Siyasal açıdan, mezhepler, iktidarı ele geçirme mücadelesi veriyorlardı. Bu da siyasi istikrarsızlığa neden oluyordu. Bozuk bir ekonomik yapı vardı. Rüşvet ve yolsuzluk olağan işlerden sayılıyordu. Yüksek işsizlik ile

petrol ve silah kaçakçılığı mevcuttu. Ülkede eğitim düzeyi oldukça düşüktür. Aşiret ve kabile yönetimine dayalı bir kültür, toplumda hâkimdi. Gençler, gelecekleri konusunda oldukça endişeliydi. Arap Baharı sürecinde başlayan barışçıl gösteriler Yemen’de iktidar değişikliğini de beraberinde getirdi. 2011 yılında başkent Sana’ada başlayan rejim karşıtı gösterilere destek veren Husi güçleri rejim karşıtı gruplarla ittifak kurdular. Geniş halk kitlelerinin protestolara destek vermesi üzerine Körfez ülkeleri Salih’in görevi kendi isteğiyle bırakmasına yönelik diplomatik baskılarını artırdı. Protesto gösterilerinin sürdüğü 3 Haziran 2011’de Salih’e karşı bir suikast girişimi gerçekleşti. Ağır yaralanan Ali Salih, Suudi Arabistan’da tedavi altına alındı. Suikast girişimi sonrası Salih, anayasal dokunulmazlık şartıyla görevi yardımcısı Mansur Hadi’ye bıraktı. Ancak tekrar iktidara gelmek için 21 Eylül 2014’te Husi gruplarının başkente yönelik başlattığı askeri operasyonları destekledi. Devrik lider Ali Salih’in Körfez ülkeleri ve Devlet Başkanı Hadi’ye karşı Husilerle ittifak kurması, Yemen’deki tüm dengelerin değişmesine yol açtı. Mart 2015’te Husi güçlerinin, Hadi’nin bulunduğu Aden’i kuşatması sonrası Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) liderliğinde bir koalisyon kuruldu ve Yemen’e askeri operasyonlar başlatıldı. Sonuç olarak Suudi Arabistan ve koalisyon güçlerinin Yemen’e düzenledikleri hava saldırıları ve bombalamalar binlerce sivilin yaşamını yitirmesine yol açtı. Saldırıları Zeydi toplumunun Husilere olan desteğinin artmasına ve Batı dünyasına tepkinin genişlemesine yol açtı. Salih’in öldürülmesinden sonra Husiler başkent Sana’ya dahil ülkenin kuzey vilayetlerinde tam bir denetim kurmayı başardılar. Anadolu Ajansı tarafından yayınlanan haritada da açıkça gösterildiği üzere Salih sonrası dönemde Husiler ülkenin Kuzeyinde etkin bir güç olmasına karşın, Aden ve çevresi

BAE'nin desteklediği güçler ve petrol yataklarının da bulunduğu ülkenin



Harita 2 Yemen'de Hakimiyet Alanları / Kaynak: Anadolu Ajansı

güney ve doğu topraklarında ise Suudi Arabistan tarafından desteklenen güçler yerel iktidarlarını kurmayı başardılar. İsrail ve Amerikan güçleri de Husilerin etkin olduğu bölgelere hava saldırıları düzenlemektedir. Gazze Savaşı ile İsrail ile Husi güçleri arasında karşılıklı saldırıların sürmesi, İsrail'in Lübnan ile Yemen'de de bir cephe açmasına yol açabilir.

Ekim 2023'te İsrail'in kapsamlı Gazze Saldırıları Yemen'deki Husi hareketinin sert eleştirilerine yol açtı. İsrail'in saldırılarını eleştiren Husi liderleri saldırıların sürmesi durumunda savaşa müdahil olacaklarını açıklamışlardı. Nitekim kısa bir süre sonra da Yemenli gruplar hem Kızıldeniz'de seyreden gemilere yönelik saldırılarda bulunmuş hem de doğrudan İsrail'i hedef alan füze saldırıları gerçekleştirmiştir. İsrail'in güvenliği açısından ciddi bir tehdit olmamakla birlikte özellikle uluslararası petrol ticaretini engelleme kapasitesine sahip olmaları

uluslararası kamuoyunun dikkatini Husi hareketinin özerine çekmiştir. Husi liderleri de yaptıkları açıklamalarda Filistin davasına bağlılıklarını açıklamış ve İsrail'in yanı sıra ABD başta olmak üzere İsrail'i destekleyen Batı ülkelerini de tehdit etmiştir. Ekim 2023'teki ilk saldırıların ardından ABD öncülüğünde koalisyon güçleri de Husilere karşı hava operasyonları başlatmıştı. 2024 yılına gelindiğinde ise İsrail de doğrudan Yemen'i hedef alan saldırılar gerçekleştirdi. Karşılıklı saldırıların sürdüğü bir dönemde İsrail'in Lübnan'da kara harekâtı başlatması ve İran-İsrail arasındaki doğrudan karşılıklı füze saldırıları Yemen'i de etkilemiştir. Yemenli grupların olası bölgesel savaşta Yemen'in de tarafsız kalmayacağını ve savaşa daha aktif katılacağını açıklamışlardır.

Sonuç olarak her ne kadar askeri kapasitesi itibariyle Yemen doğrudan İsrail'in güvenliğine ciddi bir tehdit oluşturmaya da savaşın özellikle Lübnan'a yayılması Yemen'i de Lübnan'dan sonra veya Lübnan'la birlikte İsrail'in askeri hedefi haline getirmiştir. Yemen'de özellikle milis güçlerinin olası Lübnan kara operasyonlarında yer alma ihtimali de İsrail'i kaygılandıran bir gelişmedir. Dolayısıyla Gazze Savaşı'nın diplomatik açıdan çözümü sağlanmadığı sürece Husiler ile İsrail arasındaki karşılıklı saldırıların da süreceği ileri sürülebilir.

Libya'da ise siyasi açıdan, ülke genelinde yaygın bir şekilde insan hakları ihlalleri görülmekteydi. Yaygın siyasi yozlaşma, halka yönelik baskıcı yönetim anlayışı ve ifade özgürlüğünün bastırılması gibi durumlar, siyasi alanda görülen sıkıntılardı. Libya, hidrokarbon kaynakları açısından, dünyanın sayılı doğal gaz ve petrol yataklarına sahiptir. Ancak, bu zenginlikleri, ülkede sadece Kaddafi ailesi ve bu aileye yakın duran kabileler, kendi kontrolleri altında tutuyordu. Böylece halkın geneli, ciddi ekonomik sıkıntılar içerisinde yaşamak zorundaydı. Sosyal açıdan sorunlara baktığımızda, ülke genelinde 140 civarında kabile bulunmaktadır. Libya halkı, kendi yaşamlarını sürdürebilmek için, kabilelerine sıkı sıkıya bağlıdır. Kaddafi de aslında kendi iktidarını bu kabile ilişkilerine uygun bir şekilde yapılandırmıştı. Patronaj rejim kuran Kaddafi, kendisine bağlı kabile mensuplarını devletin en üst kademelerine

atamıştı. Bu da devlete bağlı kabile mensuplarının çok iyi koşullarda yaşamlarını sürdürmelerine imkân tanırken; diğerleri ise, bu tür ayrıcalıklardan mahrum kalmıştı (7).

42 yıllık Kaddafi iktidarının 17 Şubat Devrimi ile son bulmasından sonra Libya iç savaşa sürüklendi. 17 Şubat'tan sonra yeni bir irade ve idarenin tesis edilmesi için tüm tarafların katılımıyla çalışmalar başlamış ve demokratik ortam için bir geçiş mekanizması oluşturuldu. Bu anlamda Ekim 2011'de oluşturulan Ulusal Geçiş Konseyi vazifesini Temmuz 2012'de yapılan seçimlerle birlikte Milli Genel Kongre'ye (MGK) devretti. MGK göreve başladığı dönemde Libya'daki tüm tarafların teveccühü üzerine çalışmalarına başlamış fakat 2014'e varılıncaya kadar ortaya çıkan siyasi görüş ayrılıkları ülkedeki siyasi ortamı buhrana çevirmiştir. Libya'da kabileler, birtakım ideolojiler ve silahlı grupların oluşturduğu çatışmaların çatıştığı bir ülke haline gelmiştir. Nitekim 2014 sonrası Libya için ikinci bir iç savaşın başlangıcı olmuştur. 2014 yılıyla beraber yaşanan siyasi ayrılıklardan dolayı Trablus merkezli MGK ve Tobruk merkezli Temsilciler Meclisi (TM) diye iki farklı parlamento ortaya çıkmıştır. Bunun üstüne bir de Mayıs 2014'te Tobruk'ta bulunan Darbeci General Halife Hafter'in Trablus'a yönelik darbe girişimi ülkedeki kriz katmanlarına askeri bir boyut katmıştır. Hafter ülkeye siyasi bir gözle değil askeri bir gözle bakmış ve bunun neticesinde ise saldırgan söylemler ve akabinde askeri operasyonlar ortaya çıkmıştır. Krize çözüm bulmak amacıyla 2015 yılında BM inisiyatifinde yapılan Libya Siyasi Anlaşması ile Faiz Serrac liderliğindeki Başkanlık Konseyi (BK)/Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) Mart 2016'da Trablus'a gelmiş ve çalışmalarına başlamıştır. Hem MGK hem de Temsilciler Meclisi, BM öncülüğündeki taslağı imzalayan taraflar olmasına rağmen UMH'ni kabul etmemiş ve ülkedeki kaos farklı bir döngüye girmiştir. Askeri ve siyasi olarak iki merkeze bölünmüş olan ülkede bir tarafta Trablus'ta bulunan BK ve MGK bir tarafta ise Tobruk'ta bulunan Hafter ve TM üç başlı bir kriz ortamı oluşturmuş. Ancak MGK'nin arenadan çekilmesiyle birlikte Hafter ve kontrolündeki TM ile Serrac hükümeti ve batıdaki askeri güçler

başat aktörler olarak sahada kalmışlardır. 2014’te giriştiği darbe nedeniyle kendinden daha sık bahsettiren Hafter ülkeyi “terörist” diye tanımladığı İslamcı gruplardan temizlemek söylemiyle Libya’daki krizin askeri tarafını harlamıştır. Nitekim Libya Ulusal Ordusu (LUO) diye adlandırılan ancak esasında milis gruplardan oluşan sözde bir ordu kuran Hafter, 2015’te Bingazi’ye sonrasında ise Derne’ye yönelik saldırılarını başlatmış ve bunun sonucunda tarihi olarak Sirenayka diye de adlandırılan doğu bölgesinde askeri kontrolünü sağlamıştır. Hafter bir yandan uluslararası arenada tanınırlık kazanmak için çeşitli ülkelerin arabuluculuğunda Serrac ile görüşmüş ancak diğer taraftan ise masada, uluslararası aktörler tarafından meşru muhatap olarak görülen UMH’ne karşı elini güçlendirmek için askeri operasyonlarına devam etmiştir. Doğuda kontrolünü büyük ölçüde sağlayan Hafter, güneyde ise Cufra ve Sebhe’ye yönelik operasyonlar başlatmıştır. Hafter bu süreçte Libya’nın temel ekonomik kaynağı olan petrol sahalarında da kontrolü sağlamıştır. 2017’de Trablus’un batısında bulunan Sabratha’da yaşanan iç çatışmalarda Hafter’e yakın milislerin şehrin kontrolünü ele geçirmesiyle Trablus ve Misrata gibi Hafter için büyük engeller teşkil eden iki şehir tabir yerindeyse kısıpaca alınmıştır. Nitekim Berlin Konferansı öncesinde masaya eli güçlü olarak gelmek isteyen Hafter tüm dünyanın gözü önünde 4 Nisan 2019’da Trablus’a askeri operasyon başlatmıştır. Bu çatışmalar bugün halen devam ederken hiçbir meşruiyeti olmayan Darbeci Hafter’e bölgesel ve uluslararası destekçilerinden sağlanan destek Libya’yı iyice çıkmaza sokmuştur. Belirtildiği üzere zaten herhangi bir düzenli ordusu olmayan Libya’da devrimden sonraki süreçte milisler askeri olarak tarafların başvurduğu ilk araç olmuştur. Bu anlamda yapısı itibariyle düzenli birliklerden oluşmayan sözde Libya Ulusal Ordusu Hafter’e destek veren kabilelerin milis grupları, Sudanlı Cancavit milislerinden oluşan paralı asker grupları, Çadlı paralı askerler, Kaddafi rejiminin destekçileri ve Medhali Selefilik ideolojisine bağlı milis gruplardan oluşmaktadır. Bunun yanı sıra Rus paralı askerleri, BAE ve Fransa tarafından operasyonel anlamda sağlanan uzmanlar Hafter cephesinde yer alan diğer unsurlardır. Bu anlamda birçok farklı bileşen barındıran Hafter

güçlerinin 30.000 civarında savaşçıdan oluştuğu tahmin edilmektedir. İnsan kaynağı dışında ise özellikle BAE, Fransa, Mısır ve Rusya tarafından sağlanan silah ve askeri teçhizatlar ile operasyonların yönünü belirleyen BAE ve Mısır'a ait savaş uçakları Hafter'e avantaj kazandıran diğer dış desteklerdir (8).

6.2. KABİF – Kuzey Afrika Bölgesel İslam Devletleri Federasyonu Bölgesinin Değerlendirilmesi

Kuzey Afrika, Mısır, Cezayir, Libya, Fas, Moritanya ve Tunus'tan oluşan Mağrip bölgesi coğrafi olarak Sahra'nın kuzeyinde yer almaktadır. Bölgenin kuzey sınırında Akdeniz, batısında da Atlas Okyanusu yer almaktadır. Mağrip, Arapça bir sözcük olan 'el-Mağrip' yani 'batı' veya 'güneşin battığı yer' anlamına gelmektedir.

6.2.1. Kuzey Afrika'nın Jeopolitik Önemi



Harita 4 Kuzey Afrika / Kaynak: <https://www.dunyasiyaseti.com/icerik/kuzey-afrikanin-donusen-jeopolitigi.html>



Harita 3 Nijerya – Fas – Avrupa Gaz hattı / Kaynak: <https://tr.topwar.ru/104924-gazoprovod-nijerya-marokko-evropa-i-syurprizi-ot-gazproma.html>

Kuzey Afrika, d ne göre bugün Ortadoğu ve Akdeniz jeopolitiğinde hem daha merkezi bir konuma sahip hem de enerji jeopolitiği açısından önemini arttırmış durumdadır. Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Sudan, Mısır gibi önemli ülkeleri kapsayan Kuzey Afrika bölgesi, Akdeniz’e açılan ana kapı olduğu gibi Afrika, Asya ve Avrupa arasında bir kesişme noktasıdır. Kuzey Afrika bölgesi, sahip olduğu büyük zenginliğin yanı sıra, Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarını birbirine bağlaması ve dünyada önemli bir enerji koridoru olması nedeniyle ayrı bir önem taşımaktadır. Diğer açıdan Kuzey Afrika, Akdeniz egemenliği açısından önemli bir yerdedir. Bilhassa XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren mutlak emperyalizme yönelen Batılı devletler, Akdeniz egemenliğini ele geçirmek için mücadele içine girmişlerdir. Bu amaçla Birinci Dünya Savaşı vetiresinde askeri ve siyasi anlamda işgal planları oluşturulmuştur. İkinci Dünya Savaşı’nın ardından tüm dünyada Birinci Dünya savaşı sonrasında oluşan sömürge yönetimlerinin tasfiye süreci başlamıştır. 1960’lı yıllar ile Kıtadaki  lkeler bağımsızlıklarını kazanmaya başlarken Soğuk Savaş dinamikleri ile şekillenen savaş sonrası süreçte kıtadaki en önemli eski iki kolonyal güç olan İngiltere ve Fransa, çıkarları doğrultusunda ilişkilerini sürdürmeye devam etmiştir.

Siyaseten bağımsızlıklarını kazanan fakat ekonomik açıdan eski sömürgeci g lere muhtaç durumda kalan Afrika  lkeleri, Soğuk Savaş döneminde iki kutup arasında kalmıştır. Bölge, bir yanda ABD liderliğindeki Batı dünyası diğer yanda SSCB liderliğindeki Doğu Bloğu arasındaki g  mücadelesine sahne olmuştur. Ancak Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte yeni uluslararası sistemde hem devlet hem de uluslararası örgüt olarak yeni aktörler belirmeye başlamıştır. Ayrıca Sovyetlerin çöküşüyle birlikte iki kutuplu dünya düzeni yerine çok kutuplu dünya düzeni oluşmaya başlamış ve gelişmekte olan ülkeler, uluslararası örgütlerin çoğalması ve etki alanlarının genişlemesiyle birlikte uluslararası sistemde söz sahibi olmaya başlamışlardır. Rusya’nın Ukrayna’y  işgaliyle başlayan savaşın uzaması ve Rusya’ya uygulanan enerji ambargosu nedeniyle enerji dar boğazına giren pek çok Avrupa

ülkesi Rus gazına olan bağımlılıklarını azaltmak için, yeni ve alternatif enerji tedarik hatları ve kaynaklarına yöneldi. **Kuzey Afrika kaynakları** Avrupa'nın enerji ihtiyacı için önemli bir yer almaktadır. 2022 yılında Fas ve Nijerya, 5 Batı Afrika ülkesiyle Nijerya-Fas doğal gaz boru hattı projesiyle ilgili mutabakat zaptı imzalayarak Nijerya'nın geniş gaz rezervleri ile Rusya gazı yerine Avrupa'nın ana enerji arteri olma potansiyeline sahip bulunmaktadır. Hâlihazırda Cezayir İtalya, Portekiz ve İspanya'ya boru hatlarıyla gaz ihraç ediyor. Ancak Fas ile yaşadığı krizin ardında, Fas üzerinden İspanya ve Portekiz'e uzanan boru hattına gaz tedarikini durdurma kararı almıştı. Bu nedenle de Cezayir, Fas'a alternatif olacak şekilde mevcut boru hatlarını genişleterek enerji merkezi konumu edinmeyi hedefliyor. Bu hedefiyle uyumlu olacak şekilde ülke, İtalya'nın genişleyen enerji stratejilerinin ana odak noktası haline gelmiş durumda. Savaş öncesinde Cezayir, İtalya'nın ikinci büyük doğalgaz tedarikçisiydi; ancak geçtiğimiz yıl Rus gazını ikame ederek ilk sıraya yükseldi. Afrika, Akdeniz egemenliği açısından önemlidir. Akdeniz'de egemenlik sağlayan imparatorluklar ya da devletler güçlü donanmalar oluşturarak buranın jeopolitik konumundan azami derecede faydalanmışlardır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde günümüzde Türkiye – Afrika ilişkilerinin yeniden geliştirilmesi Akdeniz'deki nüfuzu artırma noktasında önemli avantajlar sağlayacaktır.

6.2.2. Kuzey Afrika'nın Siyasi Yapısı ve Yönetim Şekilleri

Sömürgecilik sonrası dönemde bölgede ortaya çıkan bağımsız devletler, ulus devletler şeklinde örgütlenmişlerdir. Bağımsızlık sonrası dönemde Kuzey Afrika (Mağrip) bölgesindeki ulus-devlet yapıları farklı özellikler gösterse de genel itibarıyla küçük bir azınlığın elinde otoriter ve oligarşik siyasi sistemler inşa edilmiştir. Cezayir ve Tunus'ta başkanlık tipi cumhuriyet yönetimi kurulurken, Libya'da cumhuriyet yönetimi, Fas'ta ise anayasal monarşi kurulmuştur. Baskıcı güçlü otoriter rejimler Kuzey Afrika bölgesindeki ülkelerde yaygınlaşmıştır. Kuzey Afrika ülkelerinde özellikle istihbarat örgütleri otoriter yapıyı güçlendirmiştir. Baskıcı yönetim anlayışı sosyo-ekonomik sorunlarla birleşince 2011 yılı

başlarında bölgede önce Tunus'ta başlayan daha sonra Cezayir, Fas ve Libya'ya yayılan ve 'Arap Baharı' olarak adlandırılan halk ayaklanmaları Kuzey Afrika'daki otoriter siyasi yapının meşruiyetinin sorgulanmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda Tunus ve Libya'da otoriter yönetimler devrilmiş ve bu ülkelerde çok partili demokratik düzene geçiş çabaları başlamıştır. Ayrıca Cezayir ve Fas'ta da siyasi serbestliğe yönelik siyasi reformlara gidilmiştir. 1980'li yıllarda bölgede ortaya çıkan siyasi ve iktisadi bunalım bölge ülkelerini siyasi ve iktisadi hürriyete yöneltmiştir. Tunus'ta 1988'de, Cezayir'de 1989'da ve Moritanya'da 1991'de çok partili sisteme geçilmiştir. 1988'de Fas kralı muhalefet partilerinin sisteme dâhil olmasına izin vermiştir. 1988 Ekim'inde Cezayir'de, 1990'da Fas'ta sosyo-ekonomik sorunlar nedeniyle halk ayaklanmaları çıkmıştır. Tunus'ta Kasım 1987'de General Zeynel Abidin Bin Ali kansız bir darbe ile başkan Habib Burgiba'yı devirerek yönetimi ele almıştır. Ancak siyasi hürriyet adaletsiz yönetimler nedeniyle bölgeye istikrar getireceğine bunalımı iyice derinleştirmiştir. Mağrip ülkelerinde siyasal İslami hareketlerin hızla yükselişi ve mevcut rejime meydan okur hale gelmeleri mevcut rejimleri endişelendirmiş ve siyasi hürriyetler rafa kaldırılarak otoriter yönetime tekrar dönülmüştür.

Cezayir'de 1988 Ekim'inde patlak veren halk ayaklanmasının kanlı bir şekilde bastırılmasından sonra 1988–1992 yılları arasında Devlet Başkanı Şadli Bencedid ülkede liberalleşme ve demokratikleşmenin önünü açan bir dizi siyasi reforma girişmiştir. Özellikle, 1989'da kabul edilen yeni anayasa ile devletin isminden sosyalizm kelimesi çıkarılmış, vatandaşlara yeni hak ve özgürlükler getirilmiş, çok partili siyasi yaşamın önündeki engeller kaldırılmış ve ordunun siyasetteki rolü azaltılmıştır. Bu siyasi hürriyet ve demokratikleşme süreci ülkede İslami Selamet Cephesi'nin (FIS) 1989'da kuruluşu ile siyasal İslam'ın yükselişi için uygun bir zemin oluşturmuştur. Cezayir'de 1991 aralığında yapılan parlamento seçimlerinin ilk turunu ezici bir çoğunlukla kazanan FIS, Cezayir'deki yönetimi endişelendirmiştir. Ocak 1992'de FIS'in olası bir zaferine karşı Devlet Başkanı Bencedid istifa etmiş ve parlamentoyu feshetmiştir.

Bunun üzerine anayasa konseyi bu beklenmeyen durum karşısında yönetimin ordu, başbakan, anayasa konseyi ve yargı otoritelerince devralındığını ilan etmiştir. Başbakan Sid Ahmed Ghozali, seçim sürecinin devam edemeyeceğini ilan etmiş Devlet Yüksek Konseyi kurulmuş ve yürütme ve yasama yetkisi bu organa verilmiştir. 16 Ocak 1992’de Cezayir Kurtuluş Cephesinin (FLN) kurucularından olan Muhammed Boudiaf ordu tarafından Devlet Yüksek Konseyinin başına getirilmiştir. Daha sonra ülkede olağanüstü hal ilan edilmiş, FIS kapatılmış ve bu süreç ordu ve ülkedeki İslami gruplar özellikle de FIS’in askeri kanadı İslami Selamet Ordusu (AIS) arasında uzun yıllar sürecek olan bir iç savaşı başlatmıştır. 1990’lı yıllarda yaşanan istikrarsızlık ve şiddet, 1999 Nisan’ında Abdülaziz Bouteflika’nın başkan olmasından sonra azalış göstermiş ve ülkede görece bir istikrar dönemi yaşanmaya başlamıştır. 1999 yılında FIS Mücahitlerine yönelik çıkarılan af yasaları ile ülkede gerilimin azalması ve barış, istikrar ve güvenlik ortamının tekrar kurulmasında önemli bir rol oynamıştır. 2011 yılı başlarında Mağrip bölgesinde görülen halk ayaklanmalarına benzer şekilde sosyo-ekonomik sorunlar nedeniyle Cezayir’de Bouteflika yönetimine karşı gösteriler yapılmıştır. Bu gösteriler karşısında Cezayir hükümeti 1992 yılında ilan edilen olağanüstü hali 24 Şubat 2011 tarihinde kaldırmıştır. 17 Nisan 2014 tarihinde yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerine FLN’nin adayı olarak katılan Bouteflika kullanılan oyların yüzde 81,5’ünü alarak tekrar cumhurbaşkanı seçilmiştir. Abdülaziz Buteflika, sağlık sorunlarına rağmen dördüncü kez cumhurbaşkanı seçildi. Ancak, felç geçirmiş olması ve kamuoyu önüne nadiren çıkması, yönetim kapasitesine dair şüpheleri artırdı. 2019’da Buteflika’nın beşinci kez aday olma niyetini açıklaması, halk arasında büyük bir öfkeye yol açtı ve kitlesel protestoları tetikledi. Şubat 2019’da başlayan ve ülke çapında yayılan Hirak Hareketi, Buteflika rejimini protesto eden barışçıl bir halk hareketi oldu. Buteflika, Nisan 2019’da protestoların baskısı altında, ordunun da desteğiyle görevinden istifa etti. Ancak bu, sistemin tamamen değişmediği yönünde eleştirilere neden oldu, çünkü onun yerine yine eski rejimden kişiler geçiş sürecini yönetti. Petrol ve doğalgaz ihracatına dayalı ekonomi, 2014’te düşen

petrol fiyatlarıyla büyük darbe aldı. Bu durum, artan işsizlik ve halk arasında ekonomik memnuniyetsizliğe yol açtı. Yolsuzluk, kötü yönetim ve elitlere yönelik artan hoşnutsuzluk, Buteflika yönetimine karşı tepkilerin büyümesine neden oldu. Aralık 2019’da Buteflika’nın istifasından sonra yapılan seçimleri eski başbakan Abdülmecid Tebbun kazandı. Ancak Hirak Hareketi, seçimleri meşru görmedi ve boykot etti. 2020’de, Tebbun hükümeti tarafından anayasa değişiklikleri için bir referandum yapıldı. Ancak halkın katılım oranı oldukça düşüktü (%23), bu da halkın siyasi sisteme olan güven eksikliğini gösterdi. Düşen petrol fiyatları, COVID-19 pandemisi ve kötü yönetim nedeniyle ekonomik kriz daha da derinleşti. Bu durum, halkın memnuniyetsizliğini artırmaya devam etti. 2021’de, hükümet Hirak protestolarına karşı daha sert önlemler aldı. Gösteriler yasaklandı, aktivistler tutuklandı ve medya üzerindeki baskılar arttı. 2023-2025 arası dönemde işsizlik, yüksek enflasyon ve gençler arasındaki umutsuzluk, kitlesel göç dalgalarına neden oldu. Cezayir’den Avrupa’ya yönelik yasa dışı göçte büyük artışlar yaşandı. Cezayir, enerji krizi nedeniyle Avrupa için önemli bir doğalgaz tedarikçisi konumuna oturdu. Ayrıca, Batı Sahra meselesi ve Fas ile ilişkilerdeki gerilim, ülkenin dış politikasını şekillendirdi. Hükümet, muhalefet üzerindeki baskısını artırırken, reform taleplerini karşılamaktan uzak bir yönetim sergiledi. Bu durum, uluslararası insan hakları örgütlerinin tepkisini çekti. 2021 seçimleri, düşük katılımı gerçeğe ve iktidar partileri parlamentodaki çoğunluğunu korudu. Tebbun hükümeti, ekonomik reformlar ve yeni yatırımlar vaat etti, ancak somut sonuçlar alınamadı. Yolsuzluk ve rejimin otoriter eğilimleri eleştirilmeye devam edilmektedir.

Sonuç olarak; Cezayir, ciddi siyasi ve ekonomik sorunlarla mücadele etmektedir. Hirak Hareketi, halkın demokratik ve ekonomik reform taleplerini ortaya koysa da yönetim bu talepleri tam anlamıyla karşılamadı. Otoriter yönetim yapısı, düşük halk katılımı ve ekonomik zorluklar, Cezayir’in geleceği konusunda belirsizliğe neden olmaktadır.

Bununla birlikte, ülkenin enerji kaynakları ve stratejik konumu, Cezayir'in uluslararası arenada önemini korumasını sağlamaktadır.

Tunus'ta ise Bin Ali, 1989 Nisan'ında yapılan parlamento seçimlerinde mevcut yönetime muhalif olan siyasi İslami partiler önemli bir başarı kazanınca siyasi hürriyetlere son verdi. İslami muhalefeti bastırmak için sert önlemler alarak Tunus'ta otoriter bir polis devleti kurmuştur. Bütün siyasi güç Bin Ali'nin elinde toplanmıştır. İster laik olsun ister dini, bütün muhalefet yasaklanmış, hapse atılmış veya baskı altında tutulmuştur. Tunus'ta yirmi dört yıl süren Bin Ali yönetimi, Ocak 2011'de patlak veren ve 'Yasemin Devrimi' olarak adlandırılan halk ayaklanması sonucu sona ermiştir. Ülkeyi terk etmek zorunda kalan Bin Ali'nin yerine vekâleten Meclis Sözcüsü Fuad el-Mubaza başkanlık görevini üstlenmiştir. Bin Ali sonrası dönemde yeni anayasayı hazırlamakla yükümlü olacak Ulusal Kurucu Meclis üyelerinin seçimi için 23 Ekim 2011 tarihinde seçim yapılmıştır. Seçimler ılımlı İslami bir parti olarak nitelendirilen Ennahda Partisinin zaferiyle sonuçlanmıştır. Seçimin galibi Ennahda Partisi, parlamentoda hükümeti tek başına kurmak için gerekli olan mutlak çoğunluğu sağlayamadığı için Cumhuriyet için Kongre Partisi ve Ettakatol Partisi ile koalisyon hükümeti kurmuştur. Ettakatol Partisi lideri Mustafa Bin Cafer Kurucu Meclis başkanlığına seçilmiştir. Kurucu Meclis 2011 Aralık ayında yeni anayasa hazırlanıp seçimler yenileninceye kadar geçecek bir yıllık sürede cumhurbaşkanlığı görevini yürütmek üzere Cumhuriyet için Kongre Partisi lideri Monsef Mazruki'yi cumhurbaşkanı seçmiştir. Marzuki koalisyon ortakları arasında varılan anlaşma uyarınca Ennahda Partisi genel sekreteri Hamadi Cibali'yi Tunus'un yeni başbakanı olarak hükümeti kurmuştur. 2013 yılında yaşanan bir dizi siyasi suikast ülkeyi siyasi bir krizin içine sürüklemiş ve ilk olarak Şubat 2013'te Cibali'nin istifası sonrasında Başbakanlığa Cibali hükümetinin İçişleri Bakanı Ali el-Ararryid getirilmiş; daha sonrasında Eylül 2013'te Tunus Barosu, Meslek Odaları Birliği, Sendika ve Tunus İnsan Hakları Birliği arasında yürütülen Ulusal Diyalog Müzakerelerinde çıkan iktidarın seçilmişlerden alınarak teknokratlara devredilmesi kararı sonrasında el-

Arayyid de istifa etmiştir. Cumhurbaşkanı Marzuki, Ulusal Diyalog Müzakerelerinde çıkan uzlaşya uygun olarak el-Arayyid hükümetinin teknokrat Sanayi Bakanı Mehdi Cuma'yı yeni hükümeti kurmakla görevlendirmiştir. 24 Ocak 2014'te Tunus Parlamentosu yeni anayasayı kabul etmiştir. 26 Ekim 2014'te yapılan parlamento seçimlerinin galibi El-Baci Kaid es-Sebsi liderliğindeki laik bir parti olarak nitelendirilen Nida Tunus Partisi olmuştur. 23 Kasım ve 21 Aralık 2014 tarihlerinde iki turlu olarak gerçekleştirilen cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Nida Tunus Partisi'nin adayı El-Baci Kaid es Sebsi cumhurbaşkanı seçilmiştir. 2014'ten bu yana Tunus'un siyasi durumu, devrim sonrası demokratik geçiş süreciyle şekillenmiştir. 2015 yılında Tunus'taki demokratik geçişi destekleyen Ulusal Diyalog Dörtlüsü, 2015'te Nobel Barış Ödülü'ne layık görüldü. Ancak aynı yıl, Bardo Müzesi ve Susa'daki bir sahil oteline yapılan terör saldırılarında çok sayıda kişi hayatını kaybetti. Bu saldırılar, Tunus'un güvenlik ve turizm sektörünü ciddi şekilde etkiledi. 2016-2019 yılları arasında yaşanan ekonomik ve siyasi zorluklar, yüksek işsizlik, enflasyon ve kamu borcu, halk arasında memnuniyetsizliği artırdı. Siyasi olarak, partiler arası bölünmeler ve hükümet istikrarsızlıklara neden oldu. Nidaa Tunus Partisi içindeki anlaşmazlıklar, partinin etkisinin azalmasına neden oldu. İslami Nahda Hareketi (Ennahda), daha pragmatik bir yol izlemeye başladı ve laik partilerle iş birliğine devam etti. 2019 yılında, Tunus hem parlamento hem de cumhurbaşkanlığı seçimleri yaptı. Cumhurbaşkanlığı seçimlerini, bağımsız aday ve hukuk profesörü Kays Said kazandı. Halkın yolsuzluğa ve siyasi elitlere karşı duyduğu hoşnutsuzluk, Said'in popülist söylemlerine destek verilmesini sağladı. 2021 yılında Cumhurbaşkanı Kays Said, ülkedeki siyasi krizi gerekçe göstererek parlamentoyu askıya aldı, başbakanı görevden aldı ve yürütme yetkilerini elinde topladı. Bu adımlar, muhalefet ve bazı uluslararası gözlemciler tarafından bir "darbe" olarak nitelendirildi, ancak Said bunu "halkın iradesi doğrultusunda bir düzeltme" olarak savundu. 2022'de, Kays Said'in anayasa değişikliği önerisiyle bir referandum yapıldı ve yürütme gücünü güçlendiren yeni anayasa kabul edildi. 2023-2025 yılları arasında Kays Said'in genişleyen yetkileri ve muhaliflere yönelik

baskıları, ülke içinde ve uluslararası alanda endişelere neden oldu. Ekonomik kriz derinleşmeye devam etti ve halk arasında hoşnutsuzluk büyüdü. Göçmen krizleri ve Avrupa'ya yönelik göç hareketleri Tunus'un uluslararası gündemde yer almasını sağladı.

Sonuç olarak Tunus, Arap Baharı'nın tek demokratik başarı hikayesi olarak görülse de 2014'ten bu yana artan ekonomik zorluklar, güvenlik tehditleri ve otoriterleşme eğilimleri, bu başarıyı gölgelemektedir. Kays Said'in yönetim tarzı ve siyasi reformları, Tunus'un demokratik geleceği hakkında ciddi tartışmalara yol açmaktadır.

Fas'ta, Kral İkinci Hasan İslami muhalefete karşı sert önlemler almasa da 2011 yılına kadar Fas'ta da gerçek bir siyasi serbestlik görülmemiştir. Fas'ta siyasi güç kralın elinde kalmaya devam etmiştir. Cezayir'deki olayların kendi başına da gelmesinden endişe eden Fas'taki İslami hareket siyasi arenadan çok toplumsal arenada etkin olmaya çalışmıştır. Sosyo-ekonomik koşulları kötü olan halk kitlelerine sosyal hizmet sunma üzerine yoğunlaşmış ve bu kesimler arasında önemli bir popüleriteye kavuşmuştur. 1999 yılında Kral İkinci Hasan'ın ölümünden sonra yerine oğlu Altıncı Muhammed geçmiştir. Kral Altıncı Muhammed, ülkede insan haklarının gelişimi konusunda önemli adımlar atmaya başlamış ve öncelikle “kurşun yılları” olarak nitelendirilen Fas'taki siyasi muhaliflerin baskı altında tutulduğu ve insan hakları ihlallerinin yaygın olduğu yıllar ile hesaplaşmaya yönelmiştir. Kral Altıncı Muhammed, Hakkaniyet ve Uzlaşma Komisyonunu, “kurşun yılları” araştırmak; kendi deyimiyle Fas'ı geçmişi ile barıştırmak amacıyla kurmuştur. Kral Altıncı Muhammed, 1991'den beri görev yapan İçişleri ve Enformasyon Bakanı Driss Basri'yi Kasım 1999'da görevden almış, İnsan Hakları Danışma Konseyini güçlendirmiş ve ceza kanunu değiştirerek işkenceyi yasaklamıştır. Kral Altıncı Muhammed, 2000 yılında İslamcı muhalif Şeyh Abdüsselam Yasin'in ev hapsine son vermiş ve Amazigh Kültürü İçin Kraliyet Enstitüsünü kurarak yükselen Berberi hareketini tanımıştır. Arap Baharı etkilerini Fas'ta da göstermiş, 2011 Şubat'ında demokratik reform talepleriyle patlak veren halk ayaklanmaları sonucu Kral Altıncı

Muhammed, kendi yetkilerini diğer anayasal kurumlar olan meclis ve başbakan ile paylaşmasını öngören anayasal reformlara yönelmiştir. Kralın yetkilerini sınırlayan anayasal değişikliklerin 1 Temmuz 2011 tarihinde halk oylaması ile kabul edilmesinden sonra 25 Kasım 2011 tarihinde yapılan ilk genel seçimleri ılımlı İslami bir parti olarak nitelendirilen Adalet ve Kalkınma Partisi (PJD) oyların yüzde 27'sini alarak ve üç yüz doksan beş sandalyeli parlamentoda yüz yedi milletvekilliği kazanarak birinci parti olarak çıkmıştır. Seçim sonrasında PJD, İstiklal Partisi (PI), Halk Hareketi (MP) ve İlerleme ve Sosyalizm Partisi'nden (PPS) bir koalisyon hükümeti kurmuştur.

Libya'da 1 Eylül 1969'da bir darbe ile iktidarı ele geçiren Muammer Kaddafi'nin kurduğu askeri-milliyetçi sistem 2011 yılına kadar varlığını sürdürmüştür. Kaddafi döneminde Libya'da totaliter bir rejim hâkim olmuştur. Kaddafi döneminde bütün siyasi güç Kaddafi'nin güvenlik teşkilatı ve ordunun elinde kalmıştır. Siyasi partiler yasaklanmış ve dernekler, birlikler ve meslek kuruluşları hükümet tarafından kontrol edilmiştir. Libya'da da kabilecilik siyasi yaşamın önemli bir parçasıdır. Kaddafi döneminde ülkede İslami muhalefet yer altına inmiştir. Kaddafi, İslami grupların etkisini üç aşamalı bir politika ile kontrol altına almaya çalışmıştır. İlk olarak ulemanın dini otoritesini tırpanlamış; ikinci olarak İslami fikirleri çürütmeye çalışmış ve üçüncü olarak İslami muhalefeti sert bir şekilde bastırmıştır. Birçok Arap ülkesinde olduğu gibi Libya'da da 2011'de başlayan isyanlar köklü değişim talepleriyle ortaya çıkmıştır. Kaddafi karşıtı gösteriler ülkeye yayılmış ve ülkenin bazı bölgelerinde muhalif kabileler yönetimi ellerine almıştır. Bingazi merkezli Ulusal Geçiş Konseyinin liderliği altında birleşen Kaddafi muhalifleri ile Kaddafi güçleri arasındaki iç savaşta Batılı ülkelerin desteğini alan muhalifler Ağustos 2011'de Kaddafi güçlerini yenilgiye uğratarak başkent Trablus'u ele geçirmişler ve Kaddafi'nin şehirden kaçması ile kırk iki yıllık Kaddafi yönetimi sona ermiştir. Kaddafi rejiminin yıkılmasından sonra Ulusal Geçiş Konseyi Libya'da yönetimi eline almıştır. Bu tarihten itibaren Libya'da başlayan değişim süreci üç ana

dönemde değerlendirilebilir: Birincisi Şubat 2011’de isyanların başlangıcından Kaddafi’nin devrildiği Kasım 2011’e kadar olan dönemdir. NATO güçlerinin Kaddafi’ye düzenlediği operasyon değişimin önündeki Kaddafi rejimini bertaraf etmiş ve Libya için yeni dönemin kapısını aralamıştır. Bu operasyon sonrasında Libya’da başlayan yeni dönemde anayasa yapımı ve seçimler başta olmak üzere atılacak adımlarla devrimin kurumsallaştırılması gerekmektedir. Bu dönemde kurulan Milli Genel Kongre (MGK) geçiş döneminin temel aktörü olmuş ancak bu süreci başarıyla yönettiği görüntüsünü verememiştir. Temmuz 2012’de yeni anayasayı hazırlamakla görevli olacak ve yüz yirmisi bağımsız, sekseni bir siyasi partinin üyesi olmak üzere iki yüz üyeden oluşacak Genel Ulusal Kongre için yapılan seçimleri liberal eğilimli bir parti olarak nitelendirilen Mahmud Cibril liderliğindeki Ulusal Güçler İttifakı kullanılan oyların yüzde 48,8’ini alarak önde bitirmiştir. Bu seçimler sonrası dönemde de Libya’da beklenen istikrar ve normalleşme gerçekleşmemiştir. Farklı siyasi gruplar arasındaki siyasi güç mücadelesi zamanla silahlı güçlerin de dahil olduğu bir iç savaşa dönüşmüş ve bu da siyasi istikrarsızlığı derinleştirmiştir. 2012’de yapılan seçimler ve anayasa çalışmalarına rağmen ne istikrar sağlanmış ne de siyasi aktörler arasında bir uzlaşma sağlanmıştır. Libya’da Kaddafi rejiminin devrilmesinden sonraki yıllarda özellikle Bingazi bölgesinde bulunan grupların geçici hükümetleri kabul etmediği ve kendi özerk yapılarını kurmak istedikleri yönünde gelişmeler yaşanmıştır. Hafter’in Ulusal Mutabakat Hükümeti’ni tanımaması sonucunda çıkan iç çatışmalar neticesinde Türkiye’nin Libya’ya yönelik atılımları sekteye uğramıştır. Ancak Türkiye’nin Libya tezkeresini Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde kabul etmesiyle birlikte mevcut hükümeti Hafter güçlerinden korumak adına bölgeye asker konuşlandırabilmiştir. Elbette Türkiye’nin bu askeri ve siyasi destekleri bölgenin bağımsızlığına destek mahiyetinde olsa da uluslararası basında durumun aksi şekilde yansıtıldığı da unutulmamalıdır. Türkiye’nin Libya hükümetine yönelik vermiş olduğu bu destek Mısır’da Arap Baharı sonrası demokratik olmayan yollarla başa gelen Sisi hadisesinin bir benzerinin Libya’da Hafter tarafından tekrarlanmamasına katkı

sağlamıştır. Aralık 2015'te Türkiye'nin Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti ile imzaladığı deniz yetki sınırı anlaşması, Türkiye'yi Antalya Körfezi'ne hapsedme girişimlerine bir cevap niteliği taşımaktadır. Bölgede haklarını korumak isteyen ve adil bir paylaşımdan yana olan Türkiye bu anlaşma ile Libya'nın haklarını da garanti altına almıştır. Akdeniz'deki enerji kaynaklarının paylaşımı hususunda, Türkiye'nin jeopolitik çıkarları ve deniz sınırı haklarını muhafaza etmeye çalışması kadar doğal bir süreç olamaz. Bu anlaşma öncesinde Akdeniz'de en uzun kıyıya sahip olan Türkiye'nin dâhil edilmediği ve İsrail, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), Yunanistan ve Mısır tarafından çeşitli doğalgaz enerji hattı görüşmeleri yapılmıştır. Türkiye'nin münhasır ekonomik bölge olarak tanımlanan bölgelerini de kapsayan bu görüşmelere Türkiye'nin tüm çağrılarına rağmen son verilmemiştir. Türkiye'nin Akdeniz bölgesindeki jeopolitik kazanımları bir yana bu zamana kadar yaklaşık 3 trilyon dolar değerindeki yer altı kaynakları için girişimlerde bulunması haklı gerekçeler olarak görülmüştür. İsrail, Yunanistan ve Mısır tarafından oluşturulan plana göre Kıbrıs adasının tümünün GKRY'ne ait olduğunu ifade eden ve ada çevresinin tamamının GKRY'ne ait olduğuna ilişkin çeşitli ön ihaleler ve haritalar hazırlanmıştır. Bu ön ihaleler Amerikan, İsrail, İtalyan ve Fransız şirketlerine açılmıştır. Üstelik bu haritaların bir benzeri Türkiye için de hazırlanmış ve buna göre Türkiye'nin Akdeniz bölgesindeki deniz mili, sahip olduğu uzun kıyı şeridinin uzunluğuyla ters orantılı bir biçimde az belirtilmiştir. Uluslararası hukuka aykırı bir biçimde hazırlanan bu haritalar ve anlaşmalar Türkiye'nin kendi yol haritasını oluşturmasına neden olmuştur. Bu yol haritası doğrultusunda Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti ile deniz yetki sınırı anlaşması imzalayarak bir bakıma kendi uluslararası hukuk çerçevesindeki haklarını koruyacağını ilan etmiştir. Bu anlaşma sayesinde Türkiye'nin Akdeniz'deki münhasır ekonomik alanları genişlemekte ve kendi izni olmadıkça özellikle Doğu bölümünde bulunan doğalgaz rezervlerinin diğer ülkeler tarafından çıkarılmasını engellemektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin bu hamlesi aslında yalnızca kendisi için değil Libya gibi önemli bir Kuzey Afrika ülkesi için de

jeopolitik açıdan çeşitli kazanımlar sağlamıştır. Bu Mutabakat Muhtırası ile Türkiye, Akdeniz’de kendisini dışlama ve yalnız bırakma politikalarına da hukuki ve siyasi açıdan güçlü bir yanıt vermiştir. Ayrıca, bu Mutabakat Türkiye’nin hukuki tezlerinin tamamına destek veren niteliktedir (11).

- Hakkaniyet İlkesi/Hakça ve Adil Sınırlandırma
- Adaların otomatik olarak kıta sahanlığı ve MEB oluşturmaması
- Cephe uzunluklarının dikkate alınması
- Türkiye’nin kıyasal projeksiyonunun, kıta sahanlığının kesilmemesi Türkiye’nin bölgede Libya ile bu anlamda bir ittifak oluşturmaması ve Somali ile ikili ilişkilerine kısa zamanda hızlı bir ivme kazandırması, diğer Afrika ülkelerini Türkiye ile jeopolitik açıdan ilişkiler kurmak için cesaretlendirdiği görülmektedir. Öyle ki Afrika ülkelerinin resmi ya da özel basın ve medyasında Türkiye’nin Libya ile imzaladığı deniz yetki sınırı anlaşması, dünya basınının aksine olumlu ve cesaret verici olarak yer almıştır.

Sonuç olarak; 11 Eylül sonrası dönemde ABD’nin teröre karşı küresel savaşında Kuzey Afrika’daki rejimlere verdiği destek bu rejimlerin otoriter ve baskıcı rejimlerini güçlendirmelerine imkan sağlamıştır. 11 Eylül sonrası dönemde Bush yönetiminin Kuzey Afrika’ya yönelik politikası güvenlik endişelerine ve teröre karşı küresel savaşa uygun olarak şekillenmiştir. Bölgedeki demokratikleşmenin ABD karşısı İslami partileri iktidara taşıyacağı gerçeği ile yüz yüze kalan ABD, bölgedeki çıkarlarını tehdit etmeyecek ılımlı İslami gruplarla işbirliği halinde olan mevcut rejimleri desteklemeye başlamıştır. ABD’nin desteğini alan bölgedeki otoriter rejimler teröre karşı savaş siyasi muhalefeti susturmak ve baskı altında tutmak için bir araç olarak kullanmışlardır. Mevcut rejimler, terör ile savaş otoriter rejimlerini meşru göstermek için kullanmışlardır. Otoriter rejimler meşru siyasi muhalefeti dahi terörist diye nitelendirerek bastırma yoluna yönelmişler ve bölgedeki otoriterlik 11 Eylül sonrası dönemde giderek güçlenmiştir. 2010 Aralığında Tunuslu

genç Muhammed Buazizi'nin sebze sattığı arabasına polisin el koymasının ardından kendini yakması sonrasında öncelikle Tunus'ta başlayan daha sonra diğer Kuzey Afrika ülkelerine yayılan halk ayaklanmaları bölgedeki otoriter yönetimler üzerinde deprem etkisi yaratmıştır. 2011 yılı Bahar aylarında Tunus'ta başlayan ayaklanmalar yirmi dört yıllık Bin Ali yönetiminin sonunu getirirken Libya'da Kaddafi güçleri ve muhalif güçler arasında patlak veren iç savaş 2011 Ağustos'unda kırk iki yıllık Kaddafi yönetiminin devrilmesi ile son bulmuştur. Fas'ta Kral Altıncı Muhammed kendi yetkilerini sınırlayan anayasal reformlara yönelirken Cezayir'de 1992 yılından beri yürürlükte olan olağanüstü hal kaldırılmıştır (12).

6.2.3. Kuzey Afrika'nın Demografik Yapısı

Kuzey Afrika'nın demografik yapısı, tarihsel, kültürel ve coğrafi çeşitlilikle şekillenmiştir. Bölge, nüfus yoğunluğu, etnik gruplar, dinler ve diller açısından zengin bir mozaik sunar.

Coğrafya ve Nüfus

Kuzey Afrika, genelde **Cezayir, Mısır, Libya, Fas, Moritanya, Sudan ve Tunus** gibi ülkeleri kapsar. Bölgede yaklaşık 200 milyona yakın bir nüfus yaşamaktadır (2025 itibarıyla). Nüfus yoğunluğu, kıyı bölgelerinde daha yüksektir. İç kesimlerdeki çöller (ör. Sahra Çölü) seyrek nüfusludur.

Etnik Gruplar

Araplar: Kuzey Afrika'nın büyük kısmında baskın etnik gruptur. Araplaşma süreci, 7. yüzyıldaki İslam fetihleriyle başlamıştır.

Berberiler (Amazighler): Kuzey Afrika'nın yerli halkı olarak kabul edilir. Fas, Cezayir, Tunus ve Libya'da önemli bir yere sahiptir. Kendi dilleri olan Berberi (Amazigh) dillerini konuşurlar.

Nübye ve Sudan Halkları: Sudan ve güney Mısır'da yaşayan Nübye halkları, eski bir medeniyete sahiptir.

Avrupalı Azınlıklar: Özellikle Fransa, İspanya ve İtalya kökenli topluluklar, geçmişte sömürgecilik döneminde yerleşmiştir.

Sahraaltı Afrikalılar: Sudan ve Libya’da, Sahraaltı Afrika’dan gelen topluluklar bulunmaktadır.

Din

İslam: Kuzey Afrika’nın en yaygın dini ve toplumun kültürel temellerinden biridir.

Sünnilik: Baskın mezhep.

İbadiyye: Özellikle Cezayir ve Libya’da bazı bölgelerde görülür.

Hristiyanlık: Özellikle Mısır’da Kıpti Hristiyanlar yoğun bir nüfusa sahiptir.

Yahudilik: Kuzey Afrika’daki Yahudi toplulukları tarih boyunca varlık göstermiş, ancak 20. yüzyılda azalmıştır.

Diller

Arapça: Resmi dil ve en yaygın iletişim dili

Berberi Dilleri: Amazigh gibi yerel diller, özellikle Fas, Cezayir ve Libya’da yaygındır.

Fransızca ve İspanyolca: Fransızca: Cezayir, Fas ve Tunus’ta eğitim ve resmi işlerde yaygın olarak kullanılır. İspanyolca: Fas’ın kuzeyindeki bazı bölgelerde etkisini göstermektedir. **İngilizce:** Özellikle Mısır’da ve uluslararası iş ortamlarında giderek önem kazanmaktadır.

Nüfus Artışı ve Göç

Nüfus artış oranı bazı ülkelerde yüksek, örneğin Sudan ve Mısır. Avrupa’ya göç, özellikle Kuzey Afrika’dan ekonomik ve siyasi nedenlerle sık görülür. Bölge içinde de kırsal-kent göçü yaygındır.

Şehirleşme

Kuzey Afrika’nın büyük şehirleri: **Kahire, Cezayir, Kazablanka, Tunus, Trablus**. Şehirlerde modern yaşamla geleneksel kültürler bir arada bulunur. Kuzey Afrika’nın demografik yapısı, tarihsel süreçlerdeki fetihler, göçler ve kültürel etkileşimlerle zenginleşmiştir ve bu çeşitlilik bölgenin kimliğini tanımlar.

6.2.4. Kuzey Afrika'nın Ekonomik Yapısı

Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde sosyo-ekonomik açıdan zıtlıklar hakimdir. Zıtlıklardan biri: gösterişli, yüksek teknolojili şehirlere sahip



ülkeler ile savaştan şehirleri harap olmuş ülkelerdir. Aşırı servete sahip bazı ülkeler vatandaşları için eğitim, sağlık hizmeti ve elektrik desteği

sağlayabilmektedir. Ancak diğerleri enflasyon, yoksulluk ve yüksek işsizlik oranlarıyla mücadele etmektedir. Bu kadar büyük farklılıklar olmasının sebebi ise: petrol ve doğal gazdır. Bu iki kaynak bölgenin en zengin ekonomilerini oluşturmaktadır.

Harita 5 Afrika'nın Doğal Kaynakları ve Olaylar Haritası /
Kaynak: <https://www.sde.org.tr/afrika-uzerinde-surdurulen-askeri-rekabet-ve-guvenlik-konu-291>

Kuzey Afrika ve

Ortadoğu, dünya enerji kaynaklarının toplandığı bir merkez olduğundan küresel güçlerin hegemonik rekabetine maruz kalmaktadır. Doğal kaynak zengini olan ülkeler kişi başına milli gelir düzeyleri bakımından dünya ortalamasının çok üzerinde iken doğal kaynak zengini olmayan ülkeler ise dünya standartlarının oldukça altında kişi başına milli gelire sahiptir. Kuzey Afrika ülkelerinde petrol ve doğalgaz gibi yer altı kaynakları ekonomide önemli ağırlığa sahiptir. Libya ekonomisini ham petrol

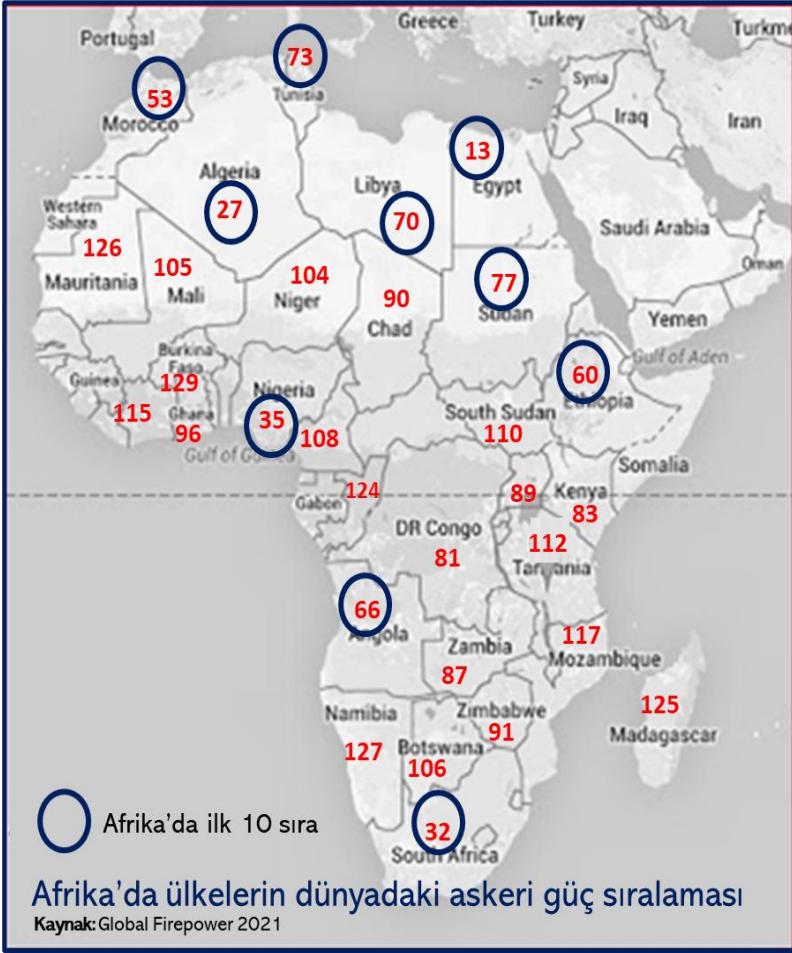
ihracatı taşırken Cezayir’de ise hem ham petrol hem de doğalgaz önemli bir yer tutmaktadır. Mısır’da ise ham petrol ve altın üretiminin ekonomik aktiviteye katkısı olmakla birlikte, bölge ülkelerine göre sanayileşme oranı daha yüksektir. Öte yandan, Tunus ve Fas hammadde açısından fakir ülkelerdir. Ekonomilerinde imalat sanayinin ağırlığı yüksektir. Kuzey Afrika’da en hızlı büyüme iç savaşın ardından toparlanma sürecine giren Libya’da olması beklenirken, Libya’yı Mısır, Sudan ve Fas’ın takip etmesi beklenmektedir. Bölgeye genel olarak bakıldığında Kuzey Afrika’nın önümüzdeki 3 yılda ortalama %5,2 büyümesi beklenmektedir (14).

Yüksek teknoloji ithal eden oldukları, iktisadi ve sektörel çeşitliliklerini arttıramadıkları, özel sektörü istenilen düzeyde geliştiremedikleri, mülkiyet haklarının korunmasına ilişkin olumlu bir yatırım ortamı sunamadıkları ve ekonomik aktörlerin gelişimini sağlayacak düzeyde kapsayıcı bir kurumsal yapı meydana getiremedikleri ve dahi sermaye birikimi için gerekli kaynağın temin edilmesi, yeni teknolojilerin ekonomik aktörler/unsurlar arasında yayılmasını temin iç ve dış tasarrufların yatırımlara kanalize edilmesi noktasında, küreselleşme süreci ile birlikte önemi daha da artan finansal yapılarını ve sistemlerini geliştiremedikleri, yeterli derinliğe ve genişliğe erişemedikleri müşahade edilmektedir(15).

Bölgede yer alan ülkelerin çoğunluğunda, siyasi istikrarsızlık hakimdir. Otoriter rejimler, mutsuz ve umutsuz insanlar Batı’nın açık pazarı niteliğinde tam liberal ya da karma ekonomik sistemler hüküm sürmektedir.

6.2.5. Kuzey Afrika'nın Askeri Durumu

Her yıl yayınlanan Global Firepower raporunda, ülkelerin askeri güç sıralaması çeşitli faktörler göz önünde tutularak yapılmaktadır. 2021 yılı raporuna güç olarak; dünyada 140, Afrika'da ise 30 ülke dahil edilmiştir. Buna göre Afrika ülkelerinin durumu bir harita üzerine işlendiğinde, dünya üzerindeki sıralaması ve birbirine göre durumu da görülebilmektedir (Afrika kıtası içinde ilk 10 sırada olan askeri güçler daire içinde gösterilmiştir). Buna göre bir analiz yapılacak olursa, Afrika kıtasında en güçlü ordu Mısır gözükmeaktadır. İkinci sırada ise Cezayir ordusu yer almaktadır. Bu orduların bazı teçhizatına ait örnek verecek olursak, **Mısır Ordusu**; 250'si taarruz olmak üzere 1.053 uçağa, 91 taarruz helikopterine, 8 denizaltı, 7 korvet, 3735 tank ve 11.000 zırhlı araca sahip. **Cezayir Ordusu ise** 102'si taarruz olmak üzere 551 uçak, 45 saldırı helikopteri, 8 denizaltı, 10 korvete yanında 2.024 tank ve 7.000 zırhlı araca sahip.



Harita 6 Afrika Ülkelerinin Dünya Güç Sıralaması / Kaynak: <https://www.sde.org.tr/afrika-uzerinde-surdurulen-askeri-rekabet-ve-guvenlik-konu-291>

6.2.6. Kuzey Afrika'daki Çatışmaların Sebepleri

Geçen yüzyılın başında Kuzey Afrika bölgesindeki sömürgeci amaçların masum yüzü “medeniyet getirme” idi. Fakat esasta bölgeye ait kaynakların kesintisiz bir şekilde Batı'nın refahına can suyu kılınmasıydı. Bugün bölgede yaşanan karışıklıkların temelinde bu sömürgeci amaçların siyasi, ekonomik ve askeri tezahürlerini müşahade

etmekteyiz. Bu kapsamda, kimi ülkeler bölgeden ekonomik alanda kazanımlar elde etmeye çalışırken, bazıları ise ekonomik alanın yanında, siyasi ve askeri ilişkilerini de sıkı tutma gayreti içindedir. O bakımdan Kuzey Afrika ve genelde Afrika Kıt'ası sadece günümüzün değil, geleceğin de mücadele alanlarından birisi olacağı rahatlıkla öngörülebilir. Bu ülkelerin ekonomik bakımdan gelişmiş oldukları ve sürdürülebilir bir gelişme için Afrika'nın kaynaklarından vazgeçme niyetinde olmadıkları da görülmektedir. Afrika'daki askeri mücadelenin genel olarak, doğrudan üsler elde etmek ya da asker bulundurmak yanında, çoğunlukla "Vekalet Savaşları" denilen yöntemlerle sürdürüldüğü biliniyor. Batı, vekâlet savaşlarını yürüttüğü askeri güvenlik ve danışmanlık şirketleri üzerinden dünyadaki ederi 250 milyar doları bulan bir sektörün çoğuna sahip bulunmaktadır. Sıcak çatışmalar dışında iletişim, sosyal medya ve internet üzerinden yapılan çalışmaların (psikolojik ve sosyolojik açıdan işgal) da oldukça etkili olduğu görülmektedir. Bunun yanında Afrika'nın sosyolojik yapısının da kabile ve ülkeleri birbirine düşürmek suretiyle kullanıldığı görülmektedir. Bir bakıma, "Afrika'nın, Afrikalılar kullanılarak ele geçirilmesi" söz konusudur. Her nedense sömürge ülkesi durumundayken, nadiren görülen iç çatışmaların, bağımsızlıklarını kazandıktan sonra yaygınlaştığı ve belki de dünya üzerindeki en acımasız iç savaşların bu kıtada çıktığı görülmektedir. Halbuki birçok kabile yanında, çok sayıda insanın hayatını kaybettiği 1994 Ruanda Katliamı öncesi, aynı dil grubunda, aynı yaşam tarzına ve aynı sosyal formasyona sahip üç etnik grup olan Hutular, Tutsiler ve Twalar, binlerce yıl barış içinde birlikte yaşamayı başarmışlardı. Ta ki bölgeye Fransız fitnesi girene kadar... **Afrika'da 19'uncu yüzyıla kadar kıyı kesimlerinde kalanlar, bu tarihten sonra iç bölgelere yönelmişlerdir.** Avrupa, Napolyon Savaşlarından sonra uzun bir süre kendi arasında savaşımadı. Bu dönemde Avrupa ülkeleri kendisi dışında bölgelere yöneldi. İngilizler de Napolyon Savaşları'ndan sonra Avrupa'daki bir savaşa nadiren iştirak etmişlerdi. Bu nedenle onlar da başka bölgelere yöneldiler. Ancak Afrika'da direnen bazı bölgelere girmek hiç de kolay olmamıştı. Birbirine düşürmek suretiyle Afrika'da sömürgeleri yönetmek kolay oluyordu.

Aslında sömürgelerde direniş olmadığında küçük birlikler yeterli oluyordu. Zaten bölgedeki yerel unsurlar, sömürgeci unsurlara gerektiğinden fazla yardımcı oluyorlardı.

Olaylar karşısında belki de ünlü Karınca Teorisi'ni hatırlamak gerekiyor. Bu teoriye göre aynı sayıdaki kırmızı ve siyah karınca bir kavanoza konulduğunda, başlangıçta hiçbir şey olmamakta, ancak kavanoz birisi tarafından alınıp sallanınca, yaşanan kaostan birbirlerini sorumlu tutan karıncaların, kavanozu sallayandan ziyade, birbirlerini öldürmek için kıyasıya bir mücadeleye girdiği görülmektedir. Zaten insanlar yaşatılan kaosta birbiriyle uğraşırken, kavanozu sallayanlar; petrol, doğalgaz, uranyum, altın, elmas gibi yükte hafif pahada ağır ne varsa en uygun şartlarda ele geçirebilmektedir. Durum böyle olduğu sürece de Afrika'da gerçek anlamda bir güvenlik ortamından bahsetmek hayal olmaktadır.

6.2.7. Bağımsızlıklarını Kazanan Afrika Ülkelerinde Durum

Afrika kıtasındaki sorunlar, ne hikmetse ülkeler bağımsızlıklarını kazandıktan sonra daha da artmıştır. Yapılan araştırmalara göre, II. Dünya Savaşından sonra dünya üzerinde en fazla silahlı çatışmanın gerçekleştiği yerlerden birisi Afrika kıtasıdır. Bunun asıl nedeni, eski sömürgeci ülkelerin, mecburen tanıdıkları bağımsızlık kararından sonra, bu ülkeleri kontrol altında tutma ve ekonomik kaynaklarından yararlanmaya devam etme istekleri kadar, bu ülkelerin içindeki bölünmelerden de kaynaklanmaktadır. Bu bölünmelerde ise yine çoğu zaman sömürgeci ülkelerin bilinçli gayretlerinin ortaya çıktığı biliniyor. Bu ülkelerdeki yolsuzluklar ve adaletsizlikler ise kaynaklar kendi ülkelerine aktığı sürece, sömürgeci ülkelerin zaten tercih ettiği bir husus. Adalet, hakça bölüşüm ve liyakat esası gelmediğinde insanların gönlüne girmek mümkün olmuyor.

Sudan Örneği

Sudan her ne kadar bir Arap ülkesiymiş gibi algılansa da kabul gören kimlik tanımlaması ülkenin Afro-Arap bir sentez olduğu yönündedir; yani

Sudan hem Arap âlemine hem de Afrika'ya has birtakım özelliklerin erime potasıdır. Bu yüzden zaman zaman Arap dünyasıyla zaman zaman da Afrika'yla ilgili konularda Sudan'dan bahsedilir. Bu özellikleri sebebiyle ülke hem Arap Birliği'ne hem de Afrika Birliği'ne üyedir. Ülkenin Mısır, Libya, Suudi Arabistan gibi ülkelere benzeyen yönleri olduğu gibi bu ülkelere hiç benzemeyen birtakım özellikleri de bulunmaktadır. Ne var ki bağımsızlık sonrası dönemde iş başına gelen yönetimler çok katılımlı bir toplumsal uzlaşa yerine Arapçılık üzerinden daha dar kapsamlı bir uzlaşayı seçerek Afro-Arap kimliğinin sadece bir yüzünü parlatmayı seçmiştir. Afrikalılık ve Afrika kimliğine ilişkin hususlar dışlanma, aşağılanma gibi tutumlarla karşılaşmıştır. Mesela Arapça dışında çok sayıda dil olmasına rağmen ülkede sadece Arapçanın resmî dil kabul edilmesi, bu tutumun yansımalarından biridir. 1989 yılından sonra başlayan Ömer el-Beşir iktidarı da İslamcılığa ilişkin iddialarını terk ettikten sonra kabilecilik ve Arapçılık gibi olgulara yenik düşmüştür. Sudan'ın kimlik sorununa ilişkin sıkıntıların en bariz hissedildiği yer kuşkusuz çevre toplumlarıdır. Merkez tarafından dışlanan, ötekileştirilen ya da aşağı görülen topluluklar hak ve hukuklarını silahlı mücadele üzerinden yürütme arayışına girmişlerdir. 1955-1972 yılları arasında yaşanan I. Sudan İç Savaşında 500.000'den fazla insan hayatını kaybetmişti. 1983-2005 yılları arasındaki II. Savaşta ise 2 milyona yakın insan öldü. Sonrasında ise ülke parçalandı. Bağımsızlık sonrası döneme damga vuran ve hiç eksik olamayan tüm büyük çatışmalar, Sudan'ın azınlık veya çevre topluluklarında gerçekleşmiştir. Bu yüzden güvenlik, silah, istihbarat, ordu her zaman eğitim, altyapı, kalkınma gibi hususların önünde olmuştur. Devlet kaynaklarının büyük bölümü daima askerî harcamalara, yani silah lobilerine akmıştır. Örneğin 2018 yılı bütçesinin %14'ü savunma sektörüne ayrılırken eğitim sektörüne ayrılan pay sadece %3 civarındadır, sağlık sektörüne ayrılan pay ise eğitimden de azdır. Daha önceki yıllarda durum daha da vahimdi; mesela 2016 yılında bütçenin çok büyük bir kısmının savunma sanayine ayrıldığı belirtilmektedir. Tahminlere göre her yıl en az 5 milyar dolar savunma sanayine aktarılırken sadece Darfur krizinin ülkeye maliyeti 30

milyar doları geçmiştir. Bağımsızlığından bu yana iki büyük iç savaş yaşayan Sudan şimdilerde üçüncü iç savaşına sahne oluyor. 25 milyon insanın insani yardıma ihtiyaç duyduğu ülkede ölen insan sayısı ne yazık ki tam olarak bilinmiyor. Sudan’da 2023’ün Nisan ayından beridir süren çatışmaların getirdiği perişanlık sivil hayatlarda onarılamaz yaralar açmaya devam ediyor. Sudan, ordu ile Hızlı Destek Kuvvetleri (HDK) arasında cereyan eden şiddetli iç çatışmalara sahne oluyor. Arabuluculuk için devreye giren ABD-Suud girişimleri defalarca başarısız olduğu gibi kıtasal Afrika Birliği (AfB) ve bölgesel Hükümetler arası Kalkınma Otoritesi (IGAD) de sorunun çözümü için etkili formüller geliştiremedi. Netice itibarıyla bir yandan iç çatışmalar yaşanırken bir yandan da insani tablo Sudanlılar için giderek kötüleşti. Geçen yıl sonunda El Cezire eyaletinde binlerce sivil öldürülürken, aralarında çocukların da olduğu birçok insan hayatını kaybetti. Hızlı Destek Kuvvetleri (HDK)’ya bağlı silahlı unsurların tecavüzlerinden kaçabilen çok sayıda kadın ise intihar ederek yaşamına son vermeyi tercih etti. Sudan gibi İslam inancının güçlü olduğu bir coğrafyada tecavüz ve intihar gibi haberlere sık rastlanmadığı düşünüldüğünde kadınların toplu intihara sürüklenmesi ülkede yaşanan dehşet ve korkunun düzeyini yeterince ortaya koyuyor. El Cezire ve diğer şehirlerde son günlerde yaşanan felaketleri Sudan’da 15 Nisan 2023 tarihinde çatışmalar başladığından beri en ağırı olarak nitelendirmek mümkün. Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi’ne (OCHA) göre sadece 20 Ekim’den sonra saldırıya uğrayan yerleşim yerlerinden 135.400 Sudanlı (27 bin kadar aile) daha güvenli saydıkları Kesele ve Gadarif şehirlerine göç etti. Tüm tablo karşısında Sudan halkını bu felaketlerden koruyacak sivillere yönelik koruma tedbirlerinin alınması elzem ancak bunu yapabilecek bir mekanizma maalesef yok. Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) bölgesel çıkarları uğruna HDK’yı desteklemeye devam ederken BM’de dahil olmak üzere risk almak istemeyen tüm aktörler olan biteni izlemek ve raporlamakla yetiniyor. Sahada insani ihtiyaçları gidermek için uğraş veren İHH’nın da dahil olduğu 70 kadar sivil toplum kuruluşunun ise elinde silah bulunduran yapılar karşısında halkı koruyup kollaması mümkün değil. Sudan ordu

yetkilileri HDK'ya verilen destek hususunda sadece BAE'yi sorumlu tutmuyor. Afrika Birliği'nin Gambiya merkezli İnsan ve Topluluk Hakları Afrika Komisyonu'na başvuran Sudan son olarak komşusu Çad'ı da HDK'ya lojistik destek vermekle suçladı. Sudan'da iki taraf arasında çatışmaların artması ve uzaması, kabilelerin savaşa dahil olması ya da sivil halkın savaşa dahil olması ve hatta Eritre, Çad gibi komşu aktörlerin çatışmalara dahil olması gibi riskler hala geçerliliğini koruyor. Şu ana kadar sakın kalan ülkenin doğusu da şimdilerde askeri yönden hareketli hale gelmiş durumda zira Beja halkının yoğunluklu olduğu doğuda son günlerde ordu ile işbirliği yapan farklı etnik grupların silahlı milislerinin görölmeye başlaması ve dahası Kesele civarında Eritre'den Sudan'a sığınan insanların kamp alanlarının olması buradaki dengeleri ve denklemini karmaşık hale getiriyor. İnsani alanda yaşanan trajediler rakamlara da yansımış vaziyette zira Sudan'da geride kalan 18 aylık dönemde yerinden edilen insan sayısı 11,3 milyonu aştı. Bunlar arasında 2,3 milyona yakın insan ülke dışına (çoğunluğu Çad ve Mısır olmak üzere komşu ülkelere) sığınırken 8,1 milyon civarından Sudanlı ülke içinde yer değiştirmek zorunda kaldı. 25 milyon insanın insani yardıma ihtiyaç duyduğu ülkede ölen insan sayısı ne yazık ki tam olarak bilinmiyor. Eğitim ve sağlık sektörlerinin çökmesi nedeniyle Sudanlı gençler, kronik hastalar, çocuklar, hamile kadınlar mağduriyetler yaşarken gıda yetersizliği, akaryakıt sıkıntısı, sel baskınları ve kolera salgını insani tabloyu daha da vahim hale getirmekte. Maalesef bu acı tablo Sudan'ı çağımızın en büyük insani krizlerinden birinin merkezi haline getirirken çatışmaları sona erdirmek için yapılan çağrılar ve arabuluculuk girişimleri ise sonuç vermiş değil. Tarafların üstünlük sağlayamaması ve arabuluculuk girişimlerinin başarısızlığı karşısında Sudan'ı bekleyen en tehlikeli senaryo ise ülkenin Balkanlaşma sarmalına girmesi olacak (17).

Halen bölge üzerinde bir ABD-Çin rekabeti de göze çarpmaktadır.

Afrika’da en büyük katliamcı Fransa’dır

Fransa, Afrika’da yaşanan katliamlardan doğrudan veya dolaylı olarak en fazla sorumlu tutulan ülkelerden birisidir. Tarihi vetirede Afrika’da büyük zulümler yapmıştır. 1830 yılında Fransızlar geldiğinde 8 milyon olan Cezayir nüfusu, Fransızlar 1962 ‘de ülkeyi terk ederken 6 milyona düşmüştü. Cezayir’de 132 yıllık Fransız işgali sırasında 2 milyona yakın insan katledilmiştir. Öyle ki silahsız sivil halk bile makinalı tüfek ve uçaklarla taranmıştır. Fransa, bağımsızlığını tanıdıktan sonra da Cezayir üzerindeki etkisini sürdürmek istedi ve yine Cezayir’de 1990’larda din adına yaşanan iç çatışmalarda 200.000’den fazla insan hayatını kaybetti. Fransa, Afrika kıtasında bunun dışında kendi egemenliğini devam ettirebilme adına; Gabon, Senegal, Benin, Tunus, Gine, Burkina Faso, Çad, Kamerun ve Cibuti gibi Afrika ülkelerinde, on binlerce insanın öldürülmesinin arkasındaki güç olarak da tarihe geçmiştir ve geçmeye de devam etmektedir. Fransa’nın gittiği hiçbir bölge huzur yüzü görmüyor. Bugüne kadar Fransa’nın gidip de kalkındırdığı veya huzura kavuşturduğu hiçbir bölge yok. Afrika’nın neresine bakılırsa bakılsın, Fransızların oluşturduğu kargaşa, birbirine düşürme ve bu suretle kontrol etme düşüncesi görünüyor. Mitterrand, Ruanda katliamı için “üzerinde durulmayacak kadar önemsiz” demişti. Mitterrand ve tarihi boyunca katliamlarda uzmanlaşmış olan Fransa’nın çıkarları için 800.000 kişinin katledilmesi, üzerinde durulmayacak kadar önemsizdi. Fransa, bu tarihten sonra da Afrika kıtasında operasyonlarına devam etti. Fransa, bu müdahalelerde terör örgütlerini bahane ediyor. Diğer taraftan aslında Fransa’nın inşa ettiği karışıklık ve boşluk da şiddet olaylarının ana nedenidir. Günümüzde Fransa’nın; Mali, Nijer, Çad, Sudan, Eritre, Senegal, Moritanya, Burkina Faso, Nijerya, Fildişi Sahili, Orta Afrika Cumhuriyeti, Demokratik Kongo ve Cibuti gibi ülkelerde askeri faaliyetleri bulunuyor. Özellikle Mali başta olmak üzere; Burkina Faso, Nijer ve Moritanya’da Fransız askerleri fiili olarak operasyonlara katılıyor. Fas, Cezayir ve Tunus gibi ülkelerde de kontrolü elinde tutmak isteyen Fransa, Libya’daki yapılanma konusunda da oldukça aktif!

Kaddafi ile anlaşıp para aldıktan sonra aceleyle bu ülkeyi bombalayan da Fransa. Libya'nın 150 milyar dolarlık fonlarının nerede olduğu ise meçhul. **Afrika, Fransa'yı besliyor.** Fransa bu bölgeyi kaybederse ekonomik bir krize gireceğini düşünüyor ve ne pahasına olursa olsun elinde tutmak istiyor. Terör örgütlerinin bu bölgedeki faaliyetlerini bahane ediyor ve kabileler arasındaki husumetlerden yararlanıyor. Ancak bu bölgelerde Fransa, güvenliği sağlamamakla da eleştiriliyor.



Harita 7 Afrika Orta Sahel Bölgesi / Kaynak: https://www.sdeakademi.org/orta-sahel-bolgesinin-guvenlik-dinamikleri_4-218

Libya iç savaşında Hafter güçlerini destekleyerek, ülkenin bir harabeye dönüşmesinde en fazla paya sahip ülkelerden birisi de Fransa'dır. Libya, Fransa'nın geleceği açısından son derece önemlidir. Fransa, bölgeyi kaybetmemek için elinden geleni yapacaktır. Fransa'nın Afrika kıtasında kendisine karşı olan yönetimlere yönelik yapmış olduğu kirli faaliyetler de herkeste bir korkuya neden olmuş durumda. Fransa'nın diğer

emperyalistler gibi bu bölgede imajı kötü ve halk desteği yok. Sahel bölgesindeki 4000 olan asker sayısını son dönemde 5000'in üstüne çıkardı. Bu da yeterli değil. Fransa'nın kaynaklarını tükettiği bu coğrafyada kazanması da mümkün gözüküyor. Diğer yandan Fransa'nın Afrika kıtasında karşısına Çin gibi bir güç çıkıyor. Rusya ise Soğuk Savaş Döneminde olduğu gibi Afrika kıtasına dönmek istiyor. Bugüne kadar bölgede tartışmasız bir şekilde tek güç olarak bulunan Fransa; artık gücünün tükendiğini görüyor ve kendisinden başka güçlerin bu bölgeye girmesinden haliyle çok rahatsız. Fransa, Sahel bölgesinde hakimiyet kurmak için hayli zorlanıyor ve dışlanıyor. Bu bölgelerin üst yönetimlerine sözünü geçirmekte zorlanıyor. Mali ve Çad'da uzun zamandır elinde tuttuğu kontrolü kaybetme korkusu içinde. Bu nedenle 1990'lardan beri Çad'ı yöneten İdris Deby'nin öldürülmesinden sonra Macron apar topar bu ülkeye gitti ve kimsenin Çad'ın güvenlik ve istikrarını bozmasına izin vermeyeceklerini belirtti.

6.2.8. Afrika'da Diğer Askeri Güçlerin Rekabeti

Fransa ile Afrika kıtasında en fazla askeri güç bulunduran ülke ABD'dir. ABD'nin askeri faaliyetlerinin bulunduğu bölgeler, genelde kritik noktaları kontrol etmek amaçlıdır. ABD, Ortadoğu bölgesi kadar, Afrika'nın kritik bölgelerine yerleşmiş durumda. Bu bakımdan Afrika ve Orta Doğu bir arada değerlendiriliyor. ABD'nin kıtadaki 54 ülkeden 50'sinde askeri unsurları bulunuyor. Kıtanın bir rekabet alanı haline geldiğini gören ABD, Ekim 2007'de Birleşik Devletler Afrika Komutanlığı'nı (AFRICOM) kurdu. Haritada Mısır'ın AFRICOM dışında tutulduğu görülüyor.

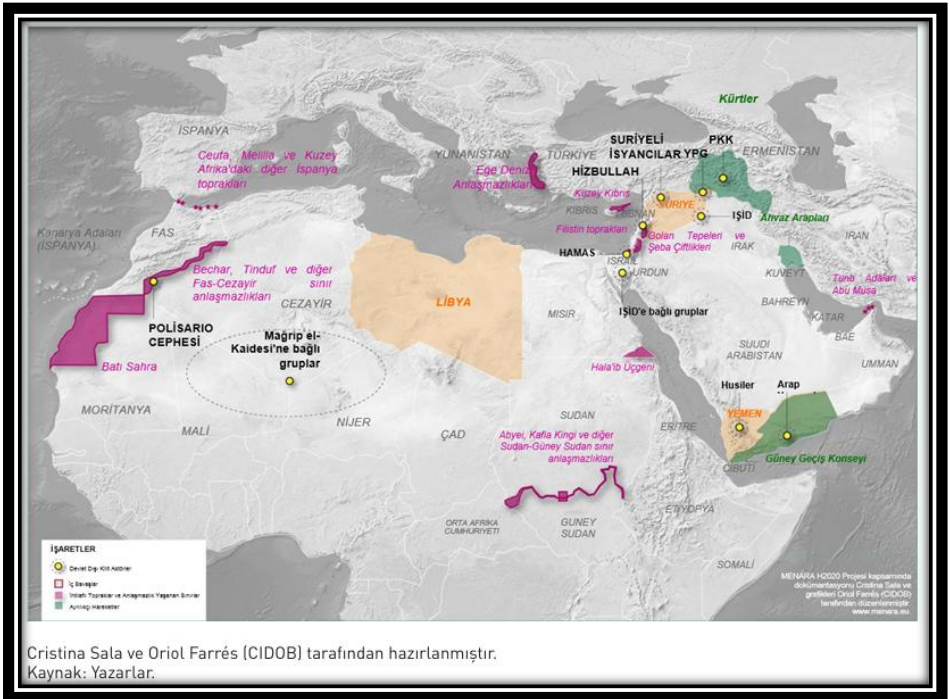


Harita 8 ABD Komutanlıklarının Sorumluluk Bölgeleri / Kaynak: <https://www.sde.org.tr/afrika-uzerinde-surdurulen-askeri-rekabet-ve-guvenlik-konu-291>

ABD, Afrika kıtasında üslerinin bulunmadığı ülkelerle de ikili anlaşmalar yapmak suretiyle gerektiğinde bu ülkelerin havaalanları, limanları ya da askeri üslerini kullanabiliyor. En büyük üssü Kızıldeniz'i kontrol eden Cibuti'de ve bu bölgede Fransa ile ortak hareket ediyor. AFRICOM merkezi Almanya'nın Stuttgart şehrinde. Somali, Libya, Nijer, Nijerya, Kamerun gibi ülkelerde üslendirilmiş 7.000'den fazla askeri bulunuyor. Ağırlıklı olarak; Kuzey Afrika, Sahel ve Kızıldeniz civarında tertiplenmiş durumda. 800 asker ve bir dron üssü Nijer bölgesinde konuşlanırken, 4000 asker ve büyük bir dron üssü ile Cibuti'de Kızıldeniz girişini kontrol için konuşlanmış görünüyor. Bu bölge ve civarındaki operasyonlar da buradan yönetiliyor. Son dönemde Afrika kıtasına daha önce giren ülkeler yanında, Afrika'da iki yükselen gücün daha rekabet içinde olduğu görülüyor. Bunlar Çin ve Hindistan. Bunların arasına Rusya'da girmiş durumda. İtalya ise daha ziyade Kuzey ve Doğu Afrika ile ilgili. Bu arada İsrail'i de unutmamak gerekiyor. Afrika kıtası ile ilgilenen Hindistan, bu kıtada soğuk savaş yıllarından beri güçlü bir şekilde var. Afrika'ya en fazla mal satan ülkelerden birisi. Hindistan'ın Afrika kıtasında Madagaskar ve Mozambik gibi bölgelerde askeri amaçlı tesisleri de bulunmaktadır. İlk

olarak Hint donanmasının, 2003 yılında Afrika Birliği Zirvesinde Mozambik deniz güvenliğinin sorumluluğunu üstlenmesiyle, bir deniz üssü açılmış oldu. İkinci üssü Madagaskar'da ve yine ağırlıklı olarak bir deniz üssü görünümünde. Burada ayrıca gözlem üssü var ve diğer üssü ise Seyşeller'de bulunmakta (20).

Çin'in Afrika kıtasına ilgisi artıyor. Çin'in Afrika kıtasına ihracatı 2000'li yılların başından itibaren hızla artarak 200 milyar doları aşmıştır. Bunun bir sonucu olarak bölgede ihtiyacı olan ülkelere ekonomik kaynaklar sağlamaktadır. Ancak bunu geri ödemekte güçlük çektiklerinde, bazı kuruluşlara el koyduğu iddia edilmektedir. Çin, Afrika ülkeleri ile barış ve güvenlik konusunda işbirliğini güçlendirmek niyetini bir süreden beri ortaya koymaktadır. Çin'in resmi olarak açıkladığı diğer bir konu ise, artık Afrika ülkelerinin güvenlik sorunlarına aktif olarak katılma kararlılığıdır (21).



Harita 9 Afrika'da Çatışan Gruplar ve Çatışma Alanları / Kaynak: <https://www.sde.org.tr/afrika-uzerinde-surdurulen-askeri-rekabet-ve-guvenlik-konu-291>

Forbes dergisine göre Çin'in Cibuti'deki stratejik üssü, büyük savaş gemilerini hatta uçak gemilerini bile konuşlandırabilecek büyüklükte ve dışarıdan gelebilecek her türlü saldırıya karşı koyabilecek şekilde tasarlandı. Çin, tıpkı ABD gibi son dönemde “Barışı Koruma” adı altında değişik operasyonlara asker göndermeye başladı. Çin, Aden Körfezi'nde güvenlik sağlama görevleri yanında, Afrika'daki barışı koruma harekâtlarına en çok personel gönderen ve bütçeden en fazla pay ayıran ülke durumunda. Bunun anlamı, artık sadece ekonomik alanda değil, askeri alanda da Çin, Afrika kıtasında olacaktır (23).

Soğuk Savaş döneminde Afrika'da aktif rol oynayan Rusya tekrar bölgeye dönmekte kararlı. Soğuk Savaş yıllarına ait Afrika ülkelerinin 20 milyar dolarlık borcunu sildi. Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra ise bölgeye tekrar dönme arzusunda. Ancak ilişkiler eskisi gibi ideolojik olmaktan uzak. Buna rağmen 2019 Ekim ayında düzenlenen Rusya-Afrika Zirvesinde Rusya Devlet Başkanı, Afrika ülkeleriyle ticaret hacmini 5 yılda 2 katına çıkarmayı hedeflediklerini açıklarken, birçok ülke ile büyük anlaşmalar imzaladı. Bunların çoğu silah satışı ile ilgili. Örneğin Nijer, bu zirvede 12 adet Mi-35 aldı. Rusya Afrika'ya 15 milyar dolar civarında askeri malzeme ve gıda satıyor. Bunun dışında Gine Bissau, Zambiya, Kenya ve Güney Sudan işbirliğinin geliştirileceği ülkeler olarak belirlendi (24).

7. ORTA DOĞU – KUZEY AFRİKA'DAKİ KRİZLERDEN ÇIKIŞ YOLLARI

Müslüman ülkelerde yönetsel sorunların doğurduğu toplumsal ve ekonomik sıkıntılar mevcuttur. Söz konusu sıkıntıların aşılabilmesi için İslam Hukukunun yansıdığı siyasi sistemler ile yönetilmesi, doğruluk ve dürüstlük temelinde idarelerin varlığı huzur ve istikrar için son derece önemlidir. Öte yanda küresel ırkçı emperyalizmin saldırılarına karşı Müslüman ülkelerin ortak medeniyet ekseninde bir Medeniyet İçi İttifakı, İslam Birliği 2.0 kurarak idari, siyasi, iktisadi, askeri her alanda birlik kurup idame ve ikame etmeleri bir gerekliliktir.

7.1. Emperyalizme Karşı İslam Birliği (2.0) Şarttır

İslam Birliği 2.0 kavramı: İslam Birliği, tarihi vetirede büyük İslam Devletlerinin fetihler ile coğrafyaları, ülkeleri kendi topraklarına katması ile gerçekleşmiştir. Emevi, Abbasi, Selçuklu, Osmanlı örneklerinde İslam Birliği savaşlar neticesinde galip devletin mağlup ülkeleri idaresi altına almaları ile mümkün olmuştur. Doğrusu günümüzdeki İslam Birliği'nin yine tarihteki gibi fetihler ile gerçekleşeceği kanaati Müslümanlar arasında yaygındır. Oysaki ASRİKA İslam Birliği (2.0) modeli ile ifade edilmek istenen husus İslam ülkelerinin etnik ve coğrafi yakınlıklarına göre savaşmadan, tamamen kendi rızaları ile Birlik çatısı altına dahil olmaları şeklinde tasavvur edilmektedir. O bakımdan tarihteki İslam Birliği ile gelecekteki İslam Birliği tasavvurumuzu biri birinden ayırt etmek için İslam Birliği (2.0) kavramını kullanılmıştır.

İslam coğrafyası jeostratejik açıdan belalı bir coğrafyadır. O yüzden **"şarjörü dolu ve parmağı hep tetikte tutmak"** gerek. Bereketli hilal ve civarındaki coğrafyada akan kan dökülen gözyaşının baş aktörü Siyonist İsrail'dir. Artık uyanma ve birlik olma vaktidir. İsrail'e bu kadar rahat yeter. Soğuk savaşın sona erdiği 1990 yılından sonra Siyonizm'in emrindeki ABD ve POTUS (President of the United States) George W.

Bush tarafından haçlı seferleri başlatılarak Irak, arkasından 2001’de Afganistan işgal edildi. Fakat bu işgaller hem maddi hem de askeri kayıplara neden olduğu için Batı kamuoyunda itirazlara neden olmuştur. Ünlü teorisyen Graham E. Fuller ki bu şahıs, Amerikan RAND Corporation düşünce kuruluşunun daimî politik danışmanı, ABD Merkezi Haber Alma Teşkilatı’nın Milli Haber Alma Konseyi eski başkan yardımcısıdır, O’nun tarafından ileri sürülen ‘**Medeniyet İçi Çatışma**’ tezi İslam dünyasındaki iki fay hattı olan milliyetçilik ve mezhepçilik üzerinden hayata geçirilmiştir. Bizzat batının kurup finanse ettiği terör örgütleri İslam coğrafyasında yeni işgal vasıtaları olarak kullanılmıştır. 2011’de Batı’nın “**Arap Baharı**” bizimse “**Arap Çilesi**” dediğimiz olayların başlaması sonucunda Kuzey Afrika çalkantıya girmiş Batı’ya karşı en sert tavrı sergileyen Libya ve Kaddafi’ye ağır bir bedel ödetilmiştir. Libya işgale uğramış, Kaddafi linç edilmiştir. Suriye ise iç savaşa sürüklenmiştir. Türkiye’deki senaryo ise 15 Temmuz’da halk ve güçlü siyasi irade tarafından bertaraf edilmiştir. Bu vetirede Batı, İslam dünyasına imparatorluklarla saldırırken İslam ülkeleri Irak, Libya, Suriye, Afganistan örneğinde olduğu gibi münferit savunma yapmış ağır mağlubiyetlerle sonuçlanan işgaller ve parçalanmalar yaşanmıştır. Kaynaklarımız ırkçı emperyalizm tarafından sömürülmektedir. Dolayısıyla İslam dünyası sahip olduğu jeopolitik değer, yeraltı ve yer üstü kaynaklar bakımından ‘**Hasta Batı**’nın açık tehdidi altındadır. Batı’nın medeniyetler çatışması üzerinden başlattığı medeniyet içi çatışma ile ikame ve idame ettirdiği işgalleri durdurmanın bir tek yolu vardır. O da İslam dünyasının ‘**bir medeniyet içi ittifakı 2.0**’ kurup idame ettirmesidir. Yaşananlar bir tesadüf değil planlıdır, yüzyıllardan beridir adım adım elde edilmiş bir sonuçtur. Bugün yaşananlar hiç kuşkusuz Dünya’yı bir Yahudi hapishanesine çeviren “**Yahudi Nazizmi – Siyasal Siyonizm**” jeopolitik felsefesinin bir sonucudur. Bu zulüm düzeni ile mücadele etmek bütün Müslümanların vazifesidir. **İslâm Birliği Fikri’nin** temeli İslâm’ın temel faraziyelerinden biri olan “**Müslümanlar ancak kardeştir**” emridir. İslam’ın önerdiği toplum modeli ümmet olmaktır. Emperyalizmin tuzaklarından ve sömürüden kurtuluş

reçetesidir. Küresel Sistemin, Irkçı Emperyalizmin ve G-7'lerin karşısına adil, herkesin müreffeh olduğu bir dünya nizamının konmasıdır. **İslam Birliği Fikri, İslâm** dünyasının, Batılılar karşısında düştüğü zafiyet, acziyet ve aşağılık kompleksinden kurtuluş ve diriliş yolunun arayışıdır. Bu itibarla İslam Birliği veya diğer ifadeyle “İttihat-ı İslam” teklifi bir yönüyle mevcut düzene bir alternatif, diğer yönüyle de tepkiseldir. Batı karşısında Müslümanların durumlarını düzeltmeyi/ıslahı gaye edinmektedir. Mutlaka gerçekleştirilmelidir. Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki sorunların çözümü için önerimiz şudur; Ortadoğu ve Kuzey Afrika İslam ülkeleri bölgesel federasyonu kurularak güç birliği tesis edilmelidir (25).

7.2. Anti Siyonist Yahudilerle İş Birliği Yapılmalıdır

Lübnan Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı Profesörü Sevsen Ebdah “İsrail ve Siyonizm Yahudiler için bir tehlikedir. Siyonizm, devletin sistematik yalanına dayanan, tamamen iğrenç bir Apartheid rejimine yol açtı ve halihazırda İsrail'in ve Yahudi halkının aleyhine dönüyor.” “Bir Yahudi olarak İsrail'in artık benim hayatımı tehlikeye attığına inanıyorum. Çünkü bana karşı nefreti körüklüyor ve dünya çapında antisemitizm ateşini harlıyor.” Bu sözler, Rony Brauman'a aittir. Yahudiler arasında Siyonist aileden gelen, fakat Filistinlilerin yaşadığı acılar nedeniyle vicdanı sarsılan ve birdenbire inandığı her şeyin aldatıcı hikayeler olduğunu düşünen insanlar var Yahudi toplumu içinde. Siyonizm, Yahudiler tarafından da bir tehdit ve tehlike olarak görülmekte ve sorgulanmaktadır. Bu nedenle Siyonizm ile mücadelede Anti Siyonist Yahudiler ile mutlaka iş birliği yapılmalıdır. 7 Ekim 2023'ten bu yana Gazze'de devam eden insanlık suçları mevcut dünya düzeni tarafından olmasa da insanlık vicdanı tarafından çoktan mahkûm edilmiştir. Bununla birlikte Siyonist vahşet dünyanın her yerinde hükümetlerin Gazze siyasetini sorgulamaya neden olurken Yahudilere karşı da bir nefret tufanına dönüşmektedir. Bu tufandan korkan Yahudiler geleceklerinden endişe etmektedirler (26).

7.3. Siyonist Devlet ile Mücadelede Dügüm Stratejisi Uygulanmalıdır

Milletlerin sosyal, ekonomik, politik ve askeri güçleri birbiriyle bağımlılık içindedir. Kısaca milli güç unsurları birbirleriyle bağımlılık içerisindedir.

Dolayısıyla Siyonist Devletin milli güç unsurlarının hedef alınması halinde toplamda en fazla etkiyi oluşturacak ve toplumun çözülmesini sağlayacak, hükümetin otoritesini sarsacak kilit vasfındaki, milli güç unsurlarının teşkil edeceği düğüm noktaları tespit edilmelidir. Tespit edilen kilit, düğüm noktalarında etki oluşturmak için, her zaman fiziksel tahribata da ihtiyaç olmayabilir. Örneğin; sosyal karmaşaya sebep olmak veya ekonomiyi sarsmak suretiyle moral gücü kırılan hale gelen toplumlarda başarı elde edilmiş olur.

İsrail'in siyasi, sosyolojik ve demografik düğüm noktaları bulunmaktadır. 2019'da İsrail'de bir erken seçim oldu. 29 parti seçime katıldı. 9 parti 3,25'lik seçim barajını aştı. İlginçtir ikinci sırada olmasına rağmen faşist ve katil Netenyahu'ya hükümeti kurma görevi verildi. 8,5 milyon nüfuslu İsrail'de bu kadar siyasi parti olması çok ama çok ilginç bir durumdur. Tabi ki bunun İsrail'in sosyolojisi ile doğrudan ilgisi vardır. Bugün İsrail'de ciddi bir Arap nüfus var ve bu nüfusun artış oranı yüzde 3,5 iken Yahudi nüfusun artış oranı yüzde 1,4 civarındadır. Yahudi olarak kabul edilmeyen itilmiş kakılmış Afrika kökenli Museviler de mevcuttur. Ayrıca ikinci dünya savaşı öncesi ve sonrasında Filistin'e taşınan Avrupa ve ABD göçmeni Yahudiler de mevcuttur. Bu manzara radikallerin yanında, liberal, sosyalist ve başka ideolojiye sahip seçmen kitlesi olduğunu gösteriyor. Bu durum İsrail'in yumuşak karnıdır. İsrail'de karıştırılacak, çomak sokulacak fikir, fraksiyon, ayrılıklar aslında ciddi bir ekseriyet ve hassasiyet oluşturmaktadır. Fakat İslam Dünyası bu hassasiyetten yararlanmaktan çok uzaktır. İçimizdeki İsrail ve Yahudi muhipleri ile uğraşmaktan hakiki hasmımıza yönelemiyoruz bir türlü. O değil, biz iç çatışma yaşıyoruz. İsrail konfor içinde keyif çatarken ve adım

adım yeni işgallerle topraklarını genişletirken etrafındaki 500 milyonluk coğrafya yıkım yaşıyor. Diğer bir seçim ise 1 Kasım 2022 tarihinde düzenlenen ve 25. Knesset'in 120 yeni üyesini belirlemiş olan seçimlerdir. Seçimin normalde 2026'da yapılması beklenirken 2018-2022 İsrail siyasi krizi sebebiyle erkene alınmıştır. Bu seçime geçen seçimin 1,5 katı kadar siyasi partinin katılması İsrail'deki siyasi istikrarsızlığı ve sosyolojik karışıklığı göstermektedir. Görüldüğü gibi İsrail'in siyaset ve sosyolojisi darmadağındır. Bu dağınıklık İsrail'de büyük kaos ve kargaşaya zemin oluşturabilir (27).

7.4. Filistin'in ya Kendi Ordusu Olmalı yada İslam Ülkeleri Tarafından Korunmalıdır

ASSAM Kurucu Genel Başkanı merhum Adnan Tanrıverdi Paşamızın 2009 yılında ifade ettiği: “Filistin halkı, İslâm'ın Gazze'deki Ordusu olduğunu ispat etmiştir. Milleti Müslüman olan Devletler, ya Filistin'i kendi silahlı kuvvetleri ile korumalıdır, ya da Filistin için İsrail ile baş edebilecek modern bir silahlı kuvvet oluşturmalıdır.” sözü hayata geçirilmiş olsaydı bugün “GAZZE” bir mezarlık haline gelmezdi. Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da, Siyonistler ve onların destekçisi tarafından yakılan ateşin ana gayesi “Büyük İsrail” hezeyanıdır. Buna karşı alınacak önlem Ortadoğu (ODBİF) ve Kuzey Afrika (KABİF) ülkeleri milli sınırları değişmeden siyasi, askeri, iktisadi, savunma sanayi, dış politika alanlarında ASSAM'ın önerdiği ASRİKA mihveri İslam Birliği Konfederasyonu altında iki ayrı bölgesel federasyonun kurulmasıdır (28).

7.5. Lübnan, Suriye, Irak ve Libya'da Otorite İğdiş Edildi, Türkiye Bölgede Etkisini Artırarak Emperyalizmin Önünü Kesebilir

ABD ile Türkiye'nin stratejik ortaklığı bitti. Şimdi Türkiye için strateji üretme zamanıdır. PKK'nın kurulması ve Türkiye'ye karşı palazlandırılması, Irak'tan sonra Suriye'de tezgahlanan kirli oyun, Fırat

Kalkanı, Bahar Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı Harekâtı ile bu oyunun Türkiye tarafından bozulması, ABD'nin Türkiye'ye bakış açısını anlamamıza yardımcı oldu. ABD Kasım 2017'de ulusal güvenlik stratejisini açıkladı. (20) Buna göre Rusya ve Çin ABD değerlerine (sömürü) meydan okuyan rakipler iken Mısır ve Suudi Arabistan dost ve müttefik (köle) olarak belirtilmektedir. Bu belgede Türkiye ne dost ne de müttefik olarak yer bulmamıştır. Bu şu anlama geliyor; Türk milleti ve devleti “stratejik kölelikten” azat olmuştur. Bu sayede Türkiye ileri hedeflere yönelebilecektir. Esasen ‘bir şey ya aynıyla ya da sonuçları itibarıyla hayırlıdır’. Siyonizm'in jandarması ABD eliyle gerçekleştirilmeye çalışılan bölgesel işgal hareketinde Türkiye'nin Suriye'de bir teröristan kurulmasına engel olmak için gerçekleştirdiği askeri hareketler ‘Büyük İsrail’ hezeyanını büyük ölçüde büyük kabusa çevirdi. 24 Ağustos 2016 Fırat Kalkanı Harekâtı Türkiye için bir milattır. Tarihteki Ağustoslar gibi. Sadece Türk harp tarihine altın harflerle yazılacak bir milat değil, Türkiye'nin ABD'ye kaptırdığı yularını yeniden geri aldığı bağımsız ve Büyük Türkiye'nin miladıdır. Türkiye'nin Suriye'de gerçekleştirdiği bu hamleler sadece BOP'un kaldırılıp atılması değil, Türkiye'nin bölgedeki etkinliğini de artıracak tarihi öneme sahiptir. Devamı mutlaka getirilmelidir. (29)

8. MODEL ASRİKA KONFEDERASYONU – YOL HARİTASI

1) İslam Dünyasınca alınması gereken tedbirler

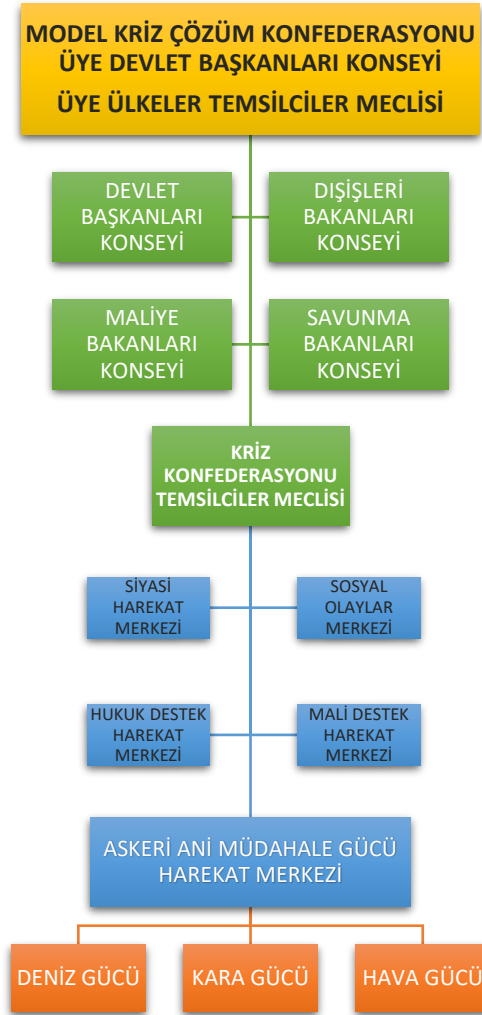
- a) İslâm Dünyası kendi coğrafyasının, Ülkelerin üniter yapılarının içindeki etnik ve mezhepsel farklılığa sahip unsurlarının birbirleri ile savaştırıldığı, ilan edilmemiş, gizli, sinsi, kirli ve asimetrik 3. Dünya savaşının alanı haline getirildiğinin farkına varmalıdır.
- b) Bu savaştan galip çıkmak için İslâm Ülkeleri;
 - i. Egemen güçlerin zafiyetini anlamalı ve hassasiyetlerinin arttırılmasını sağlayacak girişimleri planlayıp icra etmelidir.
 - ii. Hakkın adaletini sağlamalıdır.
 - iii. İnsanların temel hak ve özgürlüklerini garanti altına almalıdır,
 - iv. Eğitim görmüş nüfus yüzdesinin arttırılması için eğitim seferberliği uygulamalı, genç kuşakların kaynaşması için yüksek eğitim kurumlarındaki Müslüman ülkelerle ilgili öğrenci kontenjanlarını tıpkı Türkiye’de olduğu gibi (2024 sonu itibariyle yabancı öğrenci sayısı-340 bin kişi, YÖK) arttırmalı ve ümmet kardeşliği ilan etmelidir.
 - v. Siyasi ve ekonomik istikrarı sağlamalı ve devam ettirmelidir,
 - vi. Müslüman ülkelerde ne sebeple olursa olsun halk dahilinde isyan etmemelidir.
 - vii. Yönetimler, ülkelerinde adaleti, kişi hak ve özgürlüklerini, siyasi ve ekonomik istikrarı temin ettikten sonra, İslâm Ülkelerinin bir irade altında toplanmalarını sağlayacak girişimleri başlatmalıdır.
 - viii. Bunun için;
 - I. Sivil Toplum Kuruluşları, Kanaat önderleri, Yüksek Öğretim Kurumları; İslâm Birliğinin zarureti, tesis edilmesinin usul ve esaslarını gündemlerinin ilk maddelerine almalıdır.
 - II. İslâm Birliği fikri Müslüman milletlerde yerleştirilmelidir.

- III. Farklı mezheplere sahip İslâm Âlimleri toplantı ve istişarelerle çatışmayı ve ihtilafları giderecek çözüm yollarını bulmalıdır.
- IV. Ülkelerin lider ve yöneticileri, Birliğin sağlanma usul ve esaslarında inceleme, araştırma yaptırmalı, her seviyedeki temsilcilerin katıldığı İslâm Ülkeleri toplantılarının birinci gündem maddesinin İslâm Birliğinin tesisi konusu olmasını sağlamalıdır.
- V. Her yıl icra edilen Hac ibadeti sonrası Müslümanların sorunlarının konuşulup çareler üretildiği küresel bir kongre icra edilmelidir.

2) İslam Birliği ihtiyacı ve Birlik için ‘ASSAM TASAVVURU’

İslâm Ülkelerindeki İç Savaş ve kargaşanın Müslüman’ca çözümünde ASSAM Tasavvuru: İslâm Ülkeleri, içinde bulundukları kan, gözyaşı, çatışma ve zilletten güç birliği yaparak kurtulabilir. İslam’ın emrettiği toplum modeli ‘Ümmet’ olmaktadır. İslâm Ülkeleri, siyasi, sosyal, ekonomik ve askeri krizlerin hüküm sürdüğü Müslüman ülkelere olan münferit ilgilerini birleştirip ortak hareket imkânlarını araştırmak için Küresel Güçlerin, Birleşmiş Milletlerin, İslam İşbirliği Teşkilatı veya İslâm Ülkeleri dışındaki uluslararası kuruluşların girişimlerini beklememelidir. Gönüllülük esasıyla bir medeniyet içi ittifakı **(İslam Birliği 2.0)** kurup idame ettirmelidir. İç ve dış güvenlik, ekonomik, sosyal ve siyasi krizlerin hüküm sürdüğü İslâm Ülkelerinde istikrarın geri dönmesine yardımcı olmak üzere, Birleşmiş Milletlerden ve malum güç odaklarından bağımsız çalışacak yeni bir organizasyona, İslâm Dünyasının acil ihtiyacı bulunmaktadır. Kurallarına uymayı ve katkı sağlamayı taahhüt eden, İslâm Ülkesi olma özelliklerine sahip Devletlerin oluşturduğu, operasyonel imkân ve yetkilere sahip, İslâm İşbirliği Teşkilâtından (İİT) farklı bir güce ihtiyaç bulunmaktadır. Keşmir, Afganistan, Doğu Türkistan, Arakan, Suriye, Irak, Libya, Yemen, Somali, Sudan ve Filistin’de hüküm

süren kargaşa, başkasını karıştırmadan İslâm Dünyası tarafından oluşturulacak bir organizasyon ile çözümlenebilir. Bu organizasyon İslâm Birliği için de çekirdek olabilir. Adı; “İslâm Ülkeleri Kriz Yönetim Konfederasyonu” olabilir.



Şekil 1 Model ASRİKA Konfederasyonu Kriz Yönetim Konfederasyonu Teşkilat Şeması

a) Aranan kıstaslara uyan gönüllü devletlerden oluşmalıdır.

- b) Devletler bu organizasyona anlaşmalarla katılabilmeli ve bağlanmalıdır.
- c) Üye ülkelerin temsilcilerinin oluşturduğu, daimî çalışan, amaca uygun kararların alınıp uygulanmasını sağlayacak bir temsilciler meclisi bulunmalıdır.
- d) Temsilciler meclisi üye devletlerin iradeleri ile kuruluş gerekçesindeki amaçlara hizmet etmelidir.
- e) Gerektiğinde kriz bölgelerindeki taraflar, müracaatları halinde temsilciler meclisinde oran dâhilinde temsil edilebilmelidir.
- f) Temsilciler meclisine bağlı ve hesap veren, kriz merkezi oluşturulmalıdır.
- g) Kriz merkezinin içinde, askeri, siyasi, hukuki, ekonomik ve sosyal operasyonları yönetebilecek harekât merkezleri bulunmalıdır.
- h) Üye ülkeler gerekli mali desteği sağlamalıdır.
- i) Kriz merkezinin kontrolünde hareket eden, üye devletlerin katkıları ile teşekkül edecek bir askeri güce de sahip bulunmalıdır.
- j) Faaliyet merkezi; kriz bölgeleri ve üye ülkelerin teklifleri dikkate alınarak temsilciler meclisi tarafından belirlenmeli ve gerektiğinde değiştirilebilmelidir.
- k) Model Konfederasyonun krizlerin taraflarına yaklaşımı yapıcı, barışçı, hakkaniyetli, temel insan hak ve özgürlüklerine tam saygılı, birleştirici, sosyal dokuyu koruyucu, yardım edici ve gerektiğinde de zorlayıcı olmalıdır.

İslâm Dünyası böyle bir Konfederasyona sahip olabilseydi, Mısır, Tunus, Libya, Yemen, Suriye, Sudan ve Afganistan Darbe ve Devrimleri olmadan, Irak ABD tarafından, Afganistan Rusya ve ABD tarafından işgal edilip terör üssü haline getirilmeden, bu ülkeler iç çatışma alanı haline getirilip

kargaşa ortamına girmeden ve yıkılıp harabeye çevrilmeden adil bir yönetim şekline döndürülebilirlerdi.

3) İslam Ülkeleri Birliği Sürecinde ‘ASSAM TASAVVURU’

İslâm Ülkelerinin bir irade altında toplanabilmeleri için;
Öncelikle;

Yetkisi, imkânları, gücü, yapısı anayasa, yasa ve tüzüklerle belirtilmiş, 57 İslâm Ülkesinin Ortak iradesinin temsil edildiği “**İslâm Ülkeleri Temsilciler Meclisi**”nin daimî olarak teşekkül ettirilerek “**İslâm Ülkeleri Konfederasyonu**”nun oluşturulması;

Sonra;

- a) İslâm Ülkeleri Konfederasyonunun, devletlerin asli görev alanları olan, adalet, güvenlik (*iç ve dış*) ve müşterek dış politika usul, esas ve prensiplerini belirleme çalışmaları sürdürülürken,
- b) Etnik ve coğrafi bakımdan yakın İslam Devletlerinin ortak iradelerinin temsil edildiği “**Bölgesel İslâm Ülkeleri Temsilciler Meclisi**” oluşturulmalı, (*İslâm Ülkeleri 9 ayrı coğrafyada gruplandırılabilir. Orta Doğu [12], Orta Asya [8], Yakın Doğu [4], Güney Doğu Asya [4], Kuzey Afrika [6], Doğu Afrika [6], Kuzey Batı Afrika [7], Güney Batı Afrika [6], Avrupa [4] Müslüman Devletleri*);

Müteakiben;

“**Bölgesel İslâm Ülkeleri Federasyonları**”nın merkezi yönetimleri güçlendirilerek Federasyonlara dönüşmeli ve her biri “**İslâm Ülkeleri Birliğine**” Konfedere Birlik olarak bağlanmalı;

Nihai olarak da;

- Bölgesel oluşumların müşterek iradeleri “**Bölgesel İslâm Ülkeleri Federasyon Temsilciler Meclisleri**”nde, oluşan

bu Merkezî oluşumların iradeleri de “İslâm Ülkeleri Konfederasyonu Temsilciler Meclisi”nde temsil edilmeli;

- Temsilciler meclislerine bağlı “icra organları” oluşturulmalı;
- Merkezi ve bölgesel icra organlarının kontrolünde “Adalet Divanları” ve Adalet Divanlarının kararlarının uygulanmasını sağlayacak, “Ani Müdahale Kuvvetleri” kurulmalı;
- “Asayiş ve iç güvenliğin” temini için teşkilâtlanılmalı;
- Dış güvenliğin sağlanması için “savunma sanayi üretimi iş birliğinin” oluşturulması ve “savunma ittifakının” organizasyonu yapılmalı;
- “Ortak dış politikaların” belirlenmesi ve uygulanması için teşkilâtlanılmalı;
- “Ekonomik işbirliği” oluşturulmalı;
- İslâm Ülkeleri Konfederasyonu için ve Bölgesel İslâm Ülkeleri Federasyonları için “İnsan Hakları” ve “Ceza Mahkemeleri”nden oluşan bağımsız “yargı sistemi” oluşturulmalıdır.

4) Milli Devletlerin, Model ASRİKA KONFEDERASYONU’nun kurulması için atması gereken adımlar

Bu safhada Milli Devletler tarafından Model ASRİKA Konfederasyonu’nun kurulması için gerekli şartları oluşturmak üzere şu adımlar atılmalıdır;

- a) İslam ülkeleri, dış müdahale gerekçesi olan otoriter yapılardan adil ve şeffaf, halkın temsil gücü yüksek idarelere geçmelidir. Halkın desteği olmayan yönetimler yıkılmaya mahkumdur. Kalıcı ve sürdürülebilir istikrar için bu ön şarttır.
- b) İslam Ülkeleri arasında Ekonomik ve Ticari iş birliği arttırılmalı ve ticaret serbestleştirilmeli, serbest piyasa kurumları arasında mali iş birliği, sektörler arası iş birliği ve

doğrudan yatırımlar giderek arttırılmalı ve yoksulluğun azaltılmasına yönelik çabalar arttırılmalıdır.

b) İslâm Ülkeleri, bağımsız ve egemen olmanın ön şartlarından birinin de savunma sanayinde bağımsızlığın olduğu bilinci ile İslâm Devletleri ile iş birliği yaparak ortak savunma sanayi üretimi imkânları araştırılmalıdır.

c) İslâm Ülkeleri, gerçek tehdidin birbirlerinden ziyade küresel güçlerden geldiğinin şuurunda olarak, komşu İslâm ülkeleri ile savunma iş birliği anlaşmaları yapmalıdırlar.

d) İslâm Ülkeleri, ülkelerindeki yabancı askeri üslerin, özel askeri şirketlerin ve askeri varlıklarının ülkelerinden ayrılması için mücadele etmelidirler.

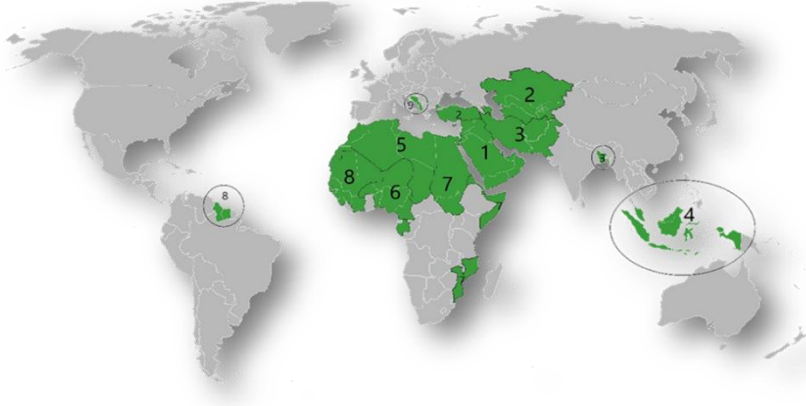
e) İslâm Ülkeleri, iç ve dış etkilerle kriz yaşayan İslâm Ülkelerinde uygulanmak üzere takip edecekleri dış politika esas ve prensiplerinde ittifak etmelidirler.

f) Halkı Müslüman olmayan ülkelerdeki Müslüman azınlığa karşı yapılan ayrımcılık, temel hak ve özgürlüklerinin ihlal edilmesinin önüne geçebilmek için, her İslâm ülkesi imkânları ölçüsünde İslam'ı tanıtacak kültür merkezleri ihdas etmeli ve etkinliklerde bulunmalıdır. En uygun tebliğin örnek yaşam tarzı ile olacağı şuurunu ile yabancı ülkelere gönderilecek vatandaşlarının titizlikle seçilmesi gerektiğine inanılmalıdır.

8.1. Model ASRİKA KONFEDERASYONU – Orta Doğu (ODBİF) ve Kuzey Afrika (KABİF) Bölgesel İslam Federasyonları Önerimiz

İslam Ülkelerinin ASRİKA İSLAM Birliği Modeli çerçevesinde teşkilatlanması elzemdir. ASSAM, ASRİKA mihverindeki 57 İslam ülkesinin milli sınırları ve yapısı değişmeden, etnik ve coğrafi yakınlıklarına göre DOKUZ BÖLGESEL FEDERASYON ve bu bölgesel İslâm Federasyonlarının oluşturduğu KONFEDERAL bir yapı ile bir

irade altında toplanarak İSLÂM BİRLİĞİ'nin oluşturulmasını mümkün görmektedir.



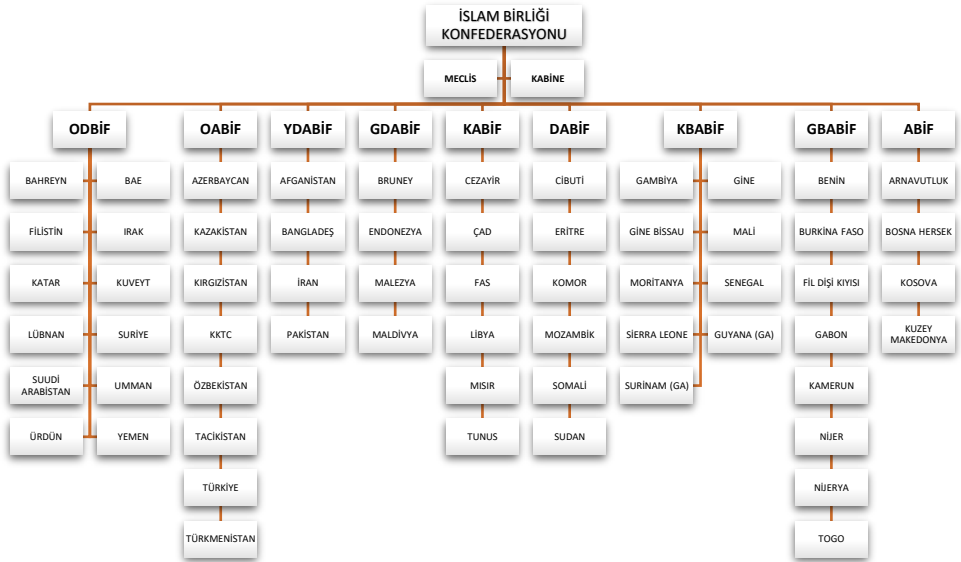
Harita 10 Model ASRİKA İslam Birliği Konfederasyonu Haritası / Kaynak: ASSAM

Tablo 6 Model ASRİKA Konfederasyonuna Bağlı Federal Devletler / Kaynak:
https://www.assamcongress.com/download/ASSAM_2017-2023_KONGRE_SERISI_SONUC_RAPORU.pdf

Kısaltma	Bölge	Kısaltma	Bölge
1. ODBİF	Orta Doğu Bölgesel İslâm Devletleri Federasyonu	6. GBABİF	Güney Batı Afrika Bölgesel İslâm Devletleri Federasyonu
2. OABİF	Orta Asya Bölgesel İslâm Devletleri Federasyonu	7. DABİF	Doğu Afrika Bölgesel İslam Devletleri Federasyonu
3. YDABİF	Yakın Doğu Asya Bölgesel İslâm Devletleri Federasyonu	8. KBABİF	Kuzey Batı Afrika Bölgesel İslâm Devletleri Federasyonu
4. GDABİF	Güney Doğu Asya Bölgesel İslâm Devletleri Federasyonu	9. ABİF	Avrupa Bölgesel İslam Devletleri Federasyonu
5. KABİF	Kuzey Afrika Bölgesel İslâm Devletleri Federasyonu		

8.2. Model ASRİKA KONFEDERASYONU – Konfederasyon, Federasyon ve Milli Devletlerin İdari Teşkilatlanması

Model ASRİKA İslam Birliği Konfederasyonu, dokuz bölgesel federasyondan oluşmaktadır. Konfederasyonun 1. Bölgesini ODBİF – Orta Doğu Bölgesel İslam Federasyonu ülkeleri oluşturmaktadır. ODBİF çatısı altında; Bahreyn, BAE, Filistin, Irak, Katar, Kuveyt, Lübnan, Suriye, Suudi Arabistan, Umman, Ürdün, Yemen olmak üzere 12 İslam ülkesi bulunmaktadır. Bu ülkelerin, milli sınırları değişmeden, ODBİF – Orta Doğu Bölgesel İslam Federasyonu çatısı altında siyasi, dışişleri, askeri, iktisadi, savunma ve savunma sanayi işbirliğini kapsayacak şekilde toplanmaları halinde bölge ülkelerinin dağınıklığından cüret alan işgalci siyonist İsrail ve destekçisi küresel emperyalistlerin bertaraf edilebileceği tasavvur edilmektedir. Aynı şekilde coğrafi yakınlık, jeopolitik özellikler vb. göz önünde bulundurularak ODBİF gibi toplam 9 bölgesel federasyon tasavvur edilmektedir.



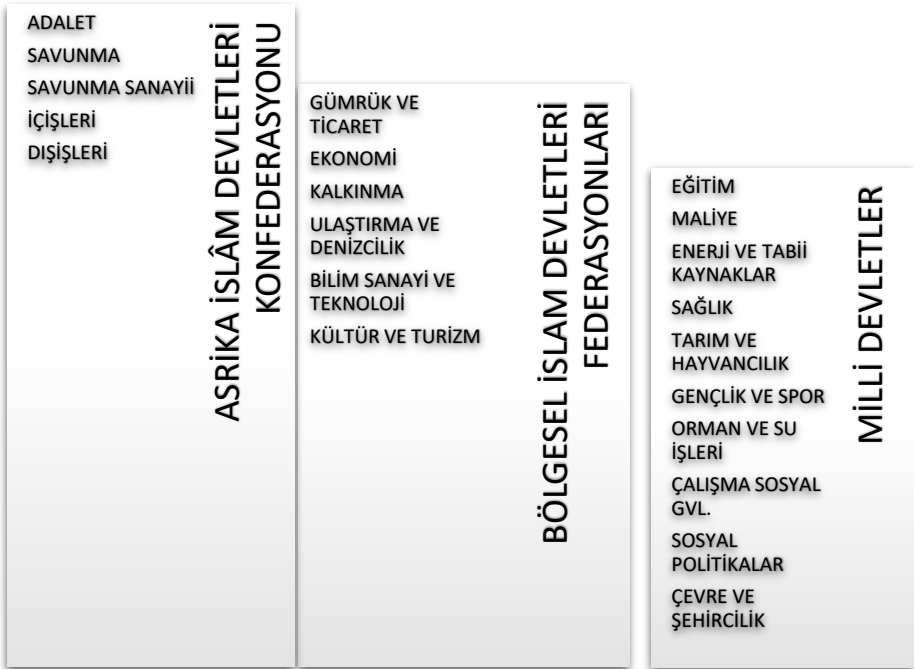
Şekil 2 Model ASRİKA İslam Ülkeleri Konfederasyonu'na Bağlı Bölgesel Federal Devletler

İslâm Birliği'nin teşekkül edebilmesi için;

- 1) İslâm Akidesi, teşekkül edecek Merkezi İradenin temel esası olmalıdır.
- 2) İslâm Birliği'nin tesisi için hizmet vermek üzere, İslâm Birliği'nin kurulmasına istekli ölkelerin bakanlar kurullarında “İslâm Birliği Bakanlıkları”nın ihdasının zaruri olduğu kabul edilmelidir.
- 3) İslâm Birliği'nin ilk adımının “İslâm Ölkeleri Parlamentosu”nun teşekkülü olmasının zaruretine inanılmalıdır.
- 4) Federal yapıya kavuşturulması tasavvur edilen dokuz coğrafi bölgenin her birinden birer DEVLETİN ortak iradesi ile “ASRİKA İslâm Devletleri Birliği” teşekkül ettirilebilmelidir.
- 5) İslâm Birliği'ne katılma talebinde bulunacak yeni devletlerin kabulüne, İslâm Ölkeleri Parlamentosu'nun salt çoğunluğu ile karar verilmelidir.
- 6) Müslöman devletler, “İslâm Ölkeleri Birliği”ne katılma kararını parlamentolarının $\frac{2}{3}$ çoğunluk oyuyla veya yapılacak referandumlarda salt çoğunluk oyuyla karar verebilmelidir.
- 7) Kurulacak İslâm Birliği'nin; Adı, Yönetim Şekli, Birlik Başkanının Statüsü ve Seçim Şekli, Resmi Dili, Bayrağı, Başkenti; Yasama, Yürütme ve Yargı Yetkisi; Birliğin Yasama, Yürütme ve Yargı Organlarının Teşkili; Parlamento Üyelerinin Seçim Usul ve Esasları, Bütçesi ve Üye Devletler Tarafından Karşılama Usul ve Esasları; Bölgesel Yapıların Oluşumu, Yetki ve Sorumlulukları, Üye Devletlerin Yetki ve Sorumlulukları ile ilgili hususların, üye devletlerle uyumlu olarak “İslâm Ölkeleri Parlamentosu”nun kararları ile uygulamaya konulmalıdır.

8.3. Model ASRİKA KONFEDERASYONU – Konfederasyon, Federasyon ve Milli Devletlerin Faaliyet Alanları

ASRİKA İslam Devletleri Konfederasyonu beş ana faaliyet alanından (Adalet, Savunma, Savunma Sanayi, İçişleri, Dışişleri), Bölgesel İslam Devletleri Federasyonları altı faaliyet alanından (Gümrük ve Ticaret, Ulaştırma ve Denizcilik, Ekonomi, Bilim, Sanayi ve Teknoloji, Kalkınma, Kültür ve Turizm), Milli Devletler de on faaliyet alanından (Eğitim, Maliye, Enerji ve Tabii Kaynaklar, Sağlık, Tarım ve Hayvancılık, Gençlik ve Spor, Orman ve Su İşleri, Çalışma ve Sosyal Güvenlik, Sosyal Politikalar, Çevre ve Şehircilik) sorumlu olacak şekilde bir İslâm Birliği'nin kurulabileceği tasavvur edilmektedir. Konfederatif İslam Birliği Modeli ile birlik esasları teşekkül ettirilmiş devlet yetkisine sahip kurum ve kuruluşların görev ve sorumluluklarını yerine getirme imkanı sağlanacaktır.



Şekil 3 Model ASRİKA Konfederasyonu Faaliyet Alanları Dağıtım Şeması

8.4. Model ASRİKA KONFEDERASYONU – Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesel İslam Federasyonları (ODBİF-KABİF) Ekonomi Tasavvuru

İslam İktisadı ve İslam Ülkeleri Ekonomi İşbirliği Usul ve Esasları

İslâm Ülkelerinin dünya standartlarının üzerinde refah düzeyine ulaşabilmeleri ve ekonomik bağımsızlıklarını kazanabilmeleri için çağın teknolojisini kullanan, üretimi teşvik eden, mal ve hizmet mübadelesine dayalı, faizsiz, emeği, sermayeyi, tüketiciyi koruyan, adil gelir dağılımı sağlayan, küresel güçlerin hileli yönlendirmelerinden etkilenmeyen, özerk para dolaşım sistemine sahip olan, İslâm Birliği yolunda ikinci adım olarak, İslâmi bir ekonomik sistemin kurulmasını zaruri görürüz.

Bunun için;

- a. İslam ülkeleri arasında gümrük birliğinin tesisini,
- b. İslam ülkeleri arasında ortak pazarın kurulmasını,
- c. İslam ülkeleri arasında para birliğinin kabul edilmesini,
- d. Birlik üyeleri arasında serbest ticaret bölgelerinin kurulmasını,
- e. Zekât müessesinin devletlerin kontrolünde kurumsal bir hüviyet kazanması ve bunun ortak bir fon halinde toplanarak değerlendirilmesini,
- f. Federal ya da Konfederal Birliğe bağlı İslam ülkeleri arasında Ticaret Odasının, Ticaret mahkemelerinin, Vakıfların kurulması, İslami elektronik dinar para biriminin (örn. ASRİKA Dinarı) oluşturulmasını,
- g. Federal ya da Konfederal Birliğin hedefleri doğrultusunda, her İslam ülkesinin devlet bütçesinde ortak pazar ve ortak üretim ve ARGE teşvik fonu oluşturulmasını,
- h. ODBİF – KABİF Bölgelerindeki Müslüman devletlerin kaynaklarının sömürülmesine karşı ortak yatırım fonu ile kaynak planlama çalışması yapılmasını,

- i. ARGE ve İnovasyon faaliyetleri için ortak bir kuruluşun oluşturulması suretiyle dışa bağımlılığı azaltacak projelerin oluşturulmasını,
- j. ODBİF – KABİF bölgelerindeki İslam ülkeleri arasında mevcut turizm potansiyelinin geliştirilmesi, sağlık turizmi ve diğer turizm faaliyetlerinin geliştirilmesine yönelik model ve programların geliştirilmesini,
- k. Afrika'nın birçok bölgesine açlık sınırında yaşayan insanların ihtiyaçlarının giderilmesi, ekonomik gelişmelerin sağlanması ve yönetim mekanizmalarında kapasite oluşumunda destek verilmesini,
- l. ODBİF – KABİF bölgelerindeki İslam ülkelerinin maden, enerji, tarım, ulaşım ve telekomünikasyon ile gıda sektörlerinde İslam ülkeleri arasında kooperatiflerin el birliği sistemlerinin kurulması ve İslami bankacılık ile faaliyet gösteren finans kuruluşlarının bilgilendirilmesi ve desteklenmesini,
- m. İslami kurallara göre faaliyet gösteren ortak bir finans kurumunun ve SWIFT (paranın elektronik ortamda hesaplar arasında transferi ve kayıt altında bulundurulması işlemi) sisteminin kurulmasını,
- n. Sanayileşmiş ülkelere karşı ortak strateji takip ederek üye ülkeler arasında dış ticaret hacmini arttırmaya yönelik tedbirlerin alınmasını,
- o. Federal ya da Konfederal Birliğe bağlı İslam ülkeleri arasında ticaret merkezlerinin kurulmasını, ikili veya çok taraflı tercihli ticaret anlaşmalarının yapılmasını ve geliştirilmesini,
- p. Federal ya da Konfederal Birliğe bağlı İslam Ülkeleri arasında "Barter Ticareti, Katılım Bankacılığı, El Birliği Sistemi ve Vakıfların" yaygınlaştırılması ve geliştirilmesini,
- q. Ekonomik ve Ticari işbirliğinin arttırılması ve ticaretin serbestleştirilmesi, serbest piyasa kurumları arasında mali işbirliği, sektörler arası işbirliğinin ve doğrudan yatırımların giderek arttırılması ve yoksulluğun azaltılmasına yönelik çabaların arttırılmasını,

- r. Yatırım ortamının iyileştirilmesi ve uluslararası piyasalardaki rekabet gücünün artırılmasını,
- s. İslam ülkeleri arasındaki potansiyel işbirliği alanlarının genişliğine ve sosyo-kültürel yapının müsait olmasına rağmen bu potansiyelin iyi kullanılmaması ve İslam ülkeleri arasında ikili ve kurumlar arası işbirliğinin yetersiz kalmasının temelinde yer alan bir takım siyasi engellerin, ekonomik sistem farklılıklarını, ülke içi ve ülkeler arası istikrarsızlıkların ve ekonomik problemlerin ortadan kaldırılmasını
- t. Bölgeler arasındaki iktisadi bütünleşmeyi geliştirebilecek unsurlar arasında dil, din, tarih bileşkesinde oluşan kültürel yakınlığın geliştirilmesi, güçlü bir siyasi iradenin oluşturulmasını,

Gerekli ve zaruri görülmektedir.

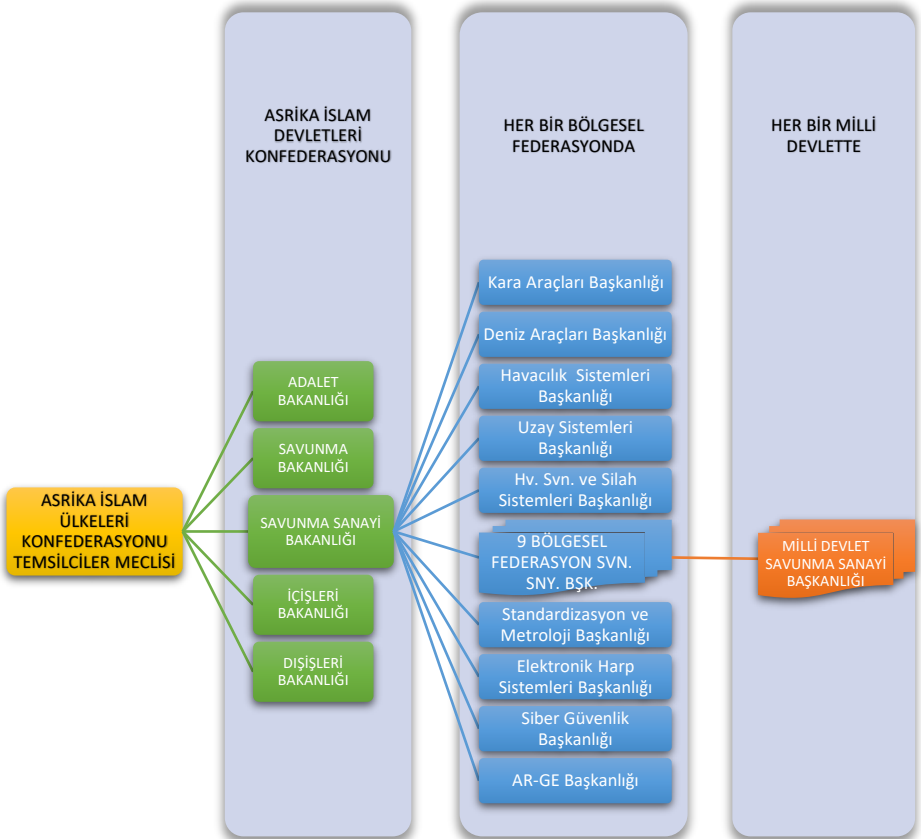
8.5. Model ASRİKA KONFEDERASYONU – Ortak Savunma Sanayi Üretimi Tasavvuru

Enfal Suresi 60. Ayeti Kerimede;

“Allah’ın ve sizin düşmanlarınızı ve onların gerisinde olup sizin bilmediğiniz, ama Allah’ın bildiklerini korkutup caydırmak üzere, onlara karşı elinizden geldiği kadar güç ve savaş atları hazırlayın. Allah yolunda harcadığınız her şeyin karşılığı, zerrece haksızlığa uğratılmadan size tastamam ödenecektir” buyrulurken, harp sanayi ve teknolojisinin geliştirilmesi teşvik edilmekte, savunma unsurlarının birbiriyle koordineli hareket etmeleri vurgulanmaktadır.

ASRİKA İslam Devletleri Konfederasyonu Kabinesinde, Savunma Sanayi Ürünlerinin ihtiyaçlarının tespiti, üretimi, depolanması, dağıtımı, bakım onarımı yenileştirilmesi, modernizasyonu ve envanterden çıkarılması faaliyetlerini yürütmek üzere SAVUNMA SANAYİ BAKANLIĞI’nın beş bakanlıktan birisi olması uygun bulunmaktadır. ASRİKA İslâm Devletleri Konfederasyonu bünyesindeki SAVUNMA SANAYİ BAKANLIĞI’na bağlı olarak, Dokuz Bölgesel İslâm Ülkeleri

Federasyonlarında “SAVUNMA SANAYİ BAŞKANLIKLARI”, bu başkanlıklara bağlı olarak da her “Bölgesel İslâm Devletleri Federasyonuna” bağlı Milli Devletlerin bünyesinde de “SAVUNMA SANAYİ BAŞKANLIKLARI” kurulmalıdır. ASRİKA İslâm Devletleri Konfederasyonu SAVUNMA SANAYİ BAKANLIĞI’nca; Kara, Deniz, Hava, Hava Savunma, Uzay, Siber ve Elektronik Savunma Sanayi ürünlerinin üretimi ile ilgili ANA YÜKLENİCİLER “Bölgesel İslâm Devletleri Federasyonları”na tahsis edilmeli; ALT YÜKLENİCİLER de “Bölgesel İslâm Devletleri Federasyonları” tarafından kendilerine bağlı Milli Devletlere (tahsis edilen Savunma Sanayi Ürünleri ile ilgili) taksim edilmelidir.



Şekil 4 Model ASRİKA Konfederasyonu Savunma Sanayi Bakanlığı Teşkilat Şeması

Bölgesel Federasyonlar ve Milli Devletlerin Savunma Sanayi Başkanlıkları, bünyelerindeki savunma sanayi üretim tesislerinin ve ağır sanayi üretim sistemlerinin envanterleri çıkarılmalıdır. Savunma Sanayi Üretimi Ana ve Alt Yüklenicilerin Bölgelerinde, üretimini yaptığı Savunma Sanayi Üretimi ile ilgili AR-GE, STANDARDİZASYON, SERTİFİKASYON, AKREDİTASYON, KODİFİKASYON ve BAKIM ONARIM merkezleri teşkil edilmelidir. ASRİKA Ortak Savunma Sanayi Üretim Destekleme Fonu, Ortak Uzay Teknoloji Merkezi ile bilimsel araştırma kapsamında Parçacık Hızlandırma Merkezi kurulmalı ve savunma sanayi üretiminde gerekli enerji ve ham madde kullanımında gümrük birliği bazında indirim kotaları uygulanmalıdır. Savunma Sanayi Ana ve Alt yüklenici görevi verilen Bölgesel İslâm Federasyonlarına ve Milli Devletlere tahsis edilen Savunma Sanayi ürünleri ile ilgili Meslek Liseleri, Meslek Yüksek Okulları ve Üniversitelerde Ana Bilim Dalları ihdas edilmelidir. Savunma Sanayi Ürün envanteri, İhtiyaçların tespiti, Depolama ve Dağıtımı ile Yenileştirme, Modernizasyon, HEK-MAL'e (Hurda – Enkaz – Köhne Malzemeye) ayırma, Geri Kazanım ve Dönüşüm Faaliyetleri Savunma Sanayi Bakanlığınca Merkezden yönetilmelidir.

8.6. Model ASRİKA KONFEDERASYONU – Ortak Savunma Tasavvuru

ASSAM tasavvuruna göre **SAVUNMA** faaliyetleri; Konfederasyon tarafından merkezden yürütülecek **beş faaliyet alanından birini** oluşturmaktadır.

SAVUNMA BAKANLIĞININ;

Konfederasyon Merkezinde bulunan Genel Kurmay Başkanı, Kara, Deniz, Hava, Hava Savunma ve Füze, Siber ve Elektronik Güvenlik Komutanlıkları ile Dokuz Bölgesel Federasyonun her birinin merkezinde konuşlanmış, Ordu Seviyesinde **“Müşterek Harekât Komutanlıkları”**ndan oluşması tasavvur edilmektedir.

Taslak İslâm Ülkeleri Konfederasyon Model Anayasasının 117. Maddesinde yer aldığı şekli ile; Konfederal Cumhuriyet Başkanı Başkanlığında, Konfederal Cumhuriyet Başkan yardımcıları, Bölgesel Federal Cumhuriyet Başkanları, Adalet, Millî Savunma, İçişleri, Dışişleri Bakanları, Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz, Hava ve Müşterek Kuvvet Komutanlarının katıldığı, “**Konfederal Cumhuriyet Güvenlik Konseyinin**” oluşturulması tasavvur edilmektedir.



Şekil 5 Model ASRİKA Konfederasyon Savunma Bakanlığı Teşkilat Şeması

MÜŞTEREK HAREKÂT KOMUTANLIKLARININ Harekât Kontrolüne verilmiş ve Milli Devletlerin Merkezlerinde konuşlandırılmış;

a. MUHARİP VE MUHAREBE DESTEK UNSURU OLARAK;

- 1) Kara Kuvvetlerinde **36 Kolordu** Komutanlığı,
- 2) Deniz Kuvvetlerinde: **Üç Donanma, Üç Filo ve Üç Boğaz Komutanlığı**,
- 3) Hava Kuvvetlerinde; **Dokuz adet Stratejik, Dokuz adet Taktik Hava Kuvvet Komutanlıkları ile Dokuz adet Füze Komutanlığı**,
- 4) Hava Savunma Komutanlığında; **Dokuz adet Radar Üs Komutanlığı ile Dokuz adet Hava ve Füze Savunma Komutanlığı**,

- 5) Siber ve Elektronik Güvenlik Komutanlığında; **Dokuz adet Siber Güvenlik ve Dokuz adet Elektronik Harp Komutanlığı**, kurulması tasavvur edilmektedir.

b. MUHAREBE HİZMET DESTEK UNSURU OLARAK DA;

- 1) Kara, Deniz, Hava, Hava ve Füze Savunma ve Siber ve Elektronik Kuvvet Komutanlıklarının her biri için **Dokuzar adet Lojistik Destek Komutanlığı**,
- 2) Deniz Kuvvetleri dışındakiler Kuvvet Komutanlıklarının her biri için **Dokuzar adet Eğitim Komutanlığı**, Deniz Kuvvetleri için de **Dörder adet Eğitim Komutanlığı**,
- 3) Deniz Kuvvetleri Komutanlığında **Dokuz adet Üs ve Liman Komutanlığı**, Hava Kuvvetleri komutanlığında **Dokuz Adet Üs ve Meydan komutanlığı**, kurulması tasavvur edilmektedir.

c. FEDERAL BÖLGELERDEKİ MÜŞTEREK HAREKÂT KOMUTANLIĞINA BAĞLI KUVVET, KURUM VE BİRLİKLER

Her Bölgesel Federasyon Coğrafyasındaki Muharip, Muharebe Destek, Muharebe Hizmet Destek Komutanlıkları ve bağlıları, Bölgesel İslâm Federasyonları Müşterek Harekât Komutanlıklarının harekât kontrolüne tahsis edilmelidir.

8.7. Model ASRIKA KONFEDERASYONU – İç Güvenlik Tasavvuru

Asayiş ve İç Güvenliği sağlamakla görevli **İçişleri Bakanlığı, ASSAM** tasavvuruna göre merkezden yürütülecek **beş faaliyet alanından birini** oluşturmaktadır. İçişleri Bakanı, Konfederasyon merkezinden milli devletlerin köy ve mahallelerine kadar bütün Konfederasyon coğrafyasında asayiş ve güvenliğin sağlanmasından kara sınırları ile açık ve iç deniz kıyılarının emniyete alınmasından Konfederasyon Başkanı'na karşı sorumludur. Konfederasyon emniyet ve asayiş kuvvetlerinin eğitim, donatım, atama, görevden alma, özlük haklarının sağlanması, sevk ve idaresinden; bölgesel federasyonların ve milli devletler bünyesindeki mülki idari amirlerinin görevlendirme ve yönetiminden, Konfederasyon Başkanı'na karşı, İçişleri Bakanı yetkili ve sorumludur. **İçişleri Bakanı, “Konfederal Cumhuriyet Güvenlik Konseyi” ve “Devlet Başkanları Genel Kurulu”**nun tabii üyesidir. **İçişleri Bakanlığı'nın;** Konfederasyon merkezinde bulunan **“Konfederal Cumhuriyet Müşterek Asayiş ve Güvenlik Genel Müdürlüğü”**ne bağlı Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Sınır ve Sahil Güvenlik Genel Komutanlığı ile Dokuz Bölgesel Federal Cumhuriyet'in her birinin merkezinde konuşlanmış, **“Müşterek Asayiş ve Güvenlik Genel Komutanlıkları”**ndan ve milli devletlerin merkezlerindeki **“Müşterek Asayiş ve Güvenlik Başkanlıkları”**ndan oluşması tasavvur edilmektedir.

Şekil 7 Model ASRİKA Konfederal Cumhuriyet İçişleri Bakanlığının Teşkilatı

MODEL KONFEDERAL CUMHURİYET İÇİŞLERİ BAKANLIĞININ TEŞKİLATI	
HİZMET VE PLANLAMA KARARGÂH VE KURUMLARI	ASAYİŞ VE GÜVENLİK KUVVET VE KURUMLARI
1. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü,	1. Konfederal Cumhuriyet Müşterek Asayiş ve Güvenlik Genel Müdürlüğü;
2. Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü,	A. Emniyet Genel Müdürlüğü,
3. Hukuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü,	B. Jandarma Genel Komutanlığı,
4. Kara Yolları Genel Müdürlüğü,	C. Sınır ve Sahil Güvenlik Genel Komutanlığı,
5. İller İdaresi Genel Müdürlüğü,	D. Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü,
6. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı,	1) Polis Akademisi ve Eğitim Merkezi
7. Basın, Sivil Toplum ve Halkla İlişkiler Genel Müdürlüğü,	2) Jandarma Akademisi ve Eğitim Merkezi
8. Bilgi Teknolojileri Genel Müdürlüğü,	3) Sınır ve Sahil Güvenlik Akademisi ve Eğitim Merkezi
9. Araştırma ve Strateji Geliştirme Genel Müdürlüğü,	2. 9 Bölgesel Federal Cumhuriyet Müşterek Asayiş ve Güvenlik Genel Komutanlığı;
10. Denetleme ve değerlendirme Genel Müdürlüğü,	A. 9 Bölgesel Federal Cumhuriyet Emniyet Genel Müdürlüğü,
11. Personel Genel Müdürlüğü,	B. 9 Bölgesel Cumhuriyet Sınır ve Sahil Güvenlik Genel Komutanlığı,
12. İstihbarat, Değerlendirme, Analiz ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü,	C. 9 Bölgesel Cumhuriyet Jandarma Genel Komutanlığı,
13. Kaçakçılık, İstihbarat, Harekât ve Bilgi Toplama Genel Müdürlüğü,	D. 9 Bölgesel Federal Cumhuriyet Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü,
14. Güvenlik ve Acil Durum Genel Müdürlüğü,	1) 9 Polis Akademisi ve Eğitim Merkezi
15. Donatım ve Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğü,	2) 9 Jandarma Akademisi ve Eğitim Merkezi
16. Bakanlık Özel Kalem Müdürlüğü,	3) 9 Sınır ve Sahil Güvenlik Akademisi ve Eğitim Merkezi
17. Genel Sekreter	3. 57 Milli Devlet Müşterek Asayiş ve Güvenlik Başkanlıkları;
	A. 57 Milli Devletin Emniyet Genel Müdürlüğü,
	B. 57 Milli Devletin Sınır ve Sahil Güvenlik Genel Komutanlığı,
	C. 57 Milli Devletin Jandarma Genel Komutanlığı,
	D. 57 Milli Devletin Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü,
	1) 57 Milli Devletin Polis Akademisi ve Eğitim Merkezi
	2) 57 Milli Devletin Jandarma Akademisi ve Eğitim Merkezi
	3) 57 Milli Devletin Sınır ve Sahil Güvenlik Akademisi ve Eğitim Merkezi
	E. 57 Milli Devletin İl Mülki İdare Amirlikleri (Valilikler)
	1) 57 Milli Devletin İlçe Mülki İdare Amirlikleri (Kaymakamlıklar)

şeklinde olabileceği tasavvur edilmektedir.

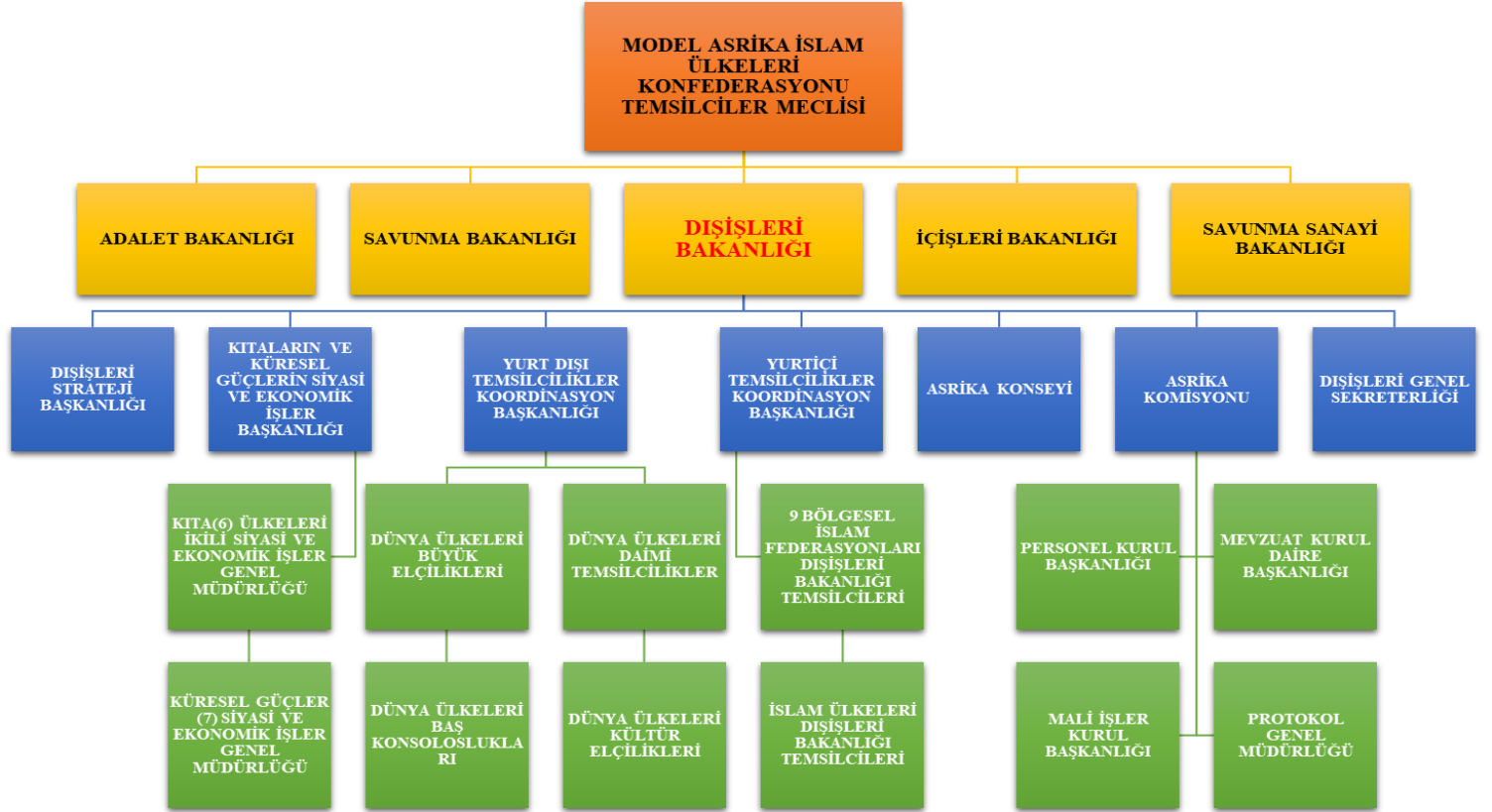
8.8. Model ASRİKA KONFEDERASYONU – Dışışleri Tasavvuru

1) Model ASRİKA Konfederasyonu Dışışleri Bakanlığının Teşkilatı:

Model Konfederasyon Dışışleri Bakanlığı;

- Merkez Teşkilatı Başkanlığı
- Yurtdışı Temsilcilikler Başkanlığı
- Yurtiçi Temsilcilikler Başkanlığı
- İdari İşler Başkanlığı
- Strateji Başkanlığı
- Yüksek İslam Şûrası

Birimlerinden oluşmalıdır.



Şekil 8 Model ASRİKA Konfederasyonu Dışişleri Bakanlığı Teşkilat Şeması

- a)** Model Konfederasyon Dışışleri Bakanlığı, kıtalardaki devletler ve küresel güce sahip devletlerdeki diplomatik misyonlarının faaliyetlerini merkezden takip ve koordine edebilmesi için, her kıta ve küresel güç için MERKEZ TEŞKİLÂTINDA yetkili birimler oluşturmalıdır.

I. Bakanlık Merkez Teşkilatının COĞRAFİ KITALAR ile ilgili Birimleri;

- i.** ASYA Ülkeleri çoklu siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel işler Genel Müdürlüğü
- ii.** AFRİKA Ülkeleri çoklu siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel işler Genel Müdürlüğü
- iii.** AVRUPA Ülkeleri çoklu siyasi ve ekonomik işler Genel Müdürlüğü
- iv.** KUZEY AMERİKA Ülkeleri çoklu siyasi ve ekonomik işler Genel Müdürlüğü
- v.** GÜNEY AMERİKA Ülkeleri çoklu siyasi ve ekonomik işler Genel Müdürlüğü
- vi.** AVUSTRALYA Ülkeleri çoklu siyasi ve ekonomik işler Genel Müdürlüğü

II. Bakanlık Merkez Teşkilatının Küresel Güçler ile ilgili Birimleri;

- i.** ABD ikili siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel ilişkiler Genel Müdürlüğü
- ii.** Almanya ikili siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel ilişkiler Genel Müdürlüğü
- iii.** Çin ikili siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel ilişkiler Genel Müdürlüğü
- iv.** Fransa ikili siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel ilişkiler Genel Müdürlüğü
- v.** İngiltere ikili siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel ilişkiler Genel Müdürlüğü

vi. Rusya ikili siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel ilişkiler Genel Müdürlüğü

vii. Hindistan ikili siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel ilişkiler Genel Müdürlüğü,

Şeklinde organize edilmesi uygun bulunmaktadır.

b) Model Konfederasyon Dışişleri Bakanlığı YURT DIŞI Temsilcilikleri;

Mütekabiliyet esasına göre Model Konfederasyona üye ülkelerin dışındaki Dünya Ülkeleri nezdinde, Model ASRİKA Konfederasyonu Büyük Elçilikler, Baş Konsolosluklar, Daimî Temsilcilikler ve Kültür Merkezleri ile temsil edilmelidir.

c) Model Konfederasyon Dışişleri Bakanlığı YURTİÇİ Temsilcilikleri;

Yabancı ülkelerin Model Konfederasyon bünyesine Bölgesel Federasyonlar ve Milli Devletler nezdinde görevlendirecekleri temsilcileri ile iletişim ve koordinasyonun yapılmasını sağlayacak şekilde, Dış İşleri Bakanlığı Bölgesel Federasyon Merkezlerinde ve öncelik Model Konfederasyon dış sınırlarındaki Milli Devletlerin merkezlerinde Bakanlık Temsilcilikleri ihdas etmelidir.

Model Konfederasyon Dışişleri Bakanlığı Yabancı Devletlerin diplomatik misyonları da dikkate alınarak asgari aşağıdaki merkezlerde uygun temsilcilik birimleri oluşturmalıdır.

I. Orta Doğu Bölgesel İslam Devletleri Federasyonu Dışişleri Bakanlığı Temsilcisi

II. Orta Asya Bölgesel İslam Devletleri Federasyonu Dışişleri Bakanlığı Temsilcisi

III. Yakın Doğu Bölgesel İslam Devletleri Federasyonu Dışişleri Bakanlığı Temsilcisi

IV. Güney Doğu Asya Bölgesel İslam Devletleri Federasyonu Dışişleri Bakanlığı Temsilcisi

V. Kuzey Afrika Bölgesel İslam Devletleri Federasyonu
Dışışleri Bakanlığı Temsilcisi

VI. Doğu Afrika Bölgesel İslam Devletleri Federasyonu Dışışleri
Bakanlığı Temsilcisi

VII. Kuzey Batı Afrika Bölgesel İslam Devletleri Federasyonu
Dışışleri Bakanlığı Temsilcisi

VIII. Güney Batı Afrika Bölgesel İslam Devletleri Federasyonu
Dışışleri Bakanlığı Temsilcisi

IX. Avrupa Bölgesel İslam Devletleri Federasyonu Dışışleri
Bakanlığı Temsilcisi

X. 57 Milli İslam Devletleri için de Dışışleri Bakanlığının
Temsilcilikleri olmalıdır.

2) İslam Ülkeleri, Birinci Dünya Savaşı sonrası maruz kaldığı asimetrik ve vekâlet savaşları neticesinde dini itikat ve yaşayışlarında tahrifata maruz kalmışlardır. Bu olumsuzluğun giderilebilmesi adına Model ASRİKA Konfederasyonu Dışışleri Bakanlığı bünyesinde İslam anlayışının anlatılması ve yerleştirilmesi için yüksek İlim Şurası kurulmalı, bu şura Model ASRİKA İlmi Etütler Meclisi bünyesinde olmalı ve Federasyonlardan gönderilecek eşit sayıdaki temsilcilerden teşkil edilmelidir. Meclisin teşkilat ve yapısı Model ASRİKA Temsilciler Meclisince belirlenmelidir.

3) Temel Hak ve Özgürlüklerle ilgili esas ve prensipler;

Allah katında bütün insanlar eşittir ve hangi coğrafyada doğarsa doğsun temel insani hakları bakımından eşittirler. Bu yüzden İslam Dini ortaya çıktığı günden bu yana her türlü ayrımcılıkla mücadele etmiştir. Temel hak ve özgürlükler noktasında insanlar dil, din, ırk ve cinsiyet farkı gözetilmeksizin eşitlik ile muameleyi hak etmekle beraber bu hak ve özgürlüklerin, bütün Model ASRİKA Konfederasyonu Coğrafyasında adalet ile uygulanması temel prensip olarak kabul edilmelidir.

- 4) Hz. Peygamber (a.s.) Veda Haccında tüm insanlığa hitaben ortaya koyduğu prensipler ile temel hak ve özgürlükler konusunda oldukça önemli mesajlar vermiştir;
- *“Hepiniz Âdem’in çocuklarıdır. Arab’ın Arap olmayana üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak TAKVA ile dir.*
 - *Canlarınız, mallarınız, namuslarınız mukaddestir ve her türlü tecavüzden korunmuştur. Kimin yanında bir emaneti varsa mutlaka onu sahibine versin.*
 - *Kadınların haklarını gözetmenizi ve bu hususta Allah’tan korkmanızı tavsiye ederim. Sizin kadınlar üzerinde hakkınız, onların da sizin üzerinizde hakları vardır.*
 - *Faizin her çeşidi kaldırılmıştır, ayağımın altındadır. Fakat borcun aslını vermek gerekir. Ne zulmediniz ne de zulme uğrayınız.*
 - *Cahiliye devrinde güdülen kan davaları tamamen kaldırılmıştır.*
 - *Din kardeşinize ait olan herhangi bir hakka tecavüz başkasına helal değildir.*
 - *Nefsinize zulmetmeyiniz. Nefsinizin de üzerinizde hakkı vardır.”*
- Sadece Model ASRİKA Konfederasyon Devletler Birliği için değil tüm dünya mazlumlarının haklarının korunması için Mekke döneminde kurulmuş olan Hulful Fudul (Erdemliler Yemini) misali bir oluşum kurulmalıdır.
- 5) Model ASRİKA Konfederasyon Devletler Birliği komşu ülkeler ve uluslarla İslami hükümlerin gerektirdiği bir yaklaşımla ilişkiler kurmalı, yakın ve uzak komşu devletler ile barış ve huzuru temin edici diplomatik ilişkileri tesis etmeli, bu ilişkilerinde din, dil, ırk, cinsiyet ve nesep ayrımı gözetmeksizin irtibatlar tesis etmelidir.
- 6) Küresel Devletler ve Dünya Devleri ile İlişkiler;
- Dünya üzerinde son teknolojik gelişmeler ve iletişim ağının artması ve dünyamızın küçük global bir köy konumuna gelmesi küreselleşme sürecini ön plana çıkarmış ve dünya üzerinde

devletler ve uluslar arasındaki ilişki ağını iç içe geçen bir ilişkiler ağına dönüştürmüştür. Böylesi bir durumda küresel etkiye sahip devletler güçleri ile ön plana çıkmış ve gelişmekte olan ülkelere etki etmeye başlamışlardır. Bu maksatla Model ASRİKA Konfederasyonu Devletler Birliği Dışişleri Bakanlığı bünyesinde yer alan “Model ASRİKA Uluslararası İlişkiler Koordinasyon Başkanlığı” küresel güçlerle olan diplomatik süreci koordine etmekten sorumludur.

- 7) Model ASRİKA Konfederasyonu Coğrafyasındaki yabancı Devletlere ait Kara, Deniz ve Hava Üslerinin, tesis ve kullanılma anlaşmalarına son verilmelidir.
- 8) Ülkelerin askeri güçlerinin; barış zamanında kendi sınırları içinde konuşlandırılması, kara, deniz ve hava sahalarının savunulmasında kullanılması hususunun uluslararası anlaşmalarla uygulanabilir hale getirilmesi sağlanmalıdır.
- 9) İç Denizlerden İstifade;
Model ASRİKA Konfederasyonu sınırları içerisinde kalan deniz alanları ile bu denizleri açık denizlere bağlayan boğaz ve kanalların kullanım hak ve menfaat temini konusunda izlenecek yol haritası Dışişleri Bakanlığı altında oluşturulacak “Model ASRİKA Konseyi” tarafından hazırlanacak olan “Model ASRİKA Deniz Hukuku Anlaşmasına” göre hakkaniyet ölçüsünde istifadeye sunulmalıdır.
- 10) Okyanuslardan İstifade;
Model ASRİKA Konfederasyonunun sınırı olan Okyanusların Deniz yetki Alanları (*Karasuları, Kıta Sahaneliği ve Münhasır Ekonomik Bölge*) kıyıdaş ve karşı kıyı ülkeleri emsal alınarak kullanım hak ve menfaatleri yine “Model ASRİKA Konseyi” tarafından hazırlanacak “Model ASRİKA Deniz Hukuku Anlaşmasına” göre belirlenir.

- 11) Model ASRİKA Konfederasyonu Hava sahasının yüksekliği ve FIR hattı ile üzerinden geçen yabancı uyduların kontrolü hususunda Model ASRİKA Konseyi tarafından hazırlanacak **“Model ASRİKA Hava ve Uzay Hukuku”** hükümlerine göre yapılması sağlanmalıdır.
- 12) Model ASRİKA Konfederasyonu Dışışleri Bakanlığı bünyesinde kurulacak alt kurullar marifeti ile uluslararası ilişkilerde tarihsel ve kültürel ortaklıklarımıza ait dinamikleri harekete geçirerek bölgesel ve küresel ölçekte ekonomik ve ticari ilişkileri güçlendirilmelidir.
- 13) Batı uyumlu-savunmacı stratejik kültürün yerine İslam’ın ve İslami değerlerin gerektirdiği bölgesel ve küresel yaklaşımlar tercih edilmelidir. Bu bağlamda “muasır medeniyetler seviyesi” olarak AB-ABD dış politikasına ve 19. yüzyıl insanlığı yok sayan modernleşme anlayışına dayanan “batı yanlısı” dış politika terk edilmeli, güvenlik endişesi ve rejimi koruma kaygıları ile sırt dönülen Ortadoğu başta olmak üzere Kafkasya, Orta Asya ve Afrika bölgelerine dönük çok boyutlu/çok kulvarlı yeni bir dış politika anlayışı benimsenmelidir.
- 14) Komşularından ve medeniyet coğrafyasında yer alan İslam Ülkelerini bir tehdit olarak görmeyen bir dış politika geliştirilmeli ve sadece Dünya Müslümanlarına değil tüm insanlığa barış ve adaleti tesis edici bir dış politika benimsenmelidir.
- 15) Küreselleşme süreci ile ortaya çıkan teknolojik gelişmeler uluslar ve devletlerarası etkileşimi hızlandırdığından küresel ekonomik krizler ve bölgesel çatışmalar uluslararası siyasetin gündemini oluşturmaktadır. Bu nedenle İslam Ülkeleri siyasal ve diplomatik alanda iş birliklerini geliştirmeli ve ötekileştirmeden kucaklayıcı bir ilişki kurmalıdırlar.
- 16) Bölgesel ve küresel güç olma yolunda aktif bir dış politika benimseyen Türkiye’nin ortaya koyduğu “pro-aktif” dış politika

anlayışı Model ASRİKA Konfederasyonu tarafından benimsenmeli; komşu ülkeler başta olmak üzere medeniyet coğrafyasında, bölgesel ve küresel alanda ekonomik ve kültürel ilişkiler geliştirilerek, tarihsel süreçten gelen birliktelik gereği kendi kültürel ve ahlaki anlayışımıza uygun siyasi ilişkiler geliştirmelidir.

- 17) Ortadoğu'nun muhtemel çatışma ve sorun alanı olarak görülmesi anlayışı terk edilmeli bölgemizdeki sorunlar “tarihsel ve kültürel bağların” varlığı doğrultusunda değerlendirilmeli ve inisiyatif alınmaya başlanmalıdır. Bu anlayış ile başta Filistin sorunu olmak üzere İsrail-Lübnan, İsrail-Suriye, Irak, Afganistan, Doğu Türkistan, Keşmir, Myanmar ve Afrika'nın tüm sorunlu bölgeleri gibi diğer sorunlu bölgelerin taraflarını bir araya getirici ve uzlaştırıcı bir diplomasi geliştirilmelidir.

8.9. Model ASRİKA KONFEDERASYONU – Adalet Tasavvuru

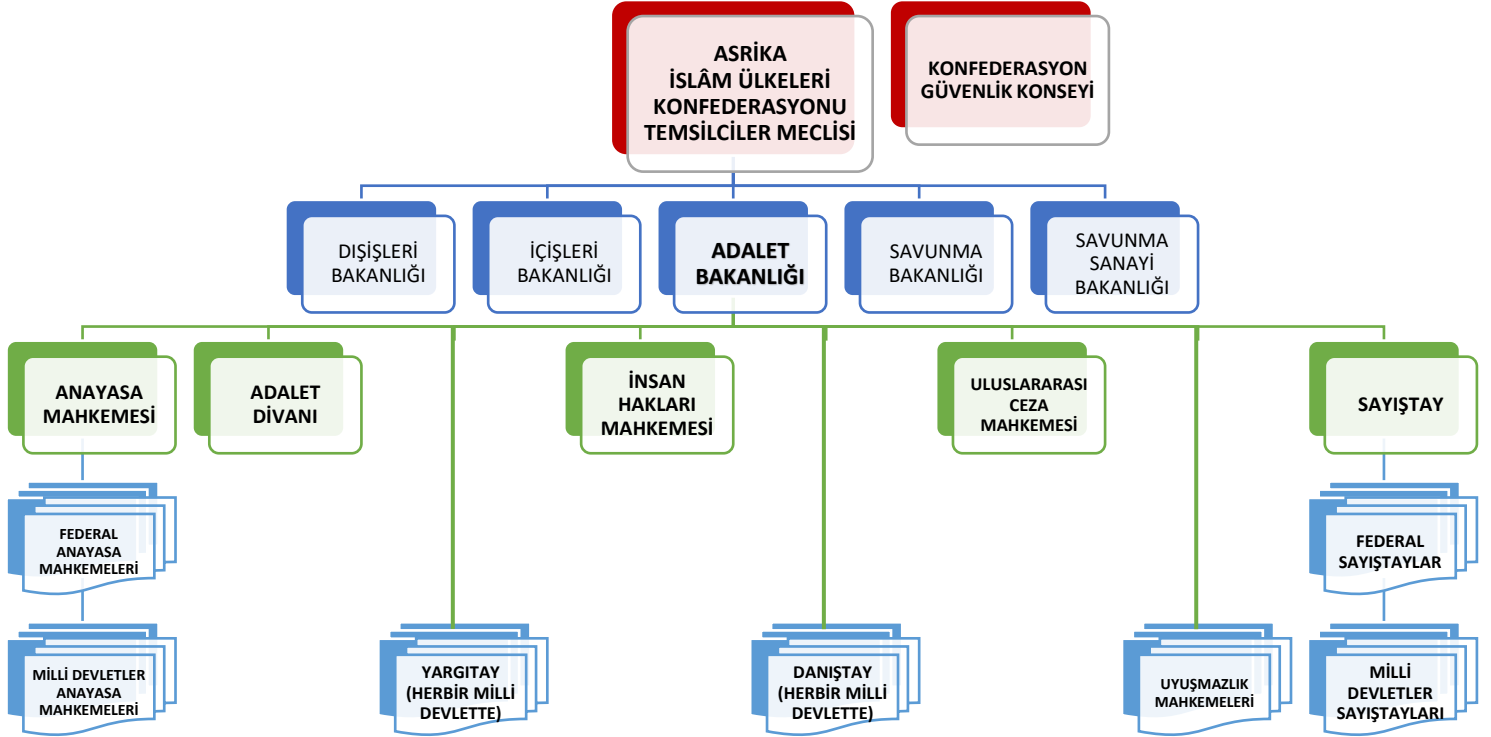
Öncelikle şunu en temel ilke olarak benimsediğimizi belirtmeliyiz ki, İslam'ın hakikati bütün siyasetlerin üstünde bir değerdir. Bütün siyasetler ancak İslam'a hizmetkâr olabilir. Bu sebeple, hiçbir siyasetin haddi değil ki, İslamiyet'i kendine âlet etsin. İslam Birliği düşüncesi de ancak bu üst değer bağlamında geliştirilmelidir.

İslam Birliğinin normlar hiyerarşisinin ana kaynağı ve membaı Kur'an-ı Hakîm, Sünneti Seniyye, İcmai Ümmet, Kıyası Fukahadır. İslam'ın bu ana referanslarının temel değeri insandır. İslam, insanı, insanın hayatını, dinini, aklını, mal ve neslini koruma altına almayı garanti eder.

“Hak” değeri İslam Birliği adalet sisteminin temel konularından biridir. Hz. Peygamber Veda Hutbesinde insan haklarına özel vurgu yapmıştır. Dolayısıyla, İslam Birliği adalet sistemi, insan haklarının korunmasını garanti eden kurumlar ve normlardan oluşacaktır.

İslam Birliği adalet sisteminin gerek kurumsal yapılandırılması ve gerekse normlarının belirlenmesi, insan değeri ve bu değerin korunmasına dair temel hak ve hürriyetler hedefinden geriye doğru gerçekleştirilecektir.

Bu ana ilkeler çerçevesinde Model ASRİKA Konfederasyonu İslam Birliği Adalet Sistemi aşağıda yer aldığı şekilde teşkil edilmesi uygun görölmektedir.



Şekil 9 Model ASRİKA Konfederasyonu Adalet Bakanlığı Teşkilat Şeması

8.9.1. Adalet Sisteminin Ana Organları

Anayasa Mahkemesi Kuruluşu

Konfederal Cumhuriyet tarafından Konfederal Cumhuriyet, Bölgesel Federal Cumhuriyetler ve Milli Devletler bünyelerinin her birinde Anayasa mahkemesi kurulur. Anayasa Mahkemeleri on beşer üyeden kurulur. Konfederal ve Bölgesel Federal Cumhuriyetler ile Milli Devlet Meclisleri toplam üç üyeden; iki üyeyi her seviyedeki Sayıştay Genel Kurulunun kendi başkan ve üyeleri arasından, her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden, bir üyeyi ise her seviyedeki baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday içinden yapacağı gizli oylamayla seçer. Meclislerde yapılacak bu seçimlerde, her boş üyelik için ilk oylamada üye tam sayısının üçte iki ve ikinci oylamada üye tam sayısının salt çoğunluğu aranır. İkinci oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için üçüncü oylama yapılır; üçüncü oylamada en fazla oy alan aday üye seçilmiş olur. Konfederal ve Bölgesel Federal Cumhuriyetler ile Milli Devlet Başkanları toplam on iki üyeden; üç üyeyi Yargıtay, iki üyeyi Danıştay genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleri arasından her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden; en az ikisi hukukçu olmak üzere üç üyeyi Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında görev yapan öğretim üyeleri arasından göstereceği üçer aday içinden; dört üyeyi üst kademe yöneticileri, serbest avukatlar, birinci sınıf hâkim ve savcılar ile en az beş yıl raportörlük yapmış Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından seçer. Her seviyedeki Yargıtay, Danıştay ve Sayıştay genel kurulları ile Yükseköğretim Kurullarından; Anayasa Mahkemeleri üyeliklerine aday göstermek için yapılacak seçimlerde, her Anayasa Mahkemesindeki her boş üyelik için, en fazla oy alan üç kişi aday gösterilmiş sayılır. Baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday için yapılacak seçimde en fazla oy alan üç kişi aday gösterilmiş sayılır. Anayasa Mahkemelerine üye seçilebilmek için, kırk beş yaşın doldurulmuş olması kaydıyla; yükseköğretim kurumları öğretim

üyelerinin profesör veya doçent unvanını kazanmış, avukatların en az yirmi yıl fiilen avukatlık yapmış, üst kademe yöneticilerinin yükseköğrenim görmüş ve en az yirmi yıl kamu hizmetinde fiilen çalışmış, birinci sınıf hâkim ve savcıların adaylık dâhil en az yirmi yıl çalışmış olması şarttır. Anayasa Mahkemeleri üyeleri arasından gizli oyla ve üye tam sayısının salt çoğunluğu ile dört yıl için birer Başkan ve ikişer başkanvekili seçilir. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler. Anayasa Mahkemeleri üyeleri aslî görevleri dışında resmî veya özel hiçbir görev alamazlar.

Üyelerin Görev Süresi ve Üyeliğin Sona Ermesi

Anayasa Mahkemeleri üyeleri on iki yıl için seçilirler. Bir kimse iki defa Anayasa Mahkemesi üyesi seçilemez. Anayasa Mahkemesi üyeleri altmış beş yaşını doldurunca emekliye ayrılırlar. Zorunlu emeklilik yaşından önce görev süresi dolan üyelerin başka bir görevde çalışmaları ve özlük işleri kanunla düzenlenir. Anayasa Mahkemesi üyeliği, bir üyenin hâkimlik mesleğinden çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı hüküm giymesi halinde kendiliğinden; görevini sağlık bakımından yerine getiremeyeceğinin kesin olarak anlaşılmaması halinde de Anayasa Mahkemesi üye tamsayısının salt çoğunluğunun kararı ile sona erer.

Görev ve Yetkileri

Her seviyedeki Anayasa Mahkemeleri; kanunların, Konfederal ve Bölgesel Federal Cumhuriyetler ile Milli Devlet Başkanlıkları kararnamelerinin ve Konfederal, Bölgesel Federal ve Milli Devlet Meclisleri İçtüzüğünün Anayasaya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunu denetler ve bireysel başvuruları karara bağlar. Anayasa değişikliklerini ise sadece şekil bakımından inceler ve denetler. Ancak, olağanüstü hallerde ve savaş hallerinde çıkarılan Konfederal, Bölgesel Federal ve Milli Devlet Başkanlıkları kararnamelerinin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesinde dava açılmaz. Kanunların şekil bakımından denetlenmesi, son oylamanın, öngörülen çoğunlukla yapılıp yapılmadığı; Anayasa

değişikliklerinde ise, teklif ve oylama çoğunluğuna ve ivedilikle görüşülemeyeceği şartına uyulup uyulmadığı hususları ile sınırlıdır. Şekil bakımından denetleme, Konfederal ve Bölgesel Federal Cumhurbaşkanları ile Milli Devlet Başkanları veya Konfederal, Bölgesel Federal ve Milli Devletlerin Meclislerinin üyelerinin beşte biri tarafından istenebilir. Kanunun yayımlandığı tarihten itibaren on gün geçtikten sonra, şekil bozukluğuna dayalı iptal davası açılmaz; def'i yoluyla da ileri sürülemez. Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla sırası ile Milli Devlet, Bölgesel Federal Cumhuriyet ve Konfederal Cumhuriyet Anayasa Mahkemelerine başvurabilir. Başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması ve Anayasa Mahkemesi başvurma sırasının gözetilmesi şarttır. Bireysel başvuruda, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz. Bireysel başvuruya ilişkin usul ve esaslar Konfederal Cumhuriyet kanunlarıyla düzenlenir.

Anayasa Mahkemeleri kuruldukları seviyelerdeki; Konfederal Cumhuriyet Başkanı, Bölgesel Federal Devlet Başkanları, Milli Devlet Başkanları; Konfederal, Bölgesel Federal Cumhuriyetler ve Milli Devlet Meclisleri Başkanlarını, Din İşleri Şûra Başkan ve Üyelerini Konfederal ve Bölgesel Federal Cumhuriyet Başkan yardımcıları ile Milli Devlet Başkan yardımcılarını, Bakanları, Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanlarını, Anayasa Mahkemeleri, Adalet Divanı ve İnsan hakları Mahkemeleri, Yargıtay, Danıştay Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcı vekilini, Hâkimler ve Savcılar Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar. Yüce Divanda, savcılık görevini Cumhuriyet Başsavcısı veya Cumhuriyet Başsavcı vekili yapar. Yüce Divan kararlarına karşı yeniden inceleme başvurusu yapılabilir. Genel Kurulun yeniden inceleme sonucunda verdiği kararlar kesindir. Konfederal Cumhuriyet Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan olarak Konfederal Cumhuriyetin en üst yargı

organıdır. Anayasa Mahkemeleri, Anayasalar ile verilen diğer görevleri de yerine getirir.

Çalışma ve Yargılama Usulü

Anayasa Mahkemeleri, iki bölüm ve Genel Kurul halinde çalışır. Bölümler, başkanvekili başkanlığında dört üyenin katılımıyla toplanır. Genel Kurul, Mahkeme Başkanının veya Başkanın belirleyeceği başkanvekilinin başkanlığında en az on üye ile toplanır. Bölümler ve Genel Kurul, kararlarını salt çoğunlukla alır. Bireysel başvuruların kabul edilebilirlik incelemesi için komisyonlar oluşturulabilir. Siyasi partilere ilişkin dava ve başvurulara, iptal ve itiraz davaları ile Yüce Divan sıfatıyla yürütülecek yargılamalara Genel Kurulca bakılır, bireysel başvurular ise bölümlerce karara bağlanır. Anayasa değişikliğinde iptale, siyasî partilerin kapatılmasına ya da Devlet yardımından yoksun bırakılmasına karar verilebilmesi için toplantıya katılan üyelerin üçte iki oy çokluğu şarttır. Şekil bozukluğuna dayalı iptal davaları Anayasa Mahkemelerince öncelikle incelenip karara bağlanır. Anayasa Mahkemelerinin kuruluşu, Genel Kurul ve bölümlerin yargılama usulleri, Başkan, başkanvekilleri ve üyelerin disiplin işleri Konfederal, Bölgesel Federal ve Milli Devletlerin kanunlarıyla; Mahkemenin çalışma esasları, bölüm ve komisyonların oluşumu ve işbölümü kendilerinin yapacağı İçtüzüklerle düzenlenir. Anayasa Mahkemeleri Yüce Divan sıfatıyla baktığı davalar dışında kalan işleri dosya üzerinde inceler. Ancak, bireysel başvurularda duruşma yapılmasına karar verilebilir. Mahkemeler ayrıca, gerekli gördüğü hallerde sözlü açıklamalarını dinlemek üzere ilgilileri ve konu üzerinde bilgisi olanları çağırabilir ve siyasî partilerin kapatılmasına ilişkin davalarda, ilgili Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısından sonra kapatılması istenen siyasî partinin genel başkanlığının veya tayin edeceği bir vekilin savunmasını dinler.

İptal Davası

Kanunların, Konfederal ve Bölgesel Federal Cumhuriyet ve Milli Devlet Başkanlık kararnamelerinin, Konfederal, Bölgesel Federal ve Milli Devlet

Meclisleri İ t z klerinin veya bunların belirli madde ve hükümlerinin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesinde doğrudan doğruya iptal davası açabilme hakkı, Konfederal ve Bölgesel Federal Cumhuriyet ve Milli Devlet Başkanlarına, Konfederal, Bölgesel Federal ve Milli Devlet Meclislerinde en fazla üyeye sahip iki siyasi parti grubuna ve  ye tamsayısının en az beşte biri tutarındaki üyelere aittir.

Dava Açma Süresi

Konfederal, Bölgesel Federal Cumhuriyetlerle Milli Devlet Anayasa Mahkemelerinde doğrudan doğruya iptal davası açma hakkı; iptali istenen Konfederal, Bölgesel Federal ve Milli Devlet Meclislerince çıkarılan kanunların, Konfederal, Bölgesel Federal ve Milli Devlet Başkanları kararnamelerinin veya İçtüzüklerin Resmî Gazetede yayımlanmasından başlayarak altmış gün sonra düşer.

Anayasaya Aykırılığın Diğer Mahkemelerde İleri Sürülmesi

Bir davaya bakmakta olan mahkeme, davada uygulanacak yetkili Meclisin bir kanunu veya yetkili Konfederal, Bölgesel Federal veya Milli Devlet Başkanlık kararnamesinin hükümlerini Anayasaya aykırı görürse veya taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık iddiasının ciddi olduğu kanısına varırsa, ilgili Anayasa Mahkemesinin bu konuda vereceği karara kadar davayı geri bırakır. Mahkeme, Anayasaya aykırılık iddiasını ciddi görmezse bu iddia, temyiz merciince esas hükümle birlikte karara bağlanır. Yetkili Anayasa Mahkemesi, işin kendisine gelişinden başlamak üzere beş ay içinde kararını verir ve açıklar. Bu süre içinde karar verilmezse mahkeme davayı yürürlükteki kanun hükümlerine göre sonuçlandırır. Ancak, yetkili Anayasa Mahkemesinin kararı, esas hakkındaki karar kesinleşinceye kadar gelirse, mahkeme buna uymak zorundadır. Yetkili Anayasa Mahkemesinin işin esasına girerek verdiği ret kararının Resmî Gazetede yayımlanmasından sonra on yıl geçmedikçe aynı kanun hükmünün Anayasaya aykırılığı iddiasıyla tekrar başvuruda bulunulamaz.

Anayasa Mahkemelerinin Kararları

Anayasa Mahkemelerinin kararları kesindir. İptal kararları gerekçesi yazılmadan açıklanamaz. Yetkili Anayasa Mahkemeleri bir kanun veya Konfederal, Bölgesel Federal ve Milli Devlet Başkanlık kararnamelerinin tamamını veya bir hükmünü iptal ederken, kanun koyucu gibi hareketle, yeni bir uygulamaya yol açacak biçimde hüküm tesis edemez. İlgili Kanun, Konfederal, Bölgesel Federal ve Milli Devlet Başkanı kararnameleri veya Konfederal, Bölgesel Federal ve Milli Devlet Meclisleri İçtüzüğü ya da bunların hükümleri, iptal kararlarının Resmî Gazetede yayımlandığı tarihte yürürlükten kalkar. Gereken hallerde yetkili Anayasa Mahkemesi iptal hükmünün yürürlüğe gireceği tarihi ayrıca kararlaştırabilir. Bu tarih, kararın Resmî Gazetede yayımlandığı günden başlayarak bir yılı geçemez. İptal kararının yürürlüğe girişinin ertelendiği durumlarda, Konfederal, Bölgesel Federal ve Milli Devlet Meclisi, iptal kararının ortaya çıkardığı hukukî boşluğu dolduracak kanun teklifini öncelikle görüşüp karara bağlar. İptal kararları geriye yürümez. Yetkili Anayasa Mahkemesi kararları Resmî Gazetede hemen yayımlanır ve ilgili yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzelkişileri bağlar.

İslam Birliği Adalet Divanı

Konfederal Cumhuriyet bünyesinde “İslâm Birliği Adalet Divanı” kurulur. Adalet Divanı, İslâm Birliği hukukunun yorumlanmasında ve uygulanmasında hukuka saygıyı sağlama, Konfederal Cumhuriyet hukuk düzeni ile Milli Devletler hukuk düzenleri arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi, hukuki denetim, yorum, uyuşmazlık çözme, hukuk yaratma ve boşluk doldurma işlevlerini yerine getirir. Adalet Divanı, Milli Devletler bünyesindeki Yargıtayların son inceleme merciidir. Kanunla gösterilen belli davalara da ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar. Adalet Divanı üyeleri, birinci sınıfa ayrılmış adlî yargı hâkim ve Konfederal Cumhuriyet savcıları ile bu meslekten sayılanlar arasından Konfederal Cumhuriyet Hâkimler ve Savcılar Kurulunca üye

tamsayısının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir. Adalet Divanı Birinci Başkanı, birinci başkanvekilleri ve daire başkanları kendi üyeleri arasından Adalet Divanı Genel Kurulunca üye tamsayısının salt çoğunluğu ve gizli oyla dört yıl için seçilirler; süresi bitenler yeniden seçilebilirler. Adalet Divanı Başsavcısı ve Başsavcı vekili, Adalet Divanının Genel Kurulunun kendi üyeleri arasından gizli oyla belirleyeceği beşer aday arasından Konfederal Cumhuriyet Başkanı tarafından dört yıl için seçilirler. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler. Adalet Divanının kuruluşu, işleyişi, Başkan, başkanvekilleri, daire başkanları ve üyeleri ile Başsavcısı ve Başsavcı vekilinin nitelikleri ve seçim usulleri, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre Konfederal Cumhuriyet Meclisince çıkarılan kanunla düzenlenir.

İslam Birliği İnsan Hakları Mahkemesi

Konfederal Cumhuriyet bünyesinde “İslâm Birliği İnsan Hakları Mahkemesi” kurulur. İnsan Hakları Mahkemesi, Milli Devletlerin Danıştayları tarafından verilen hükümlerin son inceleme merciidir. Konfederal Cumhuriyet Kanunlarıyla gösterilen belli idari davalara da ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar. İnsan Hakları Mahkemesi, Danıştaylarda karar bağlanmış davaları görmek, kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz, şartlaşma ve sözleşmeleri hakkında iki ay içinde düşüncesini bildirmek, idarî uyuşmazlıkları çözmek ve kanunla gösterilen diğer işleri yapmakla görevlidir. İnsan Hakları Mahkemesi üyelerinin dörtte üçü, birinci sınıf idarî yargı hâkim ve savcıları ile bu meslekten sayılanlar arasından Hâkimler ve Savcılar Kurulu; dörtte biri, nitelikleri kanunda belirtilen görevliler arasından Konfederal Cumhuriyet Başkanı tarafından seçilir. İnsan Hakları Mahkemesi Başkanı, Başsavcı, başkanvekilleri ve daire başkanları, kendi üyeleri arasından İnsan hakları Mahkemesi Genel Kurulunca üye tamsayısının salt çoğunluğu ve gizli oyla dört yıl için seçilirler. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler. İnsan Hakları Mahkemesinin, kuruluşu, işleyişi, Başkan, Başsavcı, başkanvekilleri, daire başkanları ile üyelerinin nitelikleri ve seçim usulleri, idarî yargının

özelliği, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre Konfederal Cumhuriyet kanunlarıyla düzenlenir.

Yargıtay

Konfederal Cumhuriyet tarafından, adliye mahkemelerinin Milli Devletlerdeki son inceleme mercii olarak her milli devlet için Yargıtaylar kurulur. Yargıtay, yetki alanındaki adliye mahkemelerince verilen ve kanunun başka bir adlî yargı merciiine bırakmadığı karar ve hükümlerin Milli Devletlerdeki son inceleme merciidir. Kanunla gösterilen belli davalara da ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar. Yargıtay üyeleri, birinci sınıfa ayrılmış adlî yargı hâkim ve Konfederal Cumhuriyet savcıları ile bu meslekten sayılanlar arasından Konfederal Cumhuriyet Hâkimler ve Savcılar Kurulunca üye tamsayısının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir. Yargıtay Birinci Başkanı, birinci başkanvekilleri ve daire başkanları kendi üyeleri arasından Yargıtay Genel Kurulunca üye tamsayısının salt çoğunluğu ve gizli oyla dört yıl için seçilirler; süresi bitenler yeniden seçilebilirler. Yargıtay Konfederal Cumhuriyet Başsavcısı ve Konfederal Cumhuriyet Başsavcı vekili, Yargıtay Genel Kurulunun kendi üyeleri arasından gizli oyla belirleyeceği beşer aday arasından Konfederal Cumhuriyet Başkanı tarafından dört yıl için seçilirler. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler. Yargıtayların kuruluşu, işleyişi, Başkan, başkanvekilleri, daire başkanları ve üyeleri ile Konfederal Cumhuriyet Başsavcısı ve Konfederal Cumhuriyet Başsavcı vekilinin nitelikleri ve seçim usulleri, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre Konfederal Cumhuriyet Meclisince çıkarılan kanunla düzenlenir.

Danıştay

Konfederal Cumhuriyet tarafından, idari mahkemelerin Milli Devletlerdeki son inceleme mercii olarak her milli devlet için bir Danıştay kurulur. Danıştay, yetki alanındaki idarî mahkemelerce verilen ve kanunun başka bir idarî yargı merciiine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme merciidir. Konfederal Cumhuriyet Kanunlarıyla gösterilen

belli davalara da ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar. Danıştay, davaları görmek, kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmeleri hakkında iki ay içinde düşüncesini bildirmek, idarî uyuşmazlıkları çözmek ve kanunla gösterilen diğer işleri yapmakla görevlidir. Danıştay üyelerinin dörtte üçü, birinci sınıf idarî yargı hâkim ve savcılar ile bu meslekten sayılanlar arasından Hâkimler ve Savcılar Kurulu; dörtte biri, nitelikleri kanunda belirtilen görevliler arasından Konfederal Cumhuriyet Başkanı tarafından seçilir. Danıştay Başkanı, Başsavcı, başkanvekilleri ve daire başkanları, kendi üyeleri arasından Danıştay Genel Kurulunca üye tamsayısının salt çoğunluğu ve gizli oyla dört yıl için seçilirler. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler. Danıştay'ın, kuruluşu, işleyişi, Başkan, Başsavcı, başkanvekilleri, daire başkanları ile üyelerinin nitelikleri ve seçim usulleri, idarî yargının özelliği, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre Konfederal Cumhuriyet kanunlarıyla düzenlenir.

Uyuşmazlık Mahkemesi

Konfederal Cumhuriyet tarafından, adli ve idari yargı mercileri arasındaki ihtilafları çözmek üzere her milli devlet için bir uyuşmazlık Mahkemesi kurulur. Uyuşmazlık Mahkemesi adli ve idari yargı mercileri arasındaki görev ve hüküm uyuşmazlıklarını kesin olarak çözümlemeye yetkilidir. Uyuşmazlık Mahkemesinin kuruluşu, üyelerinin nitelikleri ve seçimleri ile işleyişi Konfederal Cumhuriyet kanunlarıyla düzenlenir. Bu mahkemenin Başkanlığını, ilgili Anayasa Mahkemesince, kendi üyeleri arasından görevlendirilen üye yapar. Diğer mahkemelerle, Anayasa Mahkemesi arasındaki görev uyuşmazlıklarında, Anayasa Mahkemesinin kararı esas alınır.

8.9.2. Adalet Sisteminin Diğer Organları

Hâkimler ve Savcılar Konseyi

Hâkimler ve Savcılar Konseyi, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kurulur ve görev yapar. Hâkimler ve Savcılar

Konseyi, Başkanlık Konseyi ve konseye bağı dokuz daireden, her daire Bölgesel Federal Cumhuriyet bünyesindeki Milli Devlet sayısındaki kuruldandan ve her kurul da on üç üyeden ve bir başkan ve dört üyeden oluşan iki heyetten oluşur. Her kurul görev yapacağı Milli devlet vatandaşlarından teşkil edilir. Hâkimler ve Savcılar Konseyinin Başkanı Konfederal Cumhuriyet Adalet Bakanındır. Adalet Bakanlığı Müsteşarı Konseyin tabîi üyesidir. Konseye bağı dairelerin alt kuruluşu olan her Kurulun üyelerinin altısı; birinci sınıf olup, birinci sınıfa ayrılmayı gerektiren nitelikleri yitirmemiş adlî yargı hâkim ve savcıları, birinci sınıf olup, birinci sınıfa ayrılmayı gerektiren nitelikleri yitirmemiş idarî yargı hâkim ve savcılardan Milli Devlet Başkanlarının önerdiği üç katı aday arasından Konfederal Cumhuriyet Başkanınca; Konseye bağı dairelerin alt kuruluşu olan her Kurulun üyelerinin yedisi; Yargıtay üyeleri, Danıştay üyeleri, nitelikleri kanunda belirtilen yükseköğretim kurumlarının hukuk dallarında görev yapan öğretim üyeleri ile avukatlardan Milli Devlet Meclislerince önerilen üç katı aday arasından Konfederal Cumhuriyet Meclisi tarafından seçilir. Öğretim üyeleri ile avukatlar arasından seçilen üyelerden, en az birinin öğretim üyesi ve en az birinin de avukat olması zorunludur. Konseye bağı dairelerin alt kuruluşu olan her Kurulun Konfederal Cumhuriyet Başkanı tarafından seçilecek üyeliklerine ilişkin Milli Devlet Başkanlıklarının teklifleri, Konfederal Cumhuriyet Adalet Bakanlığına yapılır. Konseye bağı dairelerin alt kuruluşu olan her Kurulun Konfederal Cumhuriyet Meclisi tarafından seçilecek üyeliklerine ilişkin Milli Devlet Meclislerinin başvuruları, Konfederal Meclis Başkanlığına yapılır. Konfederal Meclis Başkanlığı, başvuruları Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyona gönderir. Komisyon her bir üyelik için üç adayı, üye tamsayısının üçte iki çoğunluğuyla belirler. Birinci oylamada aday belirleme işleminin sonuçlandırılmaması halinde ikinci oylamada üye tamsayısının beşte üç çoğunluğu aranır. Bu oylamada da aday belirlenemediği takdirde, her bir üyelik için en çok oyu alan iki aday arasında ad çekme usulü ile aday belirleme işlemi tamamlanır. Konfederal Cumhuriyet Meclisi, Komisyon tarafından belirlenen adaylar arasından,

her bir üye için ayrı ayrı gizli oyla seçim yapar. Birinci oylamada üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu; bu oylamada seçimin sonuçlandırılmaması halinde, ikinci oylamada üye tamsayısının beşte üç çoğunluğu aranır. İkinci oylamada da üye seçilemediği takdirde en çok oyu alan iki aday arasında ad çekme usulü ile üye seçimi tamamlanır. Üyeler beş yıl için seçilir. Süresi biten üyeler bir kez daha seçilebilir. Konseye bağlı dairelerin alt kuruluşu olan her Kurul üyeliği seçimi, üyelerin görev süresinin dolmasından önceki otuz gün içinde yapılır. Seçilen üyelerin görev süreleri dolmadan Kurul üyeliğinin boşalması durumunda, boşalmayı takip eden otuz gün içinde, yeni üyelerin seçimi yapılır. Konseyin, Konfederal Cumhuriyet Adalet Bakanı ile Adalet Bakanlığı Müsteşarı dışındaki üyeleri, görevlerinin devamı süresince; kanunda belirlenenler dışında başka bir görev alamazlar veya Kurul tarafından başka bir göreve atanamaz ve seçilemezler. Konseyin yönetimi ve temsili Konsey Başkanına aittir. Konsey Başkanı kurulların çalışmalarına katılamaz. Konsey Genel Kurulu kendi üyeleri arasından Konsey Başkanlığı ve yardımcılarını, daire başkanlıkları ve daire başkanlarını ve dair başkanlıklarına bağlı kurulları ve heyetleri seçer ve görevlendirir. Konsey Başkan, yetkilerinden bir kısmını başkanvekillerine Daire Başkanlarına devredebilir. Konsey, adlî ve idarî yargı hâkim ve savcılarını mesleğe kabul etme, atama ve nakletme, geçici yetki verme, yükselme ve birinci sınıfa ayırma, kadro dağıtma, meslekte kalmaları uygun görülmeyenler hakkında karar verme, disiplin cezası verme, görevden uzaklaştırma işlemlerini yapar; Adalet Bakanlığının, bir mahkemenin kaldırılması veya yargı çevresinin değiştirilmesi konusundaki tekliflerini karara bağlar; ayrıca, Anayasa ve kanunlarla verilen diğer görevleri yerine getirir. Hâkim ve savcıların görevlerini; kanun ve diğer mevzuata (hâkimler için idarî nitelikteki genelgelere) uygun olarak yapıp yapmadıklarını denetleme; görevlerinden dolayı veya görevleri sırasında suç işleyip işlemediklerini, hal ve eylemlerinin sıfat ve görevleri icaplarına uyup uymadığını araştırma ve gerektiğinde haklarında inceleme ve soruşturma işlemleri, ilgili dairenin teklifi ve Hâkimler ve Savcılar Konsey Başkanının oluru ile Konsey müfettişlerine

yaptırılır. Soruşturma ve inceleme işlemleri, hakkında soruşturma ve inceleme yapılacak olandan daha kıdemli hâkim veya savcı eliyle de yaptırılabilir. Konseyin meslekten çıkarma cezasına ilişkin olanlar dışındaki kararlarına karşı yargı mercilerine başvurulamaz. Konseye bağlı Genel Sekreterlik kurulur. Genel Sekreter, birinci sınıf hâkim ve savcılardan Konseyin teklif ettiği üç aday arasından Konfederal Cumhuriyet Adalet Bakanı tarafından atanır. Konsey müfettişleri ile Konseyde geçici veya sürekli olarak çalıştırılacak hâkim ve savcılar, muvafakatlerini alarak atama yetkisi Konseye aittir. Konfederal Cumhuriyet Adalet Bakanlığının merkez, Milli Devletler, bağlı ve ilgili kuruluşlarında, geçici veya sürekli olarak çalıştırılacak hâkim ve savcılar ile adalet müfettişlerini ve hâkim ve savcı mesleğinden olan iç denetçileri, muvafakatlerini alarak atama yetkisi Konfederal Cumhuriyet Adalet Bakanına aittir. Konsey üyelerinin seçimi, dairelerin, kurulların ve heyetlerin oluşumu ve işbölümü, görevleri, toplantı ve karar yeter sayıları, çalışma usul ve esasları, karar ve işlemlerine karşı yapılacak itirazlar ve bunların incelenmesi usulü ile Genel Sekreterliğin kuruluş ve görevleri Konfederal Cumhuriyet kanunlarıyla düzenlenir.

Sayıştay

Konfederal ve Bölgesel Federal Cumhuriyetler ile Milli Devletlerin her birinin bünyesinde Sayıştay kurulur. Sayıştay, nezdinde kurulduğu merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki kamu idareleri ile sosyal güvenlik kurumlarının bütün gelir ve giderleri ile mallarını Konfederal, Bölgesel Federal Cumhuriyet ve Milli Devlet Meclisleri adına denetlemek ve sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlamak ve kanunlarla verilen inceleme, denetleme ve hükme bağlama işlerini yapmakla görevlidir. Sayıştay'ın kesin hükümleri hakkında ilgililer yazılı bildirim tarihinden itibaren on beş gün içinde bir kereye mahsus olmak üzere karar düzeltilmesi isteminde bulunabilirler. Bu kararlar dolayısıyla idarî yargı yoluna başvurulamaz. Vergi, benzeri malî yükümlülükler ve ödevler hakkında ilgili ve yetkili Danıştay ile ilgili ve yetkili Sayıştay kararları arasındaki uyumsuzluklarda ilgili ve yetkili Danıştay kararları esas alınır.

Mahallî idarelerin hesap ve işlemlerinin denetimi ve kesin hükme bağlanması ilgili Sayıştay tarafından yapılır. Sayıştay'ın kuruluşu, işleyişi, denetim usulleri, mensuplarının nitelikleri, atanmaları, ödev ve yetkileri, hakları ve yükümlülükleri ve diğer özlük işleri, Başkan ve üyelerinin teminatı Konfederal Cumhuriyet kanunlarıyla düzenlenir. (26)

9. DİZİNLER

9.1. ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1 Model ASRİKA Konfederasyonu Kriz Yönetim Konfederasyonu Teşkilat Şeması.....	88
Şekil 2 Model ASRİKA İslam Ülkeleri Konfederasyonu'na Bağlı Bölgesel Federal Devletler	94
Şekil 3 Model ASRİKA Konfederasyonu Faaliyet Alanları Dağıtım Şeması.....	96
Şekil 4 Model ASRİKA Konfederasyonu Savunma Sanayi Bakanlığı Teşkilat Şeması.....	100
Şekil 5 Model ASRİKA Konfederasyon Savunma Bakanlığı Teşkilat Şeması.....	102
Şekil 6 Model ASRİKA Konfederasyon Savunma Bakanlığı Federasyon Komutanlıkları Teşkilat Şeması	104
Şekil 7 Model ASRİKA Konfederal Cumhuriyet İçişleri Bakanlığının Teşkilatı	106
Şekil 8 Model ASRİKA Konfederasyonu Dışişleri Bakanlığı Teşkilat Şeması.....	108
Şekil 9 Model ASRİKA Konfederasyonu Adalet Bakanlığı Teşkilat Şeması.....	117

9.2. TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1 Dünya Petrol Rezervinde Orta Doğu'nun Yeri (bin milyon varil) / Kaynak: Orta Doğu'da Devletler Arası Askeri Anlaşmazlıkların Modellenmesi Zuhal Çalık Topuz	10
Tablo 2 Orta Doğu Devletlerinin Bağımsızlık Yılları / Kaynak: Orta Doğu'da Devletler Arası Askeri Anlaşmazlıkların Modellemesi Zuhal Çalık Topuz	12
Tablo 3 Orta Doğu Ülkelerinin Temel Ekonomik Göstergeleri / Kaynak: https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ae.html ; http://www.escwa.un.org/	32
Tablo 4 Soğuk Savaş Dönemi Devletlerarası Toprak İhtilafları / Kaynak: Orta Doğu'da Devletler Arası Askeri Anlaşmazlıkların Modellemesi Zuhal Çalık Topuz	35
Tablo 5 Orta Doğu Ülkeleri Askeri Güç Sıralaması / Kaynak: https://www.sde.org.tr/haber/orta-dogunun-en-guclu-ordulari-siralandi-turkiye-birinci-iran-ikinci-misir-ucuncu-ve-israil-dorduncu-sirada-haberi-55705	37
Tablo 6 Model ASRİKA Konfederasyonuna Bağlı Federal Devletler / Kaynak: https://www.assamcongress.com/download/ASSAM_2017-2023_KONGRE_SERISI_SONUC_RAPORU.pdf	93

9.3. HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1. Kalkınma Yolu Projesi	18
Harita 2 Yemen'de Hakimiyet Alanları / Kaynak: Anadolu Ajansı	45
Harita 3 Kuzey Afrika / Kaynak: https://www.dunyasiyaseti.com/icerik/kuzey-afrikanin-donusen-jeopolitigi.html	50
Harita 4 Nijerya – Fas – Avrupa Gaz hattı / Kaynak: https://tr.topwar.ru/104924-gazoprovod-nigeriya-marokko-evropa-issyurprizy-ot-gazproma.html	50
Harita 5 Afrika'nın Doğal Kaynakları ve Olaylar Haritası / Kaynak: https://www.sde.org.tr/afrika-uzerinde-surdurulen-askeri-rekabet-ve-guvenlik-konu-291	65
Harita 6 Afrika Ülkelerinin Dünya Güç Sıralaması / Kaynak: https://www.sde.org.tr/afrika-uzerinde-surdurulen-askeri-rekabet-ve-guvenlik-konu-291	68
Harita 7 Afrika Orta Sahel Bölgesi / Kaynak: https://www.sdeakademi.org/orta-sahel-bolgesinin-guvenlik-dinamikleri_4-218	75
Harita 8 ABD Komutanlıklarının Sorumluluk Bölgeleri / Kaynak: https://www.sde.org.tr/afrika-uzerinde-surdurulen-askeri-rekabet-ve-guvenlik-konu-291	77
Harita 9 Afrika'da Çatışan Gruplar ve Çatışma Alanları / Kaynak: https://www.sde.org.tr/afrika-uzerinde-surdurulen-askeri-rekabet-ve-guvenlik-konu-291	78

Harita 10 Model ASRİKA İslam Birliği Konfederasyonu Haritası /	
Kaynak: ASSAM.....	93

9.4. RESİMLER LİSTESİ

Resim 1 T.C. Dışişleri Bakanı Sn Hakan Fidan -Suriye Milli Hükümeti Başkanı Ahmed El ŞARA buluşması / Kaynak: https://www.voaturkce.com/a/disisleri-bakani-hakan-fidan-sam-da-hts-lideri-ahmed-el-sara-yla-gorustu/7910194.html	20
Resim 2 Halk Oyu ile Seçilen Mısır'ın İlk Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi.....	21
Resim 3 T.C. Cumhurbaşkanı R. Tayyip ERDOĞAN-Lübnan Başbakanı Necip MİKATİ görüşmesi / Ankara – 18.12.2024.....	23
Resim 4 Çin ve ABD'nin Afrika Bölgesi ile Yoğun Ticareti / Kaynak: https://education.cfr.org/learn/learning-journey/middle-east-north-africa-essentials/economics-middle-east-and-north-africa	34

9.5. KAYNAKÇA

el-ENSÂRÎ, A. İ. (1994). *EHLÜ'l-HAL ve'l-AKD*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/ehlul-hal-vel-akd> adresinden alındı

Orta Doğu'da Devletler Arası Askeri Anlaşmazlıkların Modellenmesi
Zuhal Çalık Topuz

<https://www.voaturkce.com/a/disisleri-bakani-hakan-fidan-sam-da-hts-lideri-ahmed-el-sara-yla-gorustu/7910194.html>

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ae.html>; <http://www.escwa.un.org/library/publications/>
<https://education.cfr.org/learn/learning-journey/middle-east-north-africa-essentials/economics-middle-east-and-north-africa>

www.sde.org.tr/haber/orta-dogunun-en-guclu-ordulari-siralandi-turkiye-birinci-iran-ikinci-misir-ucuncu-ve-israil-dorduncu-sirada-haberi-55705

Ortadoğu'daki Çatışmaların Değerlendirilmesi ve Türkiye'nin Bölge İstikrarı İçin Katkıları – Prof. Dr. Ertan EFEGİL Sakarya Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

https://www.insamer.com/tr/hafter-guclerinin-anatomisi_2620.html

<https://www.dunyasiyaseti.com/icerik/kuzey-afrikanin-donusen-jeopolitigi.html>

<https://tr.topwar.ru/104924-gazoprovod-nigeriya-marokko-evropa-i-syurprizy-ot-gazproma.html>

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2020

Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y.2016, Cilt 6, Sayı 1, ss.639-666, Bölgesel Bir Kompleks Olarak Mağrip, Taylan Özgür KAYA, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler

<https://www.sde.org.tr/afrika-uzerinde-surdurulen-askeri-rekabet-ve-guvenlik-konu-291>

DEİK Ekonomik Araştırmalar, Afrika Afrika Bilgi Notu, 2021

Yamak, T. Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkelerinde Finansal Sistemin Kurumsal Kalitesi, 2017, Orta Doğu Etüdları

<https://www.sde.org.tr/afrika-uzerinde-surdurulen-askeri-rekabet-ve-guvenlik-konu-291>

https://www.insamer.com/tr/sudanda-dans-ve-olum_1919.html

<https://www.sdeakademi.org/orta-sahel-bolgesinin-guvenlik-dinamikleri-4-218>

<https://www.sde.org.tr/afrika-uzerinde-surdurulen-askeri-rekabet-ve-guvenlik-konu-291>

<https://www.sde.org.tr/afrika-uzerinde-surdurulen-askeri-rekabet-ve-guvenlik-konu-291>

Çin Dışışleri Bakanı Wang Yi, Ekim 2014

<https://www.sde.org.tr/afrika-uzerinde-surdurulen-askeri-rekabet-ve-guvenlik-konu-291>

<https://www.sde.org.tr/afrika-uzerinde-surdurulen-askeri-rekabet-ve-guvenlik-konu-291>

<https://www.sde.org.tr/afrika-uzerinde-surdurulen-askeri-rekabet-ve-guvenlik-konu-291>

Özden, N. ASSAM 2.Seri Kongre, Arap-İsrail Savaşları ve Doğurduğu Sonuçlar Bildirisi

https://www.assamcongress.com/download/ASSAM_2017-2023_KONGRE_SERISI_SONUC_RAPORU.pdf



Tel: +90 555 000 58 00

E-mail: info@assam.org.tr

Web: www.assam.org.tr
www.assamcongress.com

ASSAM | ADALETİ SAVUNANLAR
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ